

TC

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**BÖLGESEL ALT SİSTEM ANALİZİ VE TÜRKİYE
MISIR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ (2013-2021)**

Mehmet KURŞUNLU

TEZ Danışmanı

Dr. Necmettin ACAR

Mardin-2022

TC
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

BÖLGESEL ALT SİSTEM ANALİZİ VE TÜRKİYE
MISIR İLİŞKİLERİNE ETKİSİ (2013-2021)

Mehmet KURŞUNLU

TEZ Danışmanı
Dr. Necmettin ACAR

Mardin-2022

TEZ ONAYI

Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı 20759010 numaralı tezli yüksek lisans programı öğrencisi Mehmet Kurşunlu'nun hazırladığı “**Ortadoğu Bölgesel Alt Sistem Analizi ve Türkiye-Mısır İlişkilerine Etkisi**” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 02/11/2022 Çarşamba günü saat 12:00’da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Danışman Necmettin ACAR	İmza
Üye Muhammed Hüseyin MERCAN	İmza
Üye Zelal Başak KIZILKAN YARIŞ	İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../20.... tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../20...

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmasında kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

İmza
Mehmet Kurşunlu
15.08.2022

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bölgesel Alt Sistem Analizi ve Türkiye Mısır İlişkilerine Etkisi (2013-2021)

Mehmet Kurşunlu

Mardin Artuklu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

2022: 141 Sayfa

Türkiye ve Mısır Ortadoğu bölgesinde hem tarihi hem kültürel hem askeri hem de ekonomik açıdan önemli iki devlet olarak ön plana çıkmaktadır. Mısır'ın İslam öncesi ve İslami dönemdeki liderlik rolü ile Türkiye'nin Osmanlı'dan aldığı tarihi miras ve son yıllarda yeniden bölgede etkin bir şekilde görünmesiyle birlikte iki ülke de çok sık karşı karşıya gelmeye başlamıştır. Özellikle Ortadoğu bölgesinde 2010 yılında gerçekleşen 'Arap Baharı' diye tabir edilen halk ayaklanmalarının bir sonucu olarak iki ülkenin etkileşimi daha fazla artmıştır. Arap Baharı'nın karşı devrimlerle tersine çevrilmesine yol açan süreçle birlikte Türkiye ve Mısır karşı karşıya gelmiş ve iki ülke tarihindeki en büyük krizlerden biri yaşanmaya başlamıştır.

2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbe ile birlikte Ortadoğu bölgesel sisteminde yer alan diğer devletlerle birlikte iki farklı kamplaşma söz konusu olmuştur. Darbe karşıtı duruşuyla Türkiye bir tarafta yer alırken Mısır'ın karşıt kampta yer edinmesiyle iki ülke ilişkileri tamiri zor bir sürece evrilmiştir. Bu darbe sürecinin bir sonucu olarak iki ülke ilişkilerinin bozulması, ileriki yıllarda bu bozulmanın etkisini derinleştiren ve ikili ilişkileri doğrudan ve dolaylı olarak etki eden dört önemli olay bölgede cereyan etmiştir. İkili ilişkilere doğrudan etki eden olaylar; Doğu Akdeniz Sorunu ve Libya meselesidir. Dolaylı etki eden olaylar ise Katar Ablukası ve Filistin meselesidir. Bu dört olay da bölgesel sistemdeki çatışmacı seyir ikili ilişkilere de çatışmacı bir şekilde yansımıştır.

Bu çalışmanın amacı Ortadoğu bölgesinde yer alan iki önemli ülke olan Türkiye-Mısır ilişkilerine Bölgesel Alt Sistem Analizi çerçevesinde bir yorum getirmektir. Çünkü bölgesel sistemde çatışmacı bir yapının mevcudiyeti her iki ülkenin de o yönde bir politika takip etmesine sebebiyet vermiş ve iki ülkede birbirlerine karşı saldırgan bir politika takip etmiştir. Artık günümüzde iç politika ile dış politikanın birbirleriyle etkileşimi, dış politikayı açıklamada iç politikanın da yadsınamaz bir şekilde ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Bölgesel Alt Sistem, Türkiye, Mısır, Dış Politika

ABSTRACT

Master Thesis

Regional Subsystem Analysis and Its Impact on Turkey-Egypt Relations (2013-2021)

Mehmet Kurşunlu

Mardin Artuklu University

Institute of Graduate Education

Department of Political Science and International Relations

2022: 141 Pages

Turkey and Egypt stand out as two important states in the Middle East region, both historically, culturally, militarily and economically. With Egypt's position as the country leading the Arabs from ancient times and Turkey's historical heritage from the Ottoman Empire, the two countries have started to come face to face very often, with the re-appearance of the region effectively in recent years. Especially with the popular uprisings called "Arab Spring" that took place in the Middle East region in 2010, the interaction of the two countries increased more. With this process, which was reversed by counter-revolutions in the next period, Turkey and Egypt came face to face and caused one of the biggest crises in the history of the two countries.

With the coup in Egypt, come into question two different polarizations with other states in the Middle East regional system. While Turkey was on one side with its anti-coup stance, the relations between the two countries evolved into a difficult process after Egypt took a place in the opposite camp. With the deterioration of the relations between the two countries as a result of this coup process, four important issues that directly or indirectly affected the relations between Turkey and Egypt took place in the region. Events that directly affect bilateral relations; The Eastern Mediterranean Problem and the Libyan issue. Events that have an indirect effect are the Qatar Blockade and the Palestinian issue. All these four events caused the conflicting aspect of the regional system to be reflected in the bilateral relations in a confrontational way.

The aim of this study is to bring an interpretation to the relations between Turkey and Egypt, two important countries in the Middle East region, within the framework of Regional Subsystem Analysis. Because the existence of a confrontational structure in the regional system caused both countries to follow a policy in that direction and both countries followed an aggressive policy towards each other. Today, the interaction of domestic policy and foreign policy has led to the undeniable prominence of domestic policy in explaining foreign policy.

Keywords: Middle East, Regional Subsystem, Turkey, Egypt, Foreign Policy

ÖN SÖZ

Çalışmamda bana yön gösteren, destek ve emeklerini esirgemeyen, aynı zamanda her vakitte kolayca ulaşabilip sorularıma cevap bulduğum, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum tez danışmanım sayın Necmettin Acar Hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmanın özellikle Mısır ile alakalı bölümlerinde ve Arapça kaynak konusunda her türlü desteğini sunan ve geniş gönüllü bir biçimde beni karşılayan sayın Dr. İsam Abduşşafi Hocama teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimimin başlangıcında ve devamında yüreklendirici konuşmalarıyla bana akademik yolda yürüme şevki kazandıran, her azmimin kırılması esnasında, yaptığı konuşmalarla tezime daha çok odaklanmama ve kısa sürede bitirmeme vesile olan Hocam Dr. Maruf Çelik'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Çalışmamın son halini almasına değerli katkılarından ötürü Dr. Abdulgani Bozkurt Hocama, Mehmet Rakipoğlu Hocama ve isimlerini burada sayamayacağım tüm dostlarıma sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tezin olgunlaşması için savunma jürisinde bulunan ve eleştirileriyle beni yönlendiren sayın Dr. M. Hüseyin Mercan ve Dr. Zelal Başak Kızıllıkan Yariş'e teşekkür ederim.

Tez boyunca kendilerine ayırmak zorunda kaldığım zamanı bir bakıma ödünç olarak onlardan aldığım, bana bu süreçte maddi manevi her türlü desteği veren küçük ailem olmasaydı bu çalışma sonuca ulaşamayacaktı. Bundan dolayı en büyük teşekkürü başta eşim olmak üzere çocuklarım hak etmektedir.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	
ETİK BEYAN	İ
ÖZET	İV
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar DİZİNİ	İX
HARİTALAR DİZİNİ	İX
KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BÖLGESEL ALT SİSTEM ANALİZİ	7
2.1. Sistem ve Uluslararası Sistem.....	7
2.1.1. İmparatorluk sistemi	10
2.1.2. Güç dengesi sistemi	11
2.1.3. Çok kutuplu sistem	12
2.1.4. Çift kutuplu sistem.....	13
2.1.5. Tek kutuplu sistem.....	14
2.2. Günümüz uluslararası sistemin yapısı.....	16
2.3. Uluslararası Alt Sistem	17
2.3.1. Uluslararası sistemde alt sistemin yeri.....	17
2.3.2. Ortadoğu bölgesel alt sistemi	20
2.3.2.1. Ortadoğu bölgesinin stratejik önemi	20
2.3.2.2. Ortadoğu kavramı	23
2.3.2.3. Ortadoğu bölgesinin sınırları.....	25
2.3.2.4. Türkiye ve Mısır'ın jeopolitik önemi	28
2.3.2.5. Türkiye ve Mısır'ın dış politikalarını belirleyen unsurlar	30
3. TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN TEMEL UNSURLAR ..	35
3.1. İkili İlişkileri Belirleyen Tarihi Unsurlar	35
3.2. İkili İlişkileri Belirleyen Ekonomik Faktörler.....	47
3.3. İkili İlişkileri Belirlemede Askeri Darbelerin Rolü	52
3.3.1. Sisi darbesi - 3 Temmuz 2013.....	52

3.4. İkili İlişkileri Etkileyen Bölgesel ve Küresel Faktörler	57
4. TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİNDE TEMEL MESELELER.....	63
4.1. Türkiye ve Mısır İlişkilerini Doğrudan Etkileyen Meseleler	63
4.1.1. Doğu Akdeniz sorunu	63
4.1.1.1. Doğu Akdeniz sorununun gelişimi.....	63
4.1.1.2. Türkiye ve Mısır'ın Doğu Akdeniz sorununa bakışı.....	68
4.1.1.3. Doğu Akdeniz sorununun Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi.....	71
4.1.2. Libya meselesi.....	78
4.1.2.1. Libya meselesinin gelişimi.....	78
4.1.2.2. Türkiye ve Mısır'ın Libya meselesine bakışı.....	81
4.1.2.3. Libya meselesinin Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi.....	84
4.2. Türkiye ve Mısır İlişkilerini Dolaylı olarak Etkileyen Meseleler	88
4.2.1. Katar ablukası	88
4.2.1.1. Katar ablukasının gelişimi	88
4.2.1.2. Türkiye ve Mısır'ın Katar ablukasına bakışı.....	92
4.2.1.3. Katar ablukasının Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi.....	97
4.2.2. Filistin meselesi	100
4.2.2.1. Filistin meselesinin gelişimi.....	100
4.2.2.2. Türkiye ve Mısır'ın Filistin meselesine bakışı.....	103
4.2.2.3. Filistin meselesinin Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi.....	109
SONUÇ.....	113
KAYNAKÇA	118
ÖZGEÇMİŞ.....	132

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 1: Ortadoğu Bölgesel Alt Sistemine Dahil Olan Devletler.....	26
Tablo 2: 2002 – 2010 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi.....	49
Tablo 3: 2000 – 2013 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi.....	50
Tablo 4: 2013 – 2020 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi.....	51
Tablo 5: 2016 – 2017 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi.....	99

HARİTALAR DİZİNİ

	Sayfa No
Harita 1: Doğu Akdeniz'deki Parsellerin Ayrılması.....	65
Harita 2: Türkiye'nin Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi.....	73
Harita 3: Türkiye ile Libya Arasında İmzalanan MEB Anlaşması.....	86

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
EGF	: Eastern Mediterranean Gas Forum/ Doğu Akdeniz Gaz Forumu
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
QNA	: Qatar News Agency/Katar Haber Ajansı

1. GİRİŞ

Ortadoğu bölgesi, 2013-2021 yılları arasında bölgedeki aktörler arasındaki ilişkileri etkileyen birçok siyasi ve stratejik gelişmeye sahne olmuştur. Bu gelişmelerin başında Mısır'da 2013 yılında gerçekleşen askeri darbe gelmektedir. 2014 yılında Libya'da Halife Hafter liderliğinde gerçekleştirilmek istenen askeri darbe ve hareketlilik, Suriye'de devam eden iç savaş ve bunun neticesinde gerçekleşen göç dalgası, 2016 yılında Türkiye'de yaşanan başarısız darbe girişimi, 2017 yılındaki Katar ablukası, uzun yıllardır süren İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarının artması ve son olarak da Doğu Akdeniz'deki gerginlik bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerdir.

Bu gelişmelerle ortaya çıkan yeni dinamikler, bölgedeki aktörler arasındaki ilişkilere yansımaları ve etkileşimleri bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu etkileşimlerin başında da siyasi statüleri, kilit rolleri ve bölgenin çeşitli meselelerindeki etkinlikleri gibi Ortadoğu bölgesinde önemli rol oynayan Türkiye ve Mısır ilişkileri gelmektedir.

Uluslararası sistem ve onun bir alt dalı olan bölgesel alt sistem dört temel unsur üzerine bina edilmektedir. Bunlardan ilki yapıdır. Yapıdan kastedilen sistemin iki kutuplu mu tek kutuplu mu, çok kutuplu mu olduğudur. Ortadoğu bölgesi için bu durumu düşündüğümüzde bölgesel sistemde çok kutuplu bir yapının olduğundan rahatlıkla söz edilebilir. Çünkü bölgede, bölgesel güç olarak sayılabilecek dört büyük devlet mevcuttur. Bunlar; Türkiye, İran, Mısır ve Suudi Arabistan'dır. İkinci unsur; yapan yani aktördür. Aktör ise uluslararası ilişkilerde genel olarak devletler olarak öne çıkmakla birlikte devlet dışı aktörler de son yıllarda uluslararası ilişkilerde önemli aktörler durumuna gelmişlerdir. Üçüncü unsur; kurumlardır. Kurumlardan kastedilen uluslararası veya bölgesel sistemde bu sistemin işleyişini kolaylaştıran ve devamını sağlayan kuruluşlar, birlikler ve kanunlardır. Dördüncü unsur ise etkileşimdir. Etkileşim, sistem içerisinde mevcut bulunan aktörler arasında meydana gelen ilişkilerin iş birliği ve çatışma şeklinde mi tezahür ettiğiyle ilgilidir.

Elinizdeki araştırma şu amaçları gerçekleştirmek istemektedir: (i) Bölgesel Sistem kavramının teorik ve analiz düzeyinde açıklanması, (ii) Ortadoğu bölgesel

sisteminin dayandığı unsurların açıklanması, (iii) 2013 ile 2021 yılları arasında bölgede cereyan eden olaylar ve bu olayların sebep olduğu gelişme ve değişimleri ele alınması, (iv) 2013 ile 2021 yılları arasında meydana gelen bu meselelerin Türkiye ve Mısır ilişkilerine yansımalarını ele alınması.

Çalışmanın temel hipotezi Ortadoğu bölgesel sisteminde 2013 ile 2021 yılları arasında meydana gelen olaylar ile Türkiye ve Mısır ilişkileri arasında bir paralellik olduğvarsayımdır. Ortadoğu bölgesel düzeni içerisinde bu tarihler arasında çatışmacı politikalar hakimken Türkiye ve Mısır ilişkilerinde de bu çatışmacı yön ağırlık kazanarak ikili ilişkilerin olumsuz seyretmesine sebep olmuştur. Hatta bölgedeki bu gelişmeler ikili ilişkilerin daha da gerginleşmesine sebep olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışmada bölgede cereyan eden olayların ikili ilişkilere doğrudan ve dolaylı şekilde etkileyen faktörlere odaklanmaktadır. Türkiye ve Mısır ilişkilerini doğrudan etkileyen iki olay Doğu Akdeniz Sorunu ve Libya Meselesi iken dolaylı olarak etkileyen iki olay ise Katar Ablukası ile Filistin Meselesidir. Ayrıca her iki ülkenin de belirtilen tarihler arasında bölgede meydana gelen olaylarda karşı karşıya gelmesinin altında hem sistemik güç dengesinin hem de iç politik unsurların yani çift yönlü bir etkinin söz konusu olduğu varsayılmaktadır.

Bu çalışma her ne kadar bölgesel alt sistem düzeyinde çok kutuplu bir yapının olduğu varsayımından yola çıkarak bölgede bu çok kutuplu yapının çatışmacı bir şekilde tezahür ettiğini bunun da Türkiye ve Mısır ilişkilerine olumsuz anlamda tesir edip ikili ilişkilerin de çatışmacı bir hal aldığı iddia etse de her iki devletin de birey, lider seviyesinde ve devlet, toplum seviyesinde dış politika yapım süreçlerini etkilediğini göz ardı etmemektedir.

Çalışmada belli bir dönem ele alındığından zamansal bir sınırlılık söz konusudur. 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbe ile başlayan süreç 2021 yılının sonuna kadarki dönem çalışmaya kaynaklık teşkil etmiştir. Ayrıca uluslararası sistem ve onun küçültülmüş hali olan bölgesel sistemlerde yapı, yapan, etkileşim/olay ve kurumlar diye tabir edeceğimiz dört sac ayağından sadece etkileşimlerin ikili ilişkileri ne şekilde etkilediği üzerinde durulacaktır. Bu da çalışmanın konu sınırlılığını belirtmesi açısından önemli bir noktadır. Konunun tarihsel boyutu da göz

önünde bulundurulduğunda, araştırmanın betimleyici niteliği büyük bir oranda ön planda durmaktadır.

Araştırma soruları da şu biçimde şekillenmiştir: (i) Doğu Akdeniz'deki enerji sorunu Türkiye ve Mısır ilişkilerini ne şekilde etkilemiştir, (ii) Libya meselesinde iki ülkenin askeri olarak karşı karşıya gelme olasılığı iki ülke ilişkilerini ne şekilde etkilemiştir, (iii) Körfez ülkelerinin Katar'a uyguladıkları abluka Türkiye ve Mısır'ın pozisyonlarını nasıl etkilemiştir, (iv) Filistin meselesinde bu tarihler arasında cereyan eden olaylar iki ülke ilişkilerindeki gerginliğe ne şekilde yansımıştır.

Ortadoğu'nun da içine dâhil edildiği kuramsal yaklaşımlar 1950'li yılların sonunda Amerikalı siyaset bilimci ve Ortadoğu uzmanı olan Leonard Binder tarafından uluslararası ilişkilerde bölgesel alt sistemler (regional sub-systems in international relations) adıyla literatüre dâhil edilmiştir. Binder, *The Middle East as a Subordinate International System* adlı makalesinde ilk kez uluslararası sistemde bölgesel farklılaşma olduğunu ve bölgesel alt sistemlerin de kendi içlerinde parçaları ile bir düzen oluşturduğunu dile getirmiştir. Binder'dan sonra da birçok araştırmacı uluslararası ilişkilerde bölgesel alt sistemlerle alakalı farklı modeller geliştirmişlerdir. Bunlardan biri aslen Suriyeli olan Alman siyaset bilimci Bassam Tibi'dir. Tibi bölgesel alt sistemlerin; ekonomik, kültürel, yerel, etnik veya siyasi nedenlerden oluşmuş çatışmalardan ötürü parçalanmış ve yeni çatışmalar doğurabilecek bir yapıda olabileceğini iddia etmektedir.

Bugün özellikle Sovyetlerin yıkılarak Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla oluşan uluslararası sistemde, alt-sistemlerin hâkim olduğu (sub-system dominant) bir şekle bürünmekte olduğu dile getirilebilir. Çift kutuplu sistemde, özellikle de sistemin kutupluluğunun 'sıkı'laştığı dönemlerde, uluslararası sistemin bütününe etkileyen faktörler sistemdeki alt-sistemlerin de en önemli girdilerini oluşturmaktaydılar. Bir başka deyişle, alt-sistemlerin sistemin tümünden bağımsız olma imkânları çok fazla yoktu. Çift kutuplu sistemin sona ermesiyle oluşan yeni uluslararası sistemde ise bu durum değişiklik arz etmiştir. Alt-sistemlere ilişkin olay ve olguların tahlilinde, Soğuk Savaş dönemindeki gibi sorunları sadece ABD-SSCB rekabeti gibi sistemik bir temel belirleyici ile açıklamak, buna indirgemek artık çok

da mümkün değildir. Misal olarak, son dönemde, bölgesel alt-sistem olarak ele alabileceğimiz Ortadoğu’da meydana gelen olayları irdelerken, bölgedeki etnik ve dinsel mozaik, kendisine has bir dinamiğe sahip mevcut güç yapısı gibi faktörler büyük önem kazanmaktadır. Ayrıca Ortadoğu bölgesindeki politikaları diğer bölgelerden ayıran etkenlerden biri de ulus ötesi politik kimlikler (Arap milliyetçiliği ve İslamcılık) ve bu bölgedeki ülkeler arasındaki sınır anlaşmazlıkları da gösterilmiştir. Balkanlar, Kafkasya, Güney Asya gibi birçok başka alt-sistem niteliğindeki bölge için de benzer bir durumun geçerli olduğu söylenebilir. Buna karşılık, Avrupa bölgesel alt-sisteminde oldukça farklı bir görünüm söz konusudur. Bir başka deyişle, bölgesel alt-sistemlerdeki ilişki kalıpları zaman ve mekâna göre önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Bazılarında (örneğin Ortadoğu) yukarıdaki ifadeye yer alan “kendisine özgü bir dinamiğe sahip mevcut güç yapısı” ile işaret edilen ve çoğu defa taraflar arasında kıyasıya süren çatışmacı bir rekabetin söz konusu olduğu klasik güç dengesi modeline benzer bir yapı ve ilişki biçimi ortaya çıkmaktadır Bazılarında (örneğin Latin Amerika) nispeten daha iş birliğine yatkın bir uluslararası ortam söz konusu iken bazılarında (örneğin Avrupa) ise iş birliğinin de ötesinde entegrasyona yönelik ciddi gelişmeler söz konusudur.

Uluslararası sistem günümüzde birçok farklı aktör, süreç ve yapı nedeniyle karmaşık hale gelmiştir. Bundan dolayı uluslararası sistemi teorik bir yaklaşım olmaksızın anlamak güçleşmiş durumdadır. Bu yüzden uluslararası ilişkiler teorilerine hakimiyet başarılı bir bilimsel çalışmanın da olmazsa olmazı haline gelmiştir. Ortadoğu dünyanın en önemli kriz bölgelerinden birini teşkil etmektedir. Bu durum da Ortadoğu’da meydana gelen olayların teorik olarak nasıl açıklanacağı sorununu beraberinde getirmektedir. Uluslararası ilişkiler teorileri daha çok dünya politikası üzerine yoğunlaşmış ve geliştirilen teorik modeller Batı devlet konseptini esas almasından ötürü bu bölge üzerine yapılan çalışmalar başka bölgelere nazaran daha az yoğunluktadır. Bu bölge üzerine yapılan çalışmaların azlığının bir başka nedeni de bölgedeki yapısal istikrarsızlık, teorilerin süreklilik ve yapısal modelinin Ortadoğu’ya uyarlanmasını güçleştirmektedir. Bundan dolayı Ortadoğu’nun bölgesel dinamiklerini ve dünya politikasındaki yerini anlamak adına bölge için geliştirilen orta ölçekli kuramsal yaklaşımların daha isabetli olduğu öne sürülebilir. Dolayısıyla

bu araştırmanın teorik önemi; Ortadoğu coğrafyasındaki önemli bölgesel değişimleri teorik çerçevede anlatmak ve bunun Türkiye ile Mısır ilişkilerine yansımalarını beyan etmek olacaktır.

Çalışmada belli bir dönem ele alındığından zamansal bir sınırlılık söz konusudur. Çalışma 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbe ile 2021 yılındaki iki ülke arasında başlayan normalleşme sürecine kadar ki dönemi ele almaktadır. Bu tarihler incelendiğinde 2013 yılının bölge için çatışmacı bir evrenin başlangıcı 2021 yılından itibaren ise bölgesel alt sistemin çatışmacı bir seyirden uzaklaşarak daha uzlaşmacı ve işbirlikçi bir hale büründüğü görülecektir. Ayrıca uluslararası sistem ve onun küçültülmüş hali olan bölgesel sistemlerde yapı, yapan, etkileşim/olay ve kurumlar diye tabir edeceğimiz dört sac ayağından sadece etkileşimlerin ikili ilişkileri ne şekilde etkilediği üzerinde durulacaktır. Bu da çalışmanın konu sınırlılığını belirtmesi açısından önemli bir noktadır. Konunun tarihsel boyutu da göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın betimleyici niteliği büyük bir oranda ön planda durmaktadır. Çalışmanın metodoloji olarak da literatür taraması modelinden yararlanılarak, ulusal ve uluslararası bilgi kaynakları birinci el kaynaklar olmak üzere Arapça, Türkçe ve İngilizce dillerinde araştırılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Kuramsal alt yapıyı inceleyen ilk bölümde, uluslararası ilişkiler disiplininde sistem çatışmalarına odaklanılmaktadır. Temel sistem kavramı tanımlanarak, uluslararası sistem ve modern uluslararası sistemin temel parametreleri incelenmiştir. Bununla birlikte özellikle uluslararası alt sistem olarak da tabir edilen bölgesel alt sistem ve Ortadoğu bölgesi ele alınarak konuya ilişkin kavramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada Ortadoğu bölgesinde bulunan Türkiye ve Mısır'ın incelenmesine binaen bu iki ülkenin bölgedeki önemli stratejik konumları açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ile Mısır'ın ilişkilerini belirleyen temel unsurların ortaya çıkarılmasına odaklanılmaktadır. Öncelikle bölgenin iki önemli devleti olan Türkiye ve Mısır'ın siyasi sistemler ve bunun ülkelerin dış politikalarına olan etkileri incelendikten sonra iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler detaylandırılmaktadır. Aynı şekilde iki ülkenin politikalarını etkileyen ekonomik,

tarihi unsurlar açıklanmaya çalışılmaktadır. Son olarak da bölgesel ve küresel unsurların ülke iki ülke ilişkilerine yaptığı etki izah edilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Türkiye Mısır ilişkilerinde 2013-2021 yılları arasında kriz alanları olarak ortaya çıkan dört önemli mesele ele alınarak bunların ikili ilişkileri ne biçimde şekillendirdiği açıklığa kavuşturulmak istenmektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji alanlarının taksiminde meydana gelen çekişme, Libya'daki iç savaş, Katar ablukasıyla bölgedeki güç dengelerinin sarsılması ve Filistin özelinde meydana gelen olayların iki devletin ilişkilerini ne şekilde etkilediği ele alınmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BÖLGESEL ALT SİSTEM ANALİZİ

2.1. Sistem ve Uluslararası Sistem

20. yüzyılın ortalarında uluslararası politikada gerçekleşen olay ve olguların analiz edilebilmesi için sistem kavramına ve yaklaşımına başvurulmuş ve 'uluslararası sistem' kavramı türetilmiştir.¹ Uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenler disiplini bilimsel temellere oturtarak geliştirmek amacıyla davranışsalci- pozitivist metodolojiyi disiplin içine dahil ederek doğa bilimlerinde kullanılan metotları uluslararası ilişkiler başta olmak üzere sosyal bilimlerde de kullanmaya başlamışlardır. Burada kullanılmak istenen fizikteki güneş sistemi ile biyolojideki insan vücut sistemi analogisinde hareketle sosyal ve politik alanlar da sistem olarak betimlenmiştir.²

Bu durum uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde, sistem olgusunun insan zihninde var olan bir şey mi yoksa doğada mevcut bulunan bir şey mi olduğu tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Bazı akademisyenler doğal sistemlerdeki sistemin görünürlüğünün sosyal bilimlerde görünür olmadığı ve bu yüzden bir kapalılığa sebep olduğunu dile getirmişlerdir. Çünkü sosyal bilimlerdeki sistem insan aklının bir ürünü ve insan iradesinden oluştuğunu, bu nedenle de güneş sistemi veya insan vücut sistemi gibi insan iradesi dışında oluşmuş somut olmadığını soyut olduğunu dile getirmişlerdir.³

Sistem, ortak özelliklere sahip, aralarında doğrudan veya dolaylı ilişki olan, birinde ortaya çıkan değişikliğin diğer birimlerde de değişikliğe sebep olduğu değişkenler dizisi olarak tanımlanabilir.⁴ Bu tanım bize sistemi oluşturan birimler arasında düzenli ve sürekli bir ilişki olduğunu açıklamaktadır. Bu da herhangi bir

---

¹ Ryuhei Hatsuse, "International System," İçinde *Government and Politics*, ed. Masashi Sakiguchi, 2 vols. 2 (Oxford, 2009).

² Michael G. Roskin et al., *Polirical Science: An Introduction*, 12th ed. (New York: Pearson, 2012).

³ Ernst B. Haas, "On Systems and International Regimes," *World Politics* 27, no. 2 (1975), <https://doi.org/10.2307/2009879>; Donald E. Lampert, Lawrence S. Falkowski, ve Richard W. Mansbach, "Is There an International System?," *International Studies Quarterly* 22, no. 1 (1978), <https://doi.org/10.2307/2600113>;

⁴ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 10. Baskı (Bursa: MKM Yayıncılık, 2013), 153.

sistem içerisinde süreklilik ve düzen olmadığında veya bunların bozulması neticesinde bu yapının sistem özelliğini kaybedeceğini göstermektedir. Dağılan bu sistemin birimleri ise başka bir sistemin birimleri veya yeni oluşturulacak bir sistemin birimleri olacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde sistem kavramını farklı yazarlar farklı anlamlarda kullanmışlardır. Bu alana önemli katkıları da olan Morton A. Kaplan sistemi; “Kendilerine has tanımlanabilen davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan ve aralarında ilişki bulunan değişkenler dizisi olarak vasfetmektedir.” Kaplan bu tanımıyla, değişkenler arasında ilişki bulunmayan yapıları sistem olarak adlandırmaz.⁵ Uluslararası ilişkiler disiplininde sistem yaklaşımını ele alarak ampirik çalışmaları olan Charles McClelland ise sistemi, “Kendilerini dış çevreden ayırtıran ve belirlenebilen sınırlar içerisinde etkileşmekte olan bir bütün olarak tanımlamaktadır.”⁶ Walter Buckley sistemi, “Farklı şekillerde birbirleriyle doğrudan veya dolaylı şekilde kurulmuş ilişkiler ağı içinde bulunan parçaların oluşturduğu bütün olarak tanımlamaktadır.”⁷ Barry Buzan ve Richard Little ise uluslararası sistemi, “Ulusların yasal temsilcisi olarak görülen devletlerin birlikte hareket etmeye başladığı ilk andan itibaren oluştuğunu öne sürerek tanımlarlar.”⁸

Aynı şekilde sistem kavramını uluslararası ilişkiler disiplininde ele alan K. J. Holsti uluslararası sistemi; “Kabileler, şehir devletleri, imparatorluklar ve ulus devletler gibi bağımsız siyasal varlıkların herhangi bir şekilde toplamı” olarak tanımlamıştır.⁹ Richard N. Rosecrance ise uluslararası sistemi; “Bozucu girdilerden, düzenleyici mekanizmalardan ve çevresel kısıtlayıcılardan meydana gelen yapı” olarak tanımlamıştır.¹⁰ Pevehouse ve Goldstein’e göre ise uluslararası sistem;

---

⁵ Morton A. Kaplan, *System and Process in International Politics* (Colchester: ECPR Press, 2005), 4.

⁶ Charles A. McClelland, *Theory and the International System* (New York: Macmillan, 1966), 20.

⁷ Walter Buckley, *Society: A Complex Adaptive System*, *International studies in global change* v.9 (Amsterdam: Gordon & Breach, 1998), 68.

⁸ Barry Buzan ve Richard Little, “The Idea of “International System”: Theory Meets History,” *International Political Science Review* 15, no. 3 (1994), <https://doi.org/10.1177/019251219401500302>.

⁹ K. J. Holsti, *International Politics: A Framework for Analysis*, 2nd ed. (S.l.: Prentice/Hall International, 1972).

¹⁰ Richard N. Rosecrance, *Action and Reaction in World Politics: International Systems in Perspective* (Westport Conn.: Greenwood Press, 1977).

“Dünya devletleri arasında belirli kurallara ve etkileşim modellerine uygun olarak yapılandırılmış ilişkiler bütünüdür.”¹¹ H. Bull ise; “İki veya daha fazla devletin kendi aralarında yeterli teması kurduğunda ve birbirlerinin kararları üzerinde yeterli etkiye sahip olduğunda bir ölçüde bir bütünün parçaları olarak davranması olduğunu” söylemektedir.¹²

Uluslararası sistem dört temel boyut üzerine oluşmaktadır. Bunlar; yapan (aktörler), yapı, kurumlar ve etkileşimler olarak zikredilebilir. Yapandan kastedilen, sistemin içinde belli roller üstlenmiş ve bunları yerine getiren aktörlerdir. Buradan da sistem içinde etkileşim içerisinde olan en az iki ve daha fazla aktör olması gerektiğini anlıyoruz. Yapıdan kastedilen, sistem içerisinde bu aktörlerin oynadıkları rollerin ne şekilde oluştuğudur. Kurumlardan kastedilen, sistem içerisinde sistemin işleyişini kolaylaştıran uluslararası kuruluşlar, bölgesel birlikler, kanuni kaidelerdir. Etkileşimden kastedilen ise sistem içerisindeki aktörlerin birbirleriyle girdikleri ilişkilerdir.¹³

Uluslararası sistem kavramının gelişmesine birçok araştırmacı katkı sunmuştur. Bunların en önemlisi ise şüphesiz ki davranışsalcı rehber edinenek disipline metodolojik katkı yapmayı amaçlayan akademisyenlerden biri olan Morton Kaplan’dır. Kaplan aynı zamanda sistem kavramının uluslararası ilişkiler disiplinine dahil eden ilk kişilerden biridir. Kaplan sisteme süreç ve metot olarak yaklaşır: “Parçaların yani devletlerin etkileşim halinde önemli fonksiyonları sürdürdüklerini ve bu fonksiyonların sistemin idamesi için önemli olduklarını savunur.”¹⁴ Uluslararası sistemin değişen şartlar altında devletlerin davranışlarını nasıl etkilediğini açıklamak için uluslararası ilişkilere sistem analizini uygulamıştır. Kaplan uluslararası sistemi türlere ayırmıştır. Bunlar;

---

¹¹ Joshua S. Goldstein ve Jon C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, 1. Baskı (Ankara: BB101 Yayınları, 2015), 50.

¹² Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 4th ed. (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012), 9.

¹³ Muhammed Seyyid Selim, *Tahlili'l Siyaseti-l Hariciyye*, 2. Baskı (Kahire: Mektebü'l Nahdetü'l Mısıriyye, 1998), 257.

¹⁴ Atilla Eralp, ed., *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 9.Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 133.

- a. Güçler dengesi sistemi,
- b. Gevşek çift kutuplu sistem,
- c. Sıkı çift kutuplu sistem,
- d. Evrensel sistem, hiyerarşik sistem,
- e. Birim veto sistemidir.

Weltman'a göre Kaplan'ın sistem yaklaşımı, modern diplomasi tarihinin ve devletlerin mevcut ve olası uluslararası düzende istikrar beklentilerini düzenleme girişimidir.¹⁵ Uluslararası sistem içinde düzen ve uyumun keşfi amaçlanmış ve genelleştirmelere başvurulmuştur.

Tarihsel faktörlerin yanı sıra K. J. Holsti, sistemin sınırını, sistemdeki siyasi birimler arasındaki ilişkileri, gücün dağılımını, siyasi birimlerin temel karakterlerini ve bunlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların işleyiş biçimini dikkate alarak beş tür uluslararası sistem ortaya koymaktadır. Bunlar sırasıyla:

- a. Hiyerarşik sistem,
- b. Güç dengesi sistemi,
- c. Gevşek iki kutuplu sistem,
- d. Sıkı iki kutuplu sistem
- e. Çok kutuplu sistemdir

Bu ayrımların temel önermesi, uluslararası sistemin farklılaşması neticesinde devletlerin de farklı davranışlar sergileyeceğidir. Örnek olarak devletler arasında güçlerin eşit dağıtıldığı güçler dengesi sisteminin hâkim olduğu bir uluslararası ortamda devletlerin ortaya koyacağı davranış ile iki kutuplu, çok kutuplu veya hiyerarşik sistemin hâkim olacağı bir uluslararası ortamdan farklılık arz edecektir. Bundan dolayı temel bazı sistem yaklaşımlarına kısaca değinmek faydalı olacaktır.

2.1.1. İmparatorluk sistemi

Vestfalya düzeni öncesi dönem için kullanılan imparatorluk sistemi, yapısı itibariyle modern dönemde görülen uluslararası ilişkilerin doğasının anarşik olma

---

¹⁵ John J. Weltman, "Systems Theory in International Relations: A Critique," *Polity* 4, no. 3 (1972), <https://doi.org/10.2307/3233964>, <http://www.jstor.org/stable/3233964>.

özelliğinin aksine hiyerarşik bir yapı arz etmektedir. Sistem içindeki devletlerin egemenlikleri sınırlıdır, bundan dolayı imparatorun nihai kararlarını kabul etmek zorundadırlar.¹⁶ Bu da imparatorluk sisteminin görece daha istikrarlı bir sistem olmasına sebebiyet vermektedir. İmparatorluk sisteminde geniş coğrafyaları içinde barındıran merkezi bir yönetim, ticaret yollarını hâkimiyeti altında tutan ve farklı medeniyetleri bünyesinde barındıran bir güvenlik ve egemenlik alanı oluşturma çabası mevcuttur. Bu sisteme Pers İmparatorluğu, Çin'deki Hanlık düzeni, Roma İmparatorluğu, Abbasi Devleti, Osmanlı İmparatorluğu gibi yapılar örnek olarak verilebilir.¹⁷

2.1.2. Güç dengesi sistemi

Uluslararası ilişkilerde güç dengesi kavramına çok farklı anlamlar yüklenmesine rağmen, uluslararası sistemi tanımlamak için kullanıldığında daha çok sistem içindeki güç dağılımına ve dengeleme politikasına işaret etmektedir. Uluslararası sistemin içinde bulunan büyük güçlerin 'uluslar' arasında işgal ettikleri mevcut konum güç dengesinin merkezinde yer alır. Büyük güçler arasındaki güç dengesinin varlığı uluslararası sistemin devamlılığını ve istikrarını, güç dengesindeki herhangi bir değişikliğin ise uluslararası sistemin değişimini yeni baştan şekillenmesini doğurur.

Güç dengesi sisteminin istikrarlı için sistemin içine dâhil olan devletlerin sayıları noktasında araştırmacılar farklı görüşler beyan etmişlerdir. Kaplan güç dengesinin başarılı olabilmesi için sisteme dahil olması gereken devlet sayısının en az beş veya altı olması gerektiğini dile getirmektedir. Kaplan, sistemin üç devletli bir yapıya bürünmesi halinde iki devletin anlaşarak diğer devleti zayıflatacağını ve bu nedenle sistemin iki devletli bir yapıya bürünmesinin çok kolay olacağından sonraki süreçte bu iki devlette kendi aralarında rekabet nedeniyle sistemin istikrara kavuşmasının zorluğuna dikkat çekmektedir. Bundan dolayı Kaplan, sistemin en az beş devletten oluşması gerektiğini, sistemde bu sayıdan az büyük gücün olması

---

¹⁶ Davut Ateş, "Uluslararası Sistem," içinde *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, ed. Şaban Kardeş and Ali Balcı, 4. Baskı. (İstanbul: Küre Yayınları, 2015), 436.

¹⁷ Ahmet Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni: Dışlayıcı Popülizme Karşı Kapsayıcı Demokrasi*, 1. Baskı (İstanbul: Küre Yayınları, 2020), 60–61.

halinde sistemin yıkılacağını iddia etmektedir.¹⁸ J. David Singer ve Karl W. Deutch ise uluslararası sistemde devlet sayısının arttığı ölçüde istikrarın artacağını dile getirmektedirler. Realist ekolün önemli yazarlarından olan Morgenthau güç dengesi sisteminin sürekliliği için en az üç devlet ve bu devletlerin güçlerinin birbirine yakın olması gerektiğini söylemektedir. Aynı şekilde realist okuldan olan Kenneth Waltz güç dengesi sisteminin iyi bir şekilde işlemesi için güçlü iki devletin yeterli olması gerektiğini dile getirmiştir. Soğuk Savaş dönemi istikrarına örnek olarak da sistemde güçlü olan ABD ve SSCB gibi iki güçlü devletin var olmasına bağlamaktadır.

Güç dengesi sistemi 1648 Vestfalya Barışı'ndan sonra Avrupa'da meydana gelen ve imparatorluk sisteminin yerini alan bir sistemdir. Fransa merkezli bir sistem kurmak için düzenlenen Napolyon Savaşları sonucunda Avrupa'da modern şekillerle örülmüş bir imparatorluk sistemi ya da büyük güçlerin birbirini dengelediği güç dengesi sistemini tesis edecekti. Viyana Kongresi'yle (1815) birlikte üzerinde anlaşılan kurallar doğrultusunda Avrupa'da yaklaşık bir asır sürecek bir güç dengesi sistemi oluşturulmuş oldu.¹⁹ I. Dünya Savaşı ile son bulan güç dengesi sistemi bu tarihe kadar modern Avrupa için en barışçıl dönem olarak kabul edilir.²⁰ Güç dengesi sistemi özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da sık sık görülmüştür. Bundan dolayı bu yüzyıllarda Avrupa'da güç dengesinin kuralları tam anlamıyla uygulanagelmiştir. Güç dengesinin olduğu zamanlarda uyuşmazlıkların çözümünde diplomatik çözümlere çok sık başvurulmuştur. Bundan ötürü güç dengesinin olduğu döneme 'diplomasinin altın çağı' da denilmektedir.²¹ Çünkü bu dönemde gerektiğinde ülkenin düşmanlarıyla anlaşmalar yapılıyor, gerektiğinde ise tarafsız bir politika güdülerek ülke çıkarları güvence altına alınıyordu.

2.1.3. Çok kutuplu sistem

Çok kutuplu sistem aslında varsayımsal bir sistem türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı yönleriyle güç dengesine bazı yönleriyle ise iki kutuplu sisteme benzemektedir. Ancak genel kanı olarak I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayarak II.

---

¹⁸ Kaplan, "Variants on Six Models of The International System," 294.

¹⁹ Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 69.

²⁰ Henry Kissinger, *Dünya Düzeni*, 1. Baskı (İstanbul: Boyner Yayınları, 2016), 74.

²¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 163.

Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde uluslararası sistemi tanımlamak için kullanılmıştır. Çok kutuplu sistem de güçler dengesi sisteminde bazı araştırmacıların öne sürdüğü gibi en az üç büyük devlet tarafından oluşturulmaktadır. Fakat çok kutuplu sistemi güçler dengesi sisteminden ayıran en temel nokta; bu üç güçlü, büyük devletin kendi başına blok oluşturma peşinde koşmalarıdır.

Çok kutuplu sistemde büyük devletler yahut bloku oluşturan güçlü devletler bölgesel düzeyde uluslararası ilişkilerde mevcut olan anarşiyi hiyerarşiye dönüştürme peşinde koşmaktadırlar. Bu da büyük devletlerin kendi bölgesinde küçük devletlerin egemenliğini ortadan kaldırarak bu devletleri kendilerine bağlama çabasını ortaya çıkarmaktadır. Bu yönüyle çok kutuplu sistemde, modern dönemde çağdaş imparatorluk kurma girişimi sergilemeye müsait bir ortam oluşturmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya, İtalya ve Japonya'nın girişimleri buna örnek olarak verilebilir.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra geleneksel yapıları temsil eden Osmanlı, Rus, Avusturya Macaristan ve Almanya'nın dağılması uluslararası düzende bir boşluk meydana getirmiştir. Rusya, yöneticilerinin sert ve şiddete dayalı politikaları sayesinde bu dönemde eskiden sahip olduğu toprakların birçoğunda hüküm sürmeye devam etmiştir. Almanya Orta ve Doğu Avrupa üzerindeki eski emperyal gücünü tahkim etmek için köklü bir siyaset değişikliğine girişmiştir. Avusturya -Macaristan ise küçülerek Alman etkisine girmiştir. Osmanlı Devleti'nin çekildiği stratejik yerlerde ise İngiltere ve Fransa kendi etkileri altındaki yerlerde bir blok oluşturmaya çalıştılar.²² Tüm bu gelişmeler iki dünya savaşı arası dönemde çok kutuplu bir sistemi dünyaya dayatmıştır.

2.1.4. Çift kutuplu sistem

Çift kutuplu sistem II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki büyük güçlerin sömürgelerini kaybetmeleri ve büyük güçler arasından ikisinin süper güç seviyesine ulaşmalarıyla ortaya çıkmıştır. Uluslararası sistem de bu iki süper gücün etrafından bloklaşarak şekillenmiştir. Batı bloğunun lideri ABD, doğu bloğunun lideri ise SSCB olmuştur. Bu dönemde dünyanın bu şekilde ikiye ayrılmasının en önemli nedeni iki

---

²² Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 76.

blok arasındaki ideolojik rekabettir. Batı bloğunu temsil eden ABD öncülüğündeki devletler liberal-kapitalist ideolojiyi, doğu bloğunu temsil eden SSCB liderliğindeki devletler ise sosyalist-komünist ideolojiyi benimsemişlerdir. Bu iki blok aynı zamanda Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile Varşova Paktı gibi iki rakip güvenlik örgütü kurmuşlardır.²³ Çift kutuplu sistem 1979 yılında Afganistan'ı işgal girişimi ve 10 yıllık savaş sonunda ekonomisinin ve askeri gücünün önemli ölçüde zayıflaması neticesinde 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla son bulmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası hukuka dayalı bir sistem kurma fikri yeniden canlanmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Wilson'un ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde oluşturulan Milletler Cemiyeti her ne kadar başarısız olsa da yeniden böyle bir girişime engel teşkil etmemiştir. Bu yeni sistem için üç dayanak belirlenmiştir. Bunlardan ilki Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesinin kabul edilmesidir. İkincisi, sistemin korunması için dönemin mevcut güç yapılanmasının örgütsel kurumsallaşması oluşturularak yapılmıştır. Bu da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin işleyişi ve daimî üyelerinin iradesine bağlanmıştır. Üçüncü ve son olarak, yeni sistemin ekonomik ve kültürel dayanaklarının BM içinde dışında kuruluna uluslararası örgütlerle sağlanmaya çalışılmıştır.²⁴

2.1.5. Tek kutuplu sistem

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında yıkılmasıyla Soğuk Savaş'ın son bulması ve uluslararası sistemin iki süper gücünden birinin oyun dışına çıkmasıyla ABD tek başına kalmıştır. Uluslararası sistemdeki diğer devletlerin bir araya gelmesi durumunda bile ABD'nin eşsiz ekonomik, askeri ve siyasi gücüne ulaşamayacağından ötürü uluslararası sistem tek kutuplu olarak adlandırılmıştır. Soğuk Savaş'ın ideolojik kimliği göz önünde bulundurulduğunda, Batı Bloku'nun Doğu Bloku'na karşı bu zaferi, erken sayılabilecek bir zamanda bazı araştırmacılar tarafında büyük bir zafer olarak görülmüş ve bu durum 'tarihin sonu' olarak

---

²³ Goldstein ve Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, 69.

²⁴ Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 78.

nitelenmiştir. Bu erken zafer sarhoşluğu da yeni dönemin sağlıklı bir perspektiften yoksun bir şekilde ilerlemesine sebep olmuştur.²⁵

Tek kutuplu sistemi Andrew Heywood şöyle tanımlamaktadır: “Tek kutupluluk, içinde önde gelen tek bir devlet veya kutup olan uluslararası sistemi ifade eder. Tek kutuplu sistemde, kısıtlayıcı veya potansiyel rakiplerin olmaması anlamında sadece tek bir büyük güç vardır.”²⁶ Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası sistemde başat güç ABD olmuş ve bu sistemin genel anlamda belirleyicisi konumuna yükselmiştir.

Soğuk Savaş’ın barışçıl bir şekilde son bulup uluslararası sistemin tek kutuplu bir sisteme evrilmesi çift kutuplu sistemin daha istikrarlı ve sürdürülebilir olduğunu dile getiren birçok araştırmacıyı da kendi öne sürdükleri tezleri yeniden gözden geçirmeye sevk etmiştir. Bu araştırmacılar tek kutuplu sistemin uzun sürmeyeceğini sistemin tekrar ya iki kutuplu veya çok kutuplu bir yapıya bürüneceğini bunun sebebinin de uluslararası sistemin bir güç dengesi olduğu bunun da sonunda diğer devletlerin tek başına kalan devlete karşı onu dengeleyecekleri varsayımıdır.²⁷ Ayrıca uluslararası sistemde bu tek kutupluluk henüz yeni ve nereye evrileceği de tam olarak belirlenememektedir. Ahmet Davutoğlu’nun Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen sistem değişikliğini bir düzensizliğe ve bu düzensizliğin temelini de jeopolitik, güvenlik, ekonomik ve yapısal temelli depremlerle oluştuğunu, bunun da yeni bir sistemi gerekli kıldığı yönündeki yaklaşımları²⁸ ile son dönemde Çin gibi devletlerin yükselmesiyle tekrar uluslararası sistemin çift kutuplu bir yapıya mı yoksa çok kutuplu bir yapıya mı dönüştüreceği ihtimalini gündeme getirmiştir.

---

²⁵ Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 83.

²⁶ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, 6. Baskı (Ankara: Felix Kitap, 2019), 304.

²⁷ John J. Mearsheimer, “Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War,” *International Security* 15, no. 1 (1990), <https://doi.org/10.2307/2538981>; Christopher Layne, “The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment,” *International Security* 31, no. 2 (2006), <https://doi.org/10.1162/isec.2006.31.2.7>; Kenneth N. Waltz, “The Emerging Structure of International Politics,” *International Security* 18, no. 2 (1993), <https://doi.org/10.2307/2539097>.

²⁸ Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 93–115.

2.2. Günümüz uluslararası sistemin yapısı

Soğuk Savaş'ın 1990 yılında SSCB'nin dağılıp ABD'nin galibiyetiyle sonuçlanmasıyla beraber uluslararası ilişkiler disiplini düşünürlerinden birçoğu Amerika'nın uluslararası sistemde egemen bir güç olarak ortaya çıktığını ve artık tek kutuplu bir sistemin meydana geldiğini belirtmişlerdir. Onlara göre Doğu Blokunu temsil eden Sovyetlerin dağılması uluslararası siyasal sistemin yapısı açısından büyük dönüşümlerin başladığının işaretiydi. Bu düşünülere göre ABD artık dengelenmesi zor askerî, ekonomik ve siyasal bir güce ulaşmış ve mevcut potansiyel rakiplerinin ABD'nin gücünü dengeleyecek bir güce ulaşmaları artık mümkün değildi.

Saddam yönetimindeki Irak'ın 1990 yılında Kuveyt'i işgal etmesi sonrasında Amerika'nın öncülüğünde ilk defa uluslararası toplum veto edilmeksizin bir zorbanın sınırları zorla değiştirmesine engel olma üzerinde birleştiler. Saddam Hüseyin'in ABD öncülüğünde yenilgiye uğratılması sürecinde sağlanan küresel konsensüs çok uzun sürmeyecekti.²⁹ Bu durum özellikle çift kutuplu sistemden Amerikan hegemonyasını ifade eden tek kutuplu sistemin geçişini simgelemekteydi. ABD'nin bu kriz sonrası sık bir şekilde dile getirdiği 'Yeni Dünya Düzeni' kavramının tüm kesimler tarafından yeni bir uluslararası sistemin habercisi olma temennileri taşımaktaydı. Fakat ilerleyen süreçte Batı liberal değerlerinin erken zaferini kutlayacak şekilde yazılan 'Tarihin Sonu' teziyle tarihin sona erdiği ve tek taraflı zafer ilanının tek taraflı politikalar ve söylemler ortaya çıkarması yeni dönemin meydan okumalarının görülmesine ve bu meydan okumalara çare üretmeye engel teşkil etti. Aynı şekilde 'Medeniyetler Çatışması' teziyle de yapıcı faktörlerin işareti olan bu kavramı güç çatışmalarının merkezine alarak salt bir aktör haline indirgenmiştir.³⁰

Amerikalı bazı araştırmacıların da ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında dünyanın her yerine müdahale eden hegemon bir güç konumuna yükselmesini, karşılarında ideolojik ve stratejik bir tehdidin yokluğu diğer devletlerin giderek kendi ulusal

---

²⁹ Kissenger, *Dünya Düzeni*, 343.

³⁰ Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 83-84.

çıkarlarına dayalı dış politikalar izlemelerine ve ortaya çıkan birkaç büyük devlet ile birçok küçük devletin oluşturduğu uluslararası sistemdeki düzeni, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa’da ortaya çıkan ve rekabet halinde ulusal çıkarların dengelenmesi ve uzlaşması ile ortaya çıkan güç dengesi sistemine benzetmesine neden olmuştur.³¹ 90’lı yılların sonu 2000’li yılların başıyla birlikte Amerikalı düşünürlerin bahsettiği sonuca doğru bir şekilde ilerleniyordu. Bu yıllarda küresel düzen tablosu giderek sarsılıyor, 11 Eylül sonrasında ABD’nin kendi güvenliği endişesiyle giriştiği operasyonlardaki orantısız güç kullanımı ve insan haklarını çiğnemesi ile ‘Yeni Dünya Düzeni’ ile ilan ettiği insan hakları ve demokrasi retoriği arasındaki uyumsuzluk, ABD’nin tek taraflı politikalarının kabul edilebilirliğini ve meşruluğunu sorgulanır hale getirdi.

ABD’nin tek taraflı ilan ettiği ‘Yeni Dünya Düzeni’ aslında Ahmet Davutoğlu’nun da ifade ettiği gibi 1990’lı yıllardan günümüze dört büyük meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır. Bunların ilki jeopolitik deprem olarak isimlendirdiği SSCB’nin yıkılması, ikincisi 11 Eylül saldırılarının yol açtığı güvenlik depremi, üçüncüsü 2008 küresel krizin sebep olduğu ekonomik deprem ve son olarak da 2010 yılında başlayan ‘Arap Baharı’ ile yapısal deprem. Tüm bunların şok etkileri henüz atlatılmadan üzerine gelen Covid-19 salgını ve bu salgının mekân ve konu sınırlarını aşması uluslararası sistemin kırılğan yapısını daha da derinleştirmiştir.³² Bugün artık uluslararası sistemin tek kutuplu bir görünümünden ziyade ileriki yıllarda çok kutuplu mu çift kutuplu mu olacağı tartışması yoğunluk kazanmış durumdadır.

2.3. Uluslararası Alt Sistem

2.3.1. Uluslararası sistemde alt sistemin yeri

Bölgesel alt sistemi, Binder ve sonrasında bu literatüre katkı sunan araştırmacılar, birbirinden farklı şekilde isimlendirmişlerdir. Uluslararası Alt sistem (Binder), bölgesel alt sistem (Modelska, Thompson, Yalem, Young), alt devlet sistemi (Brecher, Zartmann), kısmi uluslararası sistem (Stanley Hoffmann), uluslararası alt sistem (Dominguez) ve uluslararası bölge/alt sistem (Cantori ve

---

³¹ Henry Kissinger, *Diplomasi*, 13. Baskı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 782.

³² Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 17.

Spiegel) olarak çeşitlilik göstermiştir.³³ Bir bölgeyi ve onun içerdiği sistemi ele alması hasebiyle ‘bölgesel alt sistem’ kavramının kullanılması diğer tanımlamalara göre daha isabetli durmaktadır. Araştırmacılar farklı şekillerde isimlendirme yoluna gittikleri gibi bu terimin anlamında da farklılık göstermişlerdir. Aslında burada önemli olan isimlendirmeden öte bölgesel alt sistemden kastın ne olduğu sorusudur. Bölge terimi geniş bir coğrafi alanın ayırt edilebilir kısmına göndermede bulunmak için kullanılır. Farklı kullanımları olmakla birlikte; Ya Mezopotamya gibi genel anlamda bir devlet içindeki kara parçaları ile devlet sınırlarını da aşan durumdur. Ya da Ortadoğu, Afrika gibi dünyanın farklı egemen devletlerini kapsayan belirli alanların bölge olarak adlandırılması şeklinde tezahür edebilir.³⁴ Bölgesel alt sistemler için farklı bir ayırım da coğrafi ve fonksiyonel olarak ikiye ayrılması gösterilebilir. NATO, ASEAN gibi örgütler fonksiyonel alt sisteme, Latin Amerika, Ortadoğu gibi bölgeler ise coğrafi alt sisteme örnek gösterilebilir.³⁵ Alt sistem ile üst sistem olarak kabul edilen uluslararası sistem arasında yoğun bir etkileşim söz konusudur. Üst sistemdeki olaylar alt sistemi etkilediği gibi alt sistemdeki olaylar da uluslararası sistemi etkilemektedir.

Binder bölgesel alt sistemi belirli dillerin baskın olduğu kültürel alanlar olarak tanımlamaktadır. “Bu alt sistemler çeşitli derecelerde siyasi, sosyal, kültürel, dilsel, etnik, dini ve ekonomik benzerliklere sahiptir ve diğer bölgelerden farklıdır. Bu şekilde tanımlanan alt sistemler aynı zamanda benzersiz bir bölgesel düzen ve çatışma yapısı yarattığını iddia eder.”³⁶ Ayrıca Binder'in uluslararası siyaset algısına ilişkin değerlendirmesi, makalenin yazıldığı dönemde egemen olan iki kutuplu sisteme ilişkin yapısını açıklıyor. Yaklaşımını uluslararası siyasetin sadece süper güçlerin ya da küçük devletlerin politikalarıyla açıklanamayacağı gerçeğine dayandıran Binder, büyük güç siyasetini sistemleştiren teorilerin “bağımsız

---

³³ Bassam Tibi, *Conflict and War in Middle East: From Interstate War to New Security*, 2. Baskı. (Basingstoke: Macmillan, 1998), 34–35.

³⁴ Edward Best ve Thomas Christiansen, “Uluslararası İlişkilerde Bölgeselcilik,” içinde *Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. John Baylis, Steve Smith ve Patrica Owen (İstanbul: Küre Yayıncılık, 2021), 632.

³⁵ Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 154.

³⁶ Leonard Binder, “The Middle East as a Subordinate International System,” *World Politics* 10, no. 3 (1958): 410, <https://doi.org/10.2307/2009495>.

devletler” dediği görece zayıf devletlerin politikalarını açıklamakta yetersiz kalacağı sonucuna varmıştır.³⁷ Binder’in çalışmasında vardığı en önemli sonuç, Ortadoğu'daki bölgesel ilişkileri düzenleyen sistemin, küresel sistemin baskın “çift kutuplu” yapısından görece daha bağımsız olduğuydu.³⁸

Yine bu alanda öncü araştırmacılardan olan Thompson, literatürde bölgesel alt sistem ile ilgili yazan kişilerin aynı şeyi kastetmediklerini dile getirmektedir.³⁹ Bassam Tibi ise bölgesel alt sistemin sahip olması gereken özellikleri şu şekilde açıklamaktadır: (i) aralarındaki yapısal karşılıklı bağıllık (yalnızca sosyo-ekonomik değil, aynı zamanda politik, kültürel ve etnik düzeyde bir bağıllık) ve (ii) etkileşimin yoğunluğu yani, bir coğrafi bölgenin ülkeleri arasındaki tüm düzeylerde (siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri) işbirliğinin yoğunluk derecesidir. Bu durumda 'etkileşim' kavramı eşit ölçüde iş birliğini ve uyuşmazlığı kapsar. Bölgesel alt sistem, Tibi'ye göre şu karakteristik özellikler kullanılarak tanımlanabilir: (i) coğrafi yakınlık; (ii) bölgesel olarak birbirine bağlı yapılar ve (iii) tümü bölgeye has/kendisine özgü karakterini veren hem siyasi, hem etnik hem de kültürel benzerlikleri içeren belirli bir etkileşim yoğunluğu.⁴⁰

Aynı şekilde bu alanda erken sayılabilecek bir tarihte bölgesel alt sistemi açıklamaya çalışan Brecher de Binder gibi, çalışmasını uluslararası sistemi açıklamada ABD-SSCB ilişkilerine odaklanan uluslararası ilişkiler çalışmalarının yetersizliği üzerine kurmuştur. Brecher, uluslararası siyasette küresel sisteme ilave olarak alt sistemlerin de mevcut olduğunu, küresel sistemin yalnızca egemen sistem içindeki ilişkiler açısından anlaşılamayacağını öne sürmektedir. Küresel sistem ve Ortadoğu, Amerika, Güney Asya, Batı Avrupa ve Batı Afrika olmak üzere en az beş tanımlanabilir alt sistem olduğunu vurgulamaktadır.⁴¹ Brecher, bir alt sistemin varlığını açıklamak için altı kriter belirlemiştir. Bunlar; (i) belirli bir coğrafi bölge

---

³⁷ Binder, “The Middle East as a Subordinate International System,” 409.

³⁸ Binder, “The Middle East as a Subordinate International System,” 427.

³⁹ William R. Thompson, “Delineating Regional Subsystems: Visit Networks and the Middle Eastern Case,” *International Journal of Middle East Studies* 13, no.2 (1981): 215, <https://doi.org/10.1017/S0020743800055306>.

⁴⁰ Tibi, *Conflict and War in Middle East*, 37.

⁴¹ Michael Brecher, “The Middle East Subordinate System and Its Impact on Israel's Foreign Policy,” *International Studies Quarterly* 13, no. 2 (1969): 118, <https://doi.org/10.2307/3013941>.

üzerinde olması, (ii) en az üç aktörün olması, (iii) küresel sistemin diğer aktörleri tarafından tanınmış olması, (iv) üyelerin kendilerini bu şekilde tanımlamış olması, (v) bölgesel aktörler, hem küresel hem de bölgesel sistemde güçlerini her iki sistemde de kayan bir güç ölçeği kullanarak kullanma kapasitesine sahip olmaları ve (vi) güç birimleri (bölgesel örgütler vb.), egemen sistemdeki birimlere (devletler, ekonomik/siyasi/kültürel örgütler) kıyasla kapasite bakımından nispeten daha düşüktür.⁴²

Bölgesel alt sistem teorisi hakkında yazan yazarların öne sürdükleri fikirlerin ışığında bölgesel alt sistemin temel iddiası, uluslararası sistemin bu kısmi bölgelerinin, aynı zamanda dünya siyasetinin genel sistemik yapılanmasının bir parçasını oluşturmasına rağmen, kendi iç dinamiklerine sahip olduğudur. Bölgesel dinamik ve küresel siyasetin boyutları, birini diğerinden türetmeden, karşılıklı olarak ilişkili iki içsel analiz düzeyi olarak ele almaktadır. Ahmet Davutoğlu'nun da ifade ettiği gibi: "Ulusal düzenler ile küresel düzen arasında bir bağlantı ve geçiş hattı oluşturan bölgesel yapılar hem bu düzenlerden etkilenir hem de bu düzenleri etkiler. Bu alt sistemler düzen kurma bağlamında kimi zaman bütünleştirici kimi zaman parçalayıcı ama her zaman dinamik bir nitelik arz ederler."⁴³

2.3.2. Ortadoğu bölgesel alt sistemi

2.3.2.1. Ortadoğu bölgesinin stratejik önemi

Ortadoğu, tarihin hemen her döneminde politik, stratejik, kültürel, ekonomik ve genel dengeler açısından dünyanın en önemli bölgelerinden biri olarak dünya siyasetinde aktif rol oynamıştır. Ortadoğu, tarihin başlangıcı olarak kabul edilen yazının icadından bu yana medeniyetlerin oluşmasına beşiklik etmiş, medeniyetlerin dünyaya intikalinde etkin bir rol oynamıştır. Doğu ile batının buluştuğu ve bu iki dünyayı birbirine bağlayan bir kavşak noktası olan Ortadoğu yalnızca ticari malların geçiş noktası olan bir pazar olmanın ötesinde inanç, kültür ve medeniyetlerin de birbirleriyle buluşup kaynaştığı bir mekân olmuştur. Bunun içindir ki dünya siyasetinde hâkim güç olma çabası içerisine giren her devletin öncelikle bu bölgede

⁴² Brecher, "The Middle East Subordinate System and Its Impact on Israel's Foreign Policy," 117.

⁴³ Davutoğlu, *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni*, 249.

hâkimiyet kurma çabasına girişmesi bu bölgenin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Her ne kadar sanayi devrimi ve 19.yy. ile 20.yy. Avrupa'da baş gösteren çok merkezliliği saymazsak Ortadoğu tarih boyunca aralıksız bir şekilde dünya siyasetinde merkez konumda olmuş ve dünyanın diğer bölgelerini etkilemiştir.

Gerek uluslararası ilişkiler bakımından modern öncesi dönemde gerekse de modern dönemde büyük güçlerin bu bölgede etkin bir şekilde rol oynamaları ve hâkimiyet kurma istekleri de bunu desteklemektedir. Bu büyük güçlerin dünya hâkimiyet politikaları, bölgede tesis ettikleri egemenlikle doğru orantılı bir seyir izlemiştir. Bu da Ortadoğu'daki gelişmelerin yol açtığı politikalar, sadece bölge ülkelerini değil aynı zamanda uluslararası dengeler ile büyük güçlerin de politikalarını etkilediği sonucuna bizleri ulaştırır.

Ortadoğu bölgesini dünya siyasetinde bu denli önemli kılan belli başlı temel faktörler vardır. Bu faktörler anlaşılmadan Ortadoğu'nun önemi ve dünya siyasetindeki konumu net bir şekilde ortaya çıkmayacaktır. Bu faktörlerin başında bölgenin geçmişten gelen medeniyetlerin beşiği olma özelliği ile birlikte dini anlamda şu an dünya üzerinde etkin olan üç büyük dinin de kutsal mekanlarının bu bölgede olmasıdır. Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler için önem arz eden mekanların Ortadoğu coğrafyası sınırlarının içerisinde olması kendisiyle beraber bir kutuplaşmayı da beraberinde getirmiştir. Soğuk Savaş dönemiyle birlikte her ne kadar bu kutuplaşma kendisini ideolojik olarak göstermişse de Soğuk Savaş'ın bitimiyle 'Medeniyetler Çatışması' tezi ile tekrar eski dini ve kültürel bir kutuplaşma şekline bürünmüştür. Özellikle 11 Eylül olayından sonra Batı-Doğu, İslam-Hristiyan ayrımına gidilen bir süreçte tekrar dini ve kültürel kutuplaşma yoğunluk kazanmıştır.⁴⁴

Ortadoğu bölgesini önemli kılan faktörlerden bir diğeri de dünya üzerindeki ticaret yollarını ve dünya doğal kaynaklarını kendi bünyesinde barındırmasıdır. Geçmişten günümüze hem kara hem de deniz ticaret yollarının bu bölge sınırları içerisinde olması ve önemli su geçiş noktalarını kapsaması ekonomik olarak güçlü

---

⁴⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 100. Baskı (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), 323–38.

olmak isteyen ülkeler için bu ticari yolların hakimiyet mücadelesi aralıksız bir şekilde sürmesine sebep olmuştur. Özellikle 19.yy’da petrolün bulunmasıyla birlikte bölgenin önemi daha da artmış, bölge üzerinde büyük güçlerin rekabeti fazlaca kızışmıştır. Dünyadaki kanıtlanmış doğal gaz rezervlerin yaklaşık %41’ni, petrol rezervlerinin ise %47’sini bünyesinde barındıran bölge⁴⁵, büyük ekonomik bir alan olmuş bu da büyük güçlerin bu bölge üzerindeki güç mücadelelerinin daha sert geçmesine neden olmuştur.

Dünyanın en önemli su yolları olan İstanbul ile Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz, Hürmüz Boğazı ve Bab el-Mendeb Ortadoğu bölgesinde olması da bölgeyi dünya siyasetinde önemli bir konuma taşımaktadır. Bu geçiş noktalarının taşımacılık ve ulaşımdaki önemi 1956 ve 1967-1970’te Süveyş Kanalı’nın, 1980’den sonra İran-İrak Savaşı nedeniyle Basra Körfezi’nin kapanması ihtimali ile daha da bir önem arz etmiştir. Bununla birlikte tatlı su yataklarının çoğunun da bu bölgede olması bölgeyi dünya siyasetinde önemli bir konuma oturtmaktadır. Özellikle Nil, Dicle ve Fırat gibi nehirlerin bölgede bulunması ve bunların tarım alanları için hayati öneme sahip olması son yıllarda baş gösteren gıda kriziyle birlikte önemi bir kat daha ortaya çıkmıştır. Tarihten günümüze nehir, göl ve suyollarının kontrol altına alınması bu bölgede hakimiyetin temel taşlarından birini teşkil etmiştir. Bugün tatlı su kaynaklarının olduğu, kritik su yolları ve enerji üretim ve iletim hatlarının yoğunluğu nedeniyle Ortadoğu sürekli bir biçimde rekabet ve çekişme alanı olmaya devam edecektir.

Ortadoğu bölgesindeki ülkelerin siyasetini belirleyen çeşitli faktörler vardır: Bunlar; yapısal, siyasi ve konjonktürel olarak değerlendirilebilir. Coğrafya, kültür, tarih, inanç, demografik zenginlik, ekonomi, petrol, stratejik bakımdan geçiş yolları üzerinde bulunması, devletlerin benimsedikleri siyasi rejimler, bölgesel ve küresel dinamikler ile devlet dışı aktörler vb. birçok faktör bölge siyasetini derinden etkilemektedir.

---

⁴⁵ “Dünyadaki Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri Nerelerdedir Ve Ne Kadardır?,” erişim Mart 13, 2022, <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dunyadaki-petrol-ve-dogal-gaz-rezervleri-nerelerdedir-ve-ne-kadardir/251>.

Uluslararası sistemin çift kutuplu olduğu II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş döneminde bu savaştan en fazla etkilen ve problemleri en fazla hisseden bölge şüphesiz ki Ortadoğu bölgesi olmuştur. Dünyanın doğu ile batı diye iki kampa bölündüğü bu dönemde iki süper gücün birbirini dengelemek için bu bölgedeki çatışmalar bölgeyi derinden etkileyerek dünya siyasetine paralel bir şekilde kamplaştırmıştır. Bölge içi dinamikler de ülkelerin siyasetini önemli ölçüde etkilemiştir. Bunların başında I. Dünya Savaşı ile başlayan Yahudi göçleri ve II. Dünya Savaşı'nın akabinde kurulan İsrail devletinin bölgedeki Arap devletleriyle giriştiği savaşlar sonucu elde ettiği topraklar uzun süre bölge siyasetini etkilemiş ve bu etki günümüze kadar da süregelmektedir.

Bununla birlikte bölge ülkelerinin etnik yapıları, mezhebi inanışları da devletlerin siyasetine yön veren etkenlerden biri olmuştur. Osmanlı döneminde bu coğrafyalarda etkin ve mezhebi hassasiyetlere dayanarak oluşturulan mozaik I. Dünya Savaşı ile birlikte oluşturulan ulus devletlerle yıkılmış bu da günümüze kadar süren sorun ve çatışmaların temelini teşkil etmiştir. Devletler bu sebeplerden ötürü kendi siyasetlerini bu minvalde düzenlemiş ve konum almışlardır. Tarihsel geçmişte sömürgeciliğin bu bölgede de etkisiyle birlikte gelişen milliyetçilik akımı Arap birliği fikrinin yeşermesine ve bu fikirlerin devletlerin siyasetlerine etki etmesine yol açmıştır. Çünkü bu fikirler saldırgan bir karaktere sahipti ve ideolojik olarak devletlerin yapıları ile bölgesel dinamikleri yeniden bina etmeye çağırırmaktaydılar.

Ekonomik gelişmişlik veya imkân Ortadoğu ülkelerinin izledikleri politikaları etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Ekonomi, özellikle petrol ile birlikte refaha kavuşan devletlerin pazarlık güçlerini artırmış, bu petrol gelirleri devletleri dış yardımlara muhtaç bir pozisyondan çıkartarak farklı siyaset takip etme seçeneği sunmuştur. 1973 yılındaki petrol krizi bile ekonomik gücün önemini ve bu gücü elinde tutan devletlerin çıkarlarına aykırı kararlarda ne tür politikalar izlenebileceği yönünden öne arz etmektedir.

2.3.2.2. Ortadoğu kavramı

Sübjektif bir kavram olan 'Ortadoğu' 19.yüzyılın sonlarına doğru denizci ve stratejist Alfred T. Mahan'ın bir yazısında Avrupa merkezli dünya algısına istinaden

Avrupa'nın doğusuna düşen yerleri kastetmek için kullanmıştır. Bu terim, I. Dünya Savaşı ile birlikte resmîyet kazanarak İngiliz Sömürge Bakanlığı'nda "Middle Eastern Department" adıyla bir idari teşkilatın oluşturulmasından sonra literatüre yerleşmiştir. Mahan'dan sonra ise İngiliz gazetesi The Times'in dış politika editörü Valentine Chirol, Basra Körfezi'nin stratejik önemini Almanya'nın inşa etmeye çalıştığı Bağdat-Berlin demiryolunun Basra'ya kadar uzatılmasının İngiltere'nin bölgede ve Asya'daki çıkarlarına vereceği zararları anlattığı birkaç yazısına "Ortadoğu'nun Problemleri" yazı dizisiyle kavramı Basra Körfezi bölgesini anlatmak için kullanmıştır.⁴⁶ Avrupa merkezli dünya algısının oluşturduğu anlayışla, Batılıların Balkanları Yakın Doğu, Asya'yı Uzak Doğu ve her ikisi arasında kalan kısmı da Ortadoğu olarak isimlendirmelerine sebep olmuştur. Bu şekilde bakıldığında Ortadoğu tabiri bugünkü Avrupa kıtasından bakan biri için bir anlam taşırken Hint-Alt kıtasında yaşayan biri için herhangi bir nesnel anlam taşımamaktadır. Edward Said'in Şarkiyatçılık adlı eserinde dile getirdiği gibi Ortadoğu kavramı objektiflikten uzak kendini dünyanın merkezinde gören ve buna göre uzaklık mefhumunu açıklamaya çalışan Avrupalıların ürettiği göreceli bir kavramdır.⁴⁷

Doğu kavramının kullanımını çok eskilere götürmek mümkündür. Yunanlılar döneminde doğu ile Mısır kastedilmiş, Orta çağlarda ise Roma İmparatorluğu bölgeyi kastetmek için bu tabiri kullanmıştır. Haçlı seferleriyle birlikte Avrupa için İslam dini doğunun en önemli karakteristik özelliği haline gelmiştir. Buna binaen Hristiyan batı ile Müslüman doğu tabirleri literatürde yer edinmiştir. Avrupa için doğu 19.yy'a kadar Osmanlı coğrafyası ve İran, Hindistan ve Çin'i de içine alan geniş bir alanı kapsamaktaydı. Daha sonrasında Çin, Endonezya ve Malezya'nın da içinde olduğu bölge için uzak doğu tabiri kullanılmaya başlandı. Avrupalı güçlerin Osmanlı toprakları üzerindeki çıkar ve emellerini anlatmak için kullanılan "Doğu Sorunu" tabiri de bölgenin neyin doğusu olduğunun yerleşip yaygınlık kazanmasına

---

⁴⁶ Davut Dursun, "Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi," içinde *Birinci Ortadoğu Semineri: Bildiriler (29-31 Mayıs 2003)*, ed. Mustafa Öztürk, Orhan Kılıç ve Enver Çakar (Elazığ, 2004), 21–25.

⁴⁷ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*, 4. Baskı (İstanbul: Metis Yayınları, 2008), 18–20.

hizmet etmiştir. Avrupalılar Ortadoğu tabirini, daha çok İslam dini etrafında şekillenen birimleri ifade eden yerler için kullanmışlar. İngilizlerin bunu Osmanlı hakimiyeti altında olan Balkanlardan başlatmaları, bu bölgenin iki önemli özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, İslam dini etrafında oluşan bütünlük, ikincisi ise Osmanlıdan kalan ortak tarihi miras olduğu söylenebilir.⁴⁸

Ortadoğu tabiri ilk kullanılmaya başlanıldığı tarihten günümüze kadar özellikle siyasi alanda kullanılma kastına göre çeşitli anlamlar ifade eden bir kavramdır. Başlangıçta Arabistan ile Hint yarımadası arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanılan kavram, daha sonra Basra-Bağdat ve bugünkü Irak'ı da içine alan daha geniş bir bölge için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür. Ortadoğu kavramının kapsamının belirsizliği ve kullananların kapsamı istedikleri gibi geniş veya dar tutmalarına imkân vermesi bu kavramın kullanımını zorlaştırmaktadır. Bu da kavramın işaret ettiği bölgenin sınırlarını belirlemeyi zorunlu hale getirmektedir. Ortadoğu kavramı özellikle II. Dünya Savaşı'nda sonra uluslararası ilişkiler literatüründe sık kullanılmaya başlamasından itibaren bu alanda birçok araştırmacı da bölgenin sınırlarını ve bölge içine dahil edilen devletlerin hangileri olduğu noktasında araştırmalar yapıp yayınlamışlardır.

2.3.2.3. Ortadoğu bölgesinin sınırları

Ortadoğu bölgesel alt sistemin sınırları ile alakalı bu alanda araştırma yapan akademisyenlerin birçok farklı yaklaşımları söz konusu olmuştur. Bu araştırmacıların çoğu Ortadoğu bölgesel alt sisteminin sınırlarının belirlenmesi için ikna edici kriterler sağlayamamışlar. Bundan dolayı da bölgenin hangi devletleri kapsadığı ile alakalı üzerinde fikir birliğine varılmış ortak bir kabul yoktur. Farklılaşan kriterler, çıkarlar ve bilimsel yaklaşımlar sebebiyle Ortadoğu bölgesi diye tabir edilen mekân için çok farklı şekillerde ortaya çıkan sınırlar söz konusu olmuştur.

Bölge uzmanlarından olan Brown 'Ortadoğu'yu eski Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu alanlar olarak addetmektedir.⁴⁹ Barnett ise Ortadoğu bölgesel alt sistemi

---

⁴⁸ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 130–32; Dursun, "Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi," 22–24.;

⁴⁹ L. Carl Brown, *International Politics and the Middle East: Old Rules, Dangerous Game* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984), 7–11.

içerisine sadece Arap Birliği kurucu üyelerini dâhil etmektedir. Hudson Ortadoğu bölgesini üç bölgeye ayırmakta ve bunların bir alt sistem oluşturduğunu öne sürmektedir: Arap Doğusu, Kuzey Afrika ve Körfez ülkeleri. Mısırlı araştırmacı Alaaddin Hilal ile Cemal Matar ise Ortadoğu'yu Arap devletlerinin tümünü içine alan bir bölge olarak saymaktadırlar.⁵⁰ Yine Suriyeli önemli araştırmacılardan biri olan Tibi, Ortadoğu bölgesini Hudson gibi üç alt bölgeye ayırmakta ancak alt bölgeleri de kendi içerisinde merkez ve kenar ülkeler olarak sınıflamaktadır.⁵¹ Cantori Ortadoğu'yu tasnifinde ana merkeze Arap devletlerini çevreye ise Türkiye, İran ve İsrail'i almaktadır. Michael Brecher ise Ortadoğu'yu birbirini çevreleyen üç halka içerisinde konumlanan devletlerin oluşturduğu bir bölge olarak tasvir etmiştir.⁵²

Tablo 1: Ortadoğu Bölgesel Alt Sistemine Dahil Olan Devletler

Barnett	Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye
Hudson	Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Cezayir, Türkiye, İran, İsrail, Ürdün, BAE, Bahreyn, Tunus, Libya, Sudan, Umman, Kıbrıs, Katar, Kuveyt, Lübnan, Fas, Yemen
Hilal- Matar	Cezayir, Bahreyn, Cibuti, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Moritanya, Fas, Umman, Filistin, Katar, Yemen, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, BAE
Tibi	Arap Doğusu Merkez Ülkeler: Mısır, İsrail, Suriye, Ürdün, Lübnan Arap Doğusu Kenar Ülkeler: Türkiye, Kıbrıs, Sudan, Yemen Körfez Bölgesi Merkez Ülkeler: Irak, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt

⁵⁰ Cemil Matar and Alaaddin Hilal, *Al-Nizam Al-İklimi Al-Arabi: Dirasetün Fi Al-Alakati Es-Siyasiyyeti Al-Arabiyya* (Beyrut: Dar al-Mustakbel al-Arabi, 1983), 57.

⁵¹ Tibi, *Conflict and War in Middle East*, 56.

⁵² Brecher, "The Middle East Subordinate System and Its Impact on Israel's Foreign Policy," 119.

	Körfez Bölgesi Kenar Ülkeler: Bahreyn, Katar, BAE, Umman Arap Batısı Merkez Ülkeler: Cezayir, Fas, Libya Arap Batısı Kenar Ülkeler: Tunus, Moritanya
Cantori	Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün, BAE, Bahreyn, Tunus, Libya, Sudan, Katar, Kuveyt, Lübnan, Yemen, Türkiye, İran, İsrail
Brecher	Mısır, Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün, BAE, Bahreyn, Tunus, Libya, Sudan, Katar, Kuveyt, Lübnan, Yemen, Türkiye, İran, İsrail, Etiyopya, Cezayir, Kıbrıs, Somali, Fas

Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber uluslararası ilişkilerde büyük değişim ve dönüşüm süreçleri yaşanmıştır. Bu değişim ve dönüşüm süreci dünyanın bütün bölgelerini etkilediği gibi Soğuk Savaş döneminin çok sert biçimde gözlemlendiği Ortadoğu bölgesini de derinden etkilemiştir. Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra Ortadoğu'nun yeniden tanımlanması ve düzenlenmesi bağlamında Büyük Ortadoğu, Genişletilmiş Ortadoğu ve İslami Büyük Ortadoğu gibi tanımlamalar uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. Ortadoğu kavramının ortaya çıktığı 19.yy. başlarında nasıl büyük güçler bölgenin hem tanımı hem de sınırlarını belirlemişlerse 11 Eylül olaylarından sonra da yine büyük güçler bu tanım ve sınırları belirlemişlerdir. Yani Ortadoğu ülkelerinin kendileri için belirlenen tanım ve sınırlamada herhangi bir etkileri olmamıştır.

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesel alt sistemine dahil edilip edilmemesi noktasında araştırmacıların ortak bir noktada buluştuklarını söylemek yanlış olacaktır. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Türkiye'nin bu bölgenin önemli bir merkez ülkesi olduğunu dile getirenlerin olduğu gibi kenar ülke veya hiç bu bölge içinde saymayan araştırmacıların da söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada özellikle I. Körfez Savaşı'nda sonra Türkiye'nin bölge ile alakalı sorunlarda güçlü bir şekilde sisteme dahil olduğunu, 2000'li yıllarda artan etkisi ve Arap Baharı süreciyle birlikte bizzat müdahil olduğu süreçler göz önünde bulundurulduğunda

bölge ülkelerinden olmadığı görüşünün artık çok da önemini kalmadığı görülmektedir.

Ortadoğu bölgesinin farklı birçok araştırmacı tarafında farklı şekilde tanımlanması ve bu bölgenin içine dahil edilen ülkelerin farklılaşması aralarından günümüz politikalarını anlamlandırmak için birinin tanımlarını kabul etmeyi gerekli kılmaktadır. Bu araştırmacılar arasında Tibi'nin yaptığı sınırlandırma hem vakiya hem teoriye çok uymasına rağmen İran'ı bölge dışında tutması en büyük handikap olarak durmaktadır. Barnett'in ise sadece bugün küçük Ortadoğu denilen ülkeleri sınır tanımlamasının içerisine dahil edip diğerlerini bunun dışında tutması da aynı şekilde bölge için yapılacak yorumların çok sınırlı kalmasına neden olacaktır. Hilal ve Matar'ın ise Türkiye ve İran'ı bölge dışında göstermesi bölgeye yönelik sınırlılıkları ortaya çıkarmaktadır. Brencher'in ise İran ve Türkiye'yi dahil etmesine rağmen bazı batı Afrika ülkelerini de Ortadoğu bölgesine dahil etmesi büyük bir handikap olarak durmaktadır. Hudson'un ise yaptığı sınır tanımlaması ve buna dahil ettiği ülkeler Ortadoğu bölgesi için yapılacak analizlerin rahat bir şekilde analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu görüş hem çekirdek Ortadoğu diye bilinen bölgeyi hem de Kuzey Afrika ülkeleri olarak anılan bazı devletlerin bölgesel alt sisteme dahil edilmesini kapsamı açısından önemli ve kanaatimizce en isabetli görüştür.

2.3.2.4. Türkiye ve Mısır'ın jeopolitik önemi

Coğrafi konumları, sahip oldukları binlerce yıllık geçmişleri, dünyanın ve Ortadoğu bölgesinin en önemli geçiş noktaları ile tatlı su yataklarına sahip oluşları ve her birinin de iki farklı kıtanın geçiş güzergahı üzerinde olması Türkiye ve Mısır'ı eşsiz stratejik bir konuma yükseltmektedir.

Türkiye hem batıyla hem de İslam dünyasıyla güçlü ilişkiler geliştirebilen nadir Müslüman ülkelerden biridir. Ayrıca bu yüzyılın başında Avrasya üzerinde hâkimiyet kuran çok uluslu imparatorluklardan biri olan Osmanlı devletinin mirası üzerine kurulması, dünyadaki ana jeopolitik etkileşim noktalarından birinin üzerinde

bulunması Türkiye'yi çok önemli bir konuma yükseltmektedir.⁵³ Türkiye'nin genç ve dinamik nüfusu önemli bir girdi olarak ehemmiyet arz etmektedir. Bu faktör Türkiye için önemli ve güçlü bir özelliktir. Misal olarak Soğuk Savaş döneminde bu genç nüfus, Rusların tarihi sıcak denizlere inme hayalinin önünde bir engel olarak dururken, Soğuk Savaş bitiminden sonra ise Avrupa'da yaşanan iç hareketlilikte olumlu yönde bir etken olarak karşımıza çıkmıştır. Demografik yönden üstünlüğü simgeleyen nüfus doğrudan kültürel zenginliği de etkilemektedir. Sahip olunan kimlik ve aidiyetlik hissi sabit güçleri aktif güç unsuru haline getirerek, psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik alanlarda da rol oynamaktadır.⁵⁴ Türkiye'nin ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitesi de ülkenin önemli artı noktalarından birini teşkil etmektedir.

İstanbul ve Çanakkale boğazlarıyla hem ticari hem de siyasi ve askeri öneme haiz bu iki geçiş noktasına sahip olan Türkiye'nin bu durumu stratejik önemini artırmaktadır. Hem Çanakkale hem de İstanbul boğazı, sadece Akdeniz'i Karadeniz'e veya Avrupa'yı Asya'ya bağlayan su geçiş yolu değildir. Bununla birlikte bu iki boğaz, Akdeniz'in öteki önemli su geçiş yollarından olan Cebelitarık ve Süveyş kanalı ile bütünleşerek, dünyanın büyük denizlerini ve büyük kıta kara parçalarını birbirine bağlayan, daha geniş anlamdaki jeopolitik konumuyla, dünya siyaset ve ekonomisi üzerine önemli stratejik etkileri olan su geçiş noktalarıdır.

Özellikle modern dönemde Cemal Abdunnasır'ın 1952 yılında gerçekleştirdiği devrim ile Mısır, Arap aleminde güçlü bir şekilde liderlik konumuna yükselmiştir. Nasır'ın Pan-Arabist, anti emperyalist ve milliyetçilik ideolojisi karizmasıyla birleştiğinde Mısır Ortadoğu'da güçlü bir mevki kazanmıştır. Bununla birlikte İslami hareketler için de bir merkez olan Mısır, bölgenin önemli eğitim kurumlarından olan el-Ezher Üniversitesi'ni de içinde barındırmasıyla düşünsel ve kültürel anlamda da önemli bir merkez ülke konumuna erişmiştir.⁵⁵ Bunlarla birlikte kalabalık nüfusu, Arap orduları arasındaki en büyük orduya sahip olması, dünyanın en uzun olan Nil'in

---

⁵³ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 7.

⁵⁴ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 23.

⁵⁵ Fulya Atacan, "Otoriteryanizm Kısılcacında Mısır," içinde *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*, ed. Fulya Atacan (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004), 17.

bu ülkede olması Mısır'ı ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. Ayrıca Arap alemindeki basın yayın alanındaki gücü ile diğer Arap ülkelerindeki nitelikli iş gücünü oluşturmaları Mısır'ın siyaseti güçlü kılan yönlerin başında gelmektedir.

Mısır Afrika ile Asya arasında geçiş noktalarında biridir. Bu özelliğinin yanı sıra, Akdeniz'den Kızıl Deniz'e, oradan da Hint okyanusuna açılan Süveyş kanalı ile stratejik bir geçiş noktası olarak dünya ticaretinde önemli ve büyük bir önem arz etmektedir. Ayrıca Süveyş kanalının ekonomik olarak Mısır'a sağladığı fayda da çok kritik bir öneme sahiptir.

2.3.2.5. Türkiye ve Mısır'ın dış politikalarını belirleyen unsurlar

Ortadoğu bölgesinin askeri anlamda en güçlü, kültürel ve tarihi açıdan en eski, siyasi ve demografik bakımdan en fazla nüfuza sahip iki ülkesi olan Türkiye ve Mısır bölgede siyasi, kültürel ve iktisadi gelişmelerin önde gelen önemli iki aktörü olmuşlardır. Bundan dolayı iki ülkenin dış politika davranışları da hem bölge hem küresel anlamda büyük önem taşımaktadır. Her iki ülkenin de dış politika davranışlarını belirleyen unsurlar mevcuttur. Bu unsurlar dış politikayı belirlemekte ve diğer ülkelerle ve/ya kendi aralarında girdikleri etkileşime yansımaktadır.

Mısır dış politikasını dönemsel olarak ele aldığımızda Kahire yönetimlerinin dış politikasında kaba taslak üç önemli geçiş yaşandığını görebiliriz. Birincisi bağımsız dış politika takip etme süreci, ikinci dönem, büyük güçlere bağımlı dış politika izleme süreci ve üçüncüsü de büyük güçlere bağımlı olanlara bağımlı dış politika izleme süreci olarak bölümlendirilebilir. İlki Nasır dönemi ikincisi Sedat ve Mübarek'in son dönemlerine kadar süren dönem, üçüncüsü ise, Mursi dönemini çıkarmak kaydıyla, Mübarek'in son dönemi ve günümüze kadar olan süreçtir.⁵⁶

Mısır tarih boyunca Arap dünyasındaki liderlik vasfını sürekli bir biçimde ortaya çıkarmak için yoğun bir çaba içerisinde olmuştur. Mısır'ın bölgesel liderlik çabası ve iddiası hem iç politikası ile etkileşim içerisinde şekillenmiş hem de bölgesel ve küresel güçlerle ilişkilerinde etkili bir unsur olmuştur. Mısır dış politikası

---

⁵⁶ Halid Fuat, "Değişim ve Sabiteler Arasında Mısır Dış Politika Yapımı", Mecmuatu'l Tehfiz es-Siyasi, 13 Haziran 2021, Erişim:20 Kasım 2022 <https://www.political-stimulus.org/-السياسة-السياسية-الخارجية-المصرية/>

hem uluslararası sistem hem de bölgesel sistem içerisinde şekillenip gelişmiştir. Bu da makro düzeyde gelişen değişim ve dönüşümlerin iç siyasi yapılarda meydana gelen değişim ve dönüşümlerle bütünleşerek Mısır dış politikasının şekillenerek oluşmasına katkı sunmuştur.⁵⁷

Mısır dış politikası bağlamında olaya baktığımızda, Kahire yönetiminin dış politikasını şekillendiren unsurların başında jeopolitik konumu ve demografik yapısı gelmektedir. Afrika ve Asya kıtaları arasında bir geçiş noktası olan Mısır, Hint Okyanusu ile Akdeniz'i de birbirine bağlamaktadır. Küresel ticaretin önemli geçiş noktalarından biri de Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz'dir Ayrıca dünya enerji ticaretinin de önemli bir kısmının bu hat üzerinden gerçekleşmesi Mısır'ın güvenliğinin özellikle Avrupalı devletler için ne kadar önem arz ettiği ortaya çıkacaktır. Ayrıca Mısır'ın konumu itibarıyla sınır komşusu olan İsrail, Batılı müttefikleri aracılığıyla Kahire yönetimine baskı kurarak dış politikasının şekillenmesine neden olmuştur. Bununla birlikte bir ülkenin nüfusu da önemli bir şekilde dış politikasını şekillendirmektedir. Örneğin büyük bir nüfus uluslararası ve bölgesel sistemde bir ülkenin gücünü ve etkisini artırabilirken, bu fazla nüfus ile birlikte kıt ekonomik imkânlar, o ülkenin dış politika seçeneklerini de sınırlandırabilmektedir.⁵⁸

Mısır dış politikasını belirleyen diğer bir unsur da kimliktir. Kimlik, hem Mısır'ın kadim bir geçmişe sahip olması hasebiyle Mısırlılık kimliği hem Arap milliyetçiliğinden ötürü Pan-Arabist kimlik hem de İslami kültürün etkisiyle İslamcı kimlik Mısır'ın dış politikasını belirleyen önemli unsurların başında gelmiştir. Nasır ile başlayan Arap milliyetçisi söylem ve bunun dış politikaya yansımaları Mısır'ın İsrail karşısında aldığı yenilgilerle her ne kadar zayıflamış olsa da Kahire yönetiminin sonraki yıllarda geliştirdiği dış politik davranışlarda etkisini sürekli bir biçimde göstermiştir.

---

⁵⁷ Meliha B. Altunışık, "Mısır Dış Politikasının Toplumsal ve Bölgesel Temelleri," içinde *Ortadoğu ve Dış Politika: Arap Ülkeleri ve İsrail*, ed. Meliha B. Altunışık (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022), 10.

⁵⁸ İsmail N. Telci, "Mısır Dış Politikası: Tarihsel Bir Analiz," içinde *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*, ed. İsmail N. Telci, 1. Basım (İstanbul: Seta Yayınları, 2018), 20., Halid Fuat, "Değişim ve Sabiteler Arasında Mısır Dış Politika Yapımı", *Mecmuatü'l Tehfiz es-Siyasi*, 13 Haziran 2021, Erişim:20 Kasım 2022 <https://www.political-stimulus.org/صنع-السياسة-الخارجية-المصرية/>

Ekonomik unsurlar da Mısır dış politikasını belirleyen önemli etkenler arasında sayılabilir. Bölgede önemli ve büyük bir ekonomik alt yapıya sahip olmasına rağmen Mısır, güçsüz ve yetersiz bir izlenim çizmektedir. Mısır'ın GSYİH'si 2022 yılı itibariyle 435 milyar dolardır. Dünyadaki en büyük ekonomiler arasında 35. sırada yer almaktadır. 2022 yılı itibariyle kişi başı başına düşen milli gelir 4.162 dolar ile dünyada 120. sırada yer almaktadır. Büyük oranda tarım toplumu olan Mısır, sanayileşme ve ekonomik modernleşme anlamında başarısız bir geçmişe sahiptir. 2020 yılı verilerine göre milli gelirin %12'si tarım, %32'si sanayi (%12'si imalat) ve %56'sı ise hizmet sektöründen oluşmaktadır. Özellikle turizm gelirleri ekonomide önemli bir yer tutmaktadır. Ülkedeki kaynakların verimsiz kullanılması ve liyakatsizliğin had safhada olmasıyla birlikte yolsuzlukların artması ülke ekonomisinin gerilemesine ve toplumsal refahın zarar görmesine sebebiyet vermiştir. 2015 yılında 50 milyar dolar olan dış borç 2020 yılıyla birlikte 132 milyar dolara çıkmıştır. Bu da ülkenin uzun yıllar dış yardımlara muhtaç kalmasına neden olmuştur. Dış yardımlara bağımlı olan bir ülkenin dış politikada bağımsız bir davranış sergilemesi de pek tabii zor olacaktır.⁵⁹

Mısır dış politikasını etkileyen önemli bir unsur da liderlerin etkisidir. Ortadoğu ülkelerinin birçoğunda otoriter rejimler söz konusudur. Bu durum ülkeyi yöneten liderlerin dış politika yapım sürecini de kendi kontrolleri altına almalarına sebep olmuştur. Mısır için de ülkeyi yöneten liderin dış politikayı hakimiyeti altına alma durumu söz konusudur. Otoriter liderlerin dış politika yapım süreci kendi kontrolleri altına alması iki önemli sonucu doğurmuştur. Birincisi; dış politika kararları hızlı ve acil bir şekilde alınabilmektedir, ikincisi ise liderler çok kolay ve rahat bir şekilde hata yapabilmektedirler. Ayrıca böyle bir durum dış politikada sürekliliğin de olmamasına neden olmaktadır. Liderlerin değişimini ülke dış politikasını da ani bir şekilde değiştirebilmektedir. Nasır dönemindeki Mısır dış

---

⁵⁹ Telci, "Mısır Dış Politikası: Tarihsel Bir Analiz," 21; T.C. Ticaret Bakanlığı, "Mısır Arap Cumhuriyeti Pazar Bilgileri: Mısır Ülke Profili 2022 Mayıs," Eylül 2, 2022, <https://ticaret.gov.tr/data/5f0d69cc13b8769ff05749b4/MISIR%20%C3%BCIke%20profili%202022%20may%C4%B1s.pdf>,

politikası Pan-Arabizm üzerine kuruluyken yerine geçen Sedat bu dış politika tercihini iktidara gelir gelemez terk etmiştir.⁶⁰

Türkiye'nin de cumhuriyetin ilanıyla birlikte geçmişten gelen bagajlar ve II. Dünya Savaşı ile birlikte oluşan siyasi gelişmelerle birlikte batı bloku içerisinde yer edinmesiyle birçok farklı unsur dış politikasını etkilemiştir. Türkiye'nin dış politikasını etkileyen unsurların başında şüphesiz ki Osmanlı toprakları üzerinde kurulması ve varisi olarak görülmesi gösterilebilir. Türkiye'nin Osmanlı toprakları olarak görülen ve I. Dünya Savaşı ile birlikte bağımsızlıklarını kazanan devletlerle ilişkisi çoğu zaman olumsuz seyretmiştir bunun en başlıca sebebi de 'eski teba' olarak gördüklerinin imparatorluk kibriyle bakışlarında gizlidir. Türkiye her ne kadar Osmanlı'yı rejim olarak reddetmişse de aslında devlet olarak kendisini sürekli bir biçimde onun devamı ve varisi olarak görmüştür. Bu da yeni devletin dış politika süreçlerinde yer yer eski imparatorluk davranışlarına kaymasına sebep olmuştur.⁶¹

Türkiye'ni jeostratejik konumu da kendisinin dış politikasını belirleyen unsurlar arasında zikredilmektedir. Hem Balkanlar hem Kafkaslar hem de Ortadoğu uzanan Türkiye'nin toprakları, batı ile Kafkas ve Ortadoğu enerji hatları üzerinde yer alarak çok büyük öneme haiz bir avantaja sahip olmaktadır. Ayrıca boğazların Türkiye sınırları içerisinde olması ülkenin bölgesel öneminin küresel boyuta taşıyan önemli bir etkidir. Coğrafi olan komşu olduğu ülkelerle tarihsel anlaşmazlığı da göz önünde bulundurduğumuzda ülkenin dış politika yapımında konumunun ne denli etki ettiğini anlamamız açısından önem arz etmektedir.⁶²

Türkiye'nin dış politika yapım sürecini etkileyen bir diğer unsur da güvenlik kaynaklı katılmış olduğu paktlardır. Bu paktların başında şüphesiz en önemlisi NATO'dur. NATO'nun güvenlik anlayışıyla hareket eden Türkiye uzun yıllar bu sebepten dolayı ilişki kurmak istediği devletlerle ortak politikalar yürütememiştir. Bu

---

⁶⁰ Ertan Efeğil, "Ortadoğu Ülkelerinin Dış Politikalarını Belirleyen Unsurlar," *Ortadoğu Analiz* 4, no. 47 (2012): 64–65.

⁶¹ Baskın Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği," içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 23–24.

⁶² Oran, "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği," 25.

da Türkiye'nin dış politikasında güvenlik unsurunun önemi ortaya koyması açısından önem arz etmektedir.⁶³

Türkiye 2000'li yıllarla birlikte dış politikada daha farklı bir boyut takip etmiştir. Bu yıllarda Türkiye'deki yeni siyasi elit aslında Türk dış politikasını yeni bir formda yeniden dizayn etmiştir. Çok boyutluluk ile siyasal stratejiyi, komşularla sıfır sorun ile coğrafi konumdan kaynaklı dezavantajları avantaja çevirmek adına girişimlerde bulunmuştur.

---

⁶³ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, 1. Baskı (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 162.

3. TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİNİ BELİRLEYEN TEMEL UNSURLAR

Türkiye ile Mısır arasındaki ikili ilişkileri Yavuz Selim'in Memlûk Devleti'ne son vermesiyle başlatmak mümkündür. Osmanlı devleti merkezden atanan valiler marifetiyle Mısır'ı 17. yüzyılın başlarına kadar idare etmiştir. Fransızların Mısır'ı işgal girişimi ile birlikte Osmanlı'nın İngilizlerle birleşerek Fransız işgaline son verme girişimi ve bu çerçevede gelişen olaylar 1805 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a vali olarak atanmasına ve Mısır'ın yeni bir siyasi sürecin içerisine girmesine neden olmuştur. Sonraki yıllar ve 1952 yılında Mısır'da gerçekleşen devrime kadar Mısır'ı M. Ali Paşa ailesinden gelen hidivler yönetmişlerdir. I. Dünya Savaşı'na kadar da Osmanlı Devleti ile inişli çıkışlı ilişkilere sahip olmuştur.¹

Türkiye'de kurulan yeni rejim uzun yıllar Ortadoğu coğrafyasına sırtını dönerek bu bölgedeki devletlerle sınırlı ilişkiler kurmayı tercih etti. Ama hem coğrafi hem tarihi hem de kültürel açıdan birbirine yakın olan bu devletler bu sınırlı ilişki halini uzun süre devam ettiremezlerdi. Sonuç olarak II. Dünya Savaşı'nda sonra Türkiye, özelde Mısır genel olarak da Ortadoğu coğrafyasıyla olumlu veya olumsuz ilişkilere girmek zorunda kalmıştır.

3.1. İkili İlişkileri Belirleyen Tarihi Unsurlar

Osmanlı bakiyesi üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti ister istemez dış politikada da Osmanlı'dan tevarüs eden dezavantajlı durumları sırtlanmak zorunda kalmıştır. Özellikle Osmanlı'nın Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan doğu seferleriyle açıldığı günümüz Ortadoğu coğrafyasını fetih hareketi hem toplumlar hem de yönetimlerin zihninde menfi bir durum olarak yerleşmiştir. Osmanlı'nın yönetimdeki bu coğrafyada günümüz için Türkiye hem avantaj hem de dezavantajlara sahiptir. Çünkü kılıçla girilen bu bölgelerde milliyetçiliğin artan etkisiyle bu durum hafızalarda tekrar canlandırılıp dış politikada olumsuz bir biçimde işlenebilir. Bundan dolayı da bu fay hatları göz önünde bulundurularak politikalar takip edilmelidir. Son yıllarda bunu basın yayın alanında net olarak görmekteyiz.

---

¹ Afaf Lütfi Al-Sayyid Marsot, *Mısır Tarihi: Arapların Fethinde Bugüne*, 1. Baskı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 55-75.

Türkiye'nin bölgeyi işgal ettiği düşüncesini halklar arasında yaymak için büyük bütçeli film ve dizi çekimleri söylenenleri desteklemektedir.²

Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulmasıyla beraber içeride yapılan reformlar, halifeliğin kaldırılması, laikliğin ilanı vb. uygulamalar Mısırlı yazar Reşit Rıza başta olmak üzere birçok Arap aydın ve düşünürün yeni kurulan devletin İslam ile bağının kopardığını, İslami olan her şeye savaş açtığını iddia etmesine neden olmuş ve bu iddiaların dergi ve kitaplar vasıtasıyla halka anlatılması halkta Türkiye karşıtı bir tutumun ortaya çıkmasına neden olmuştur.³ Bu durum halkların zihninde derin izler bırakmasına ve Türkiye'nin bölge ile alakalı ileriki yıllarda atacağı adımları ne kadar zorlaştıracacağını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Türkiye ile Mısır, Osmanlı döneminden ve sonrasında genç Türkiye Cumhuriyeti devletinin erken dönemlerinde alınan birçok olumsuz gelişmeden ötürü nitelikli iyi ilişkiler geliştirememiştir. Cemal Abdunnasır döneminde her iki tarafın farklı bloklarda yer edinmesi ülke ilişkilerinin olumsuz şekilde seyretmesine neden olmuştur. Özellikle Türkiye'nin Bağdat Paketi'nde yer alması ve Mısır'ın bu pakta karşı çıkması iki ülke arasındaki ilişkilere derin bir darbe vurmuştur. Türkiye'nin bağımsızlık sonrasında Arap aleminden yüz çevirmesiyle birlikte oluşan olumsuz hava II. Dünya Savaşı'nın ardından gelişen olaylar neticesinde olumlu yönde değişmiştir. 1947 yılında BM'nin Filistin taksim planına aleyhte oy kullanan Türkiye, Arap devletleri tarafından takdirle karşılanırken, Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak kabul edilen Truman Doktrini'nin ilanı ile ikiye bölünen dünya, daha önceleri Türkiye'nin güvenlik kaygılarına kayıtsız olan Batılı devletlerin bu durumla birlikte Ankara hükümetinin önemini anlamaya ve bu da Türkiye'nin Batı'ya yaklaşmasına ve Araplardan uzaklaşmasına neden olmuştur.

---

² BAE'nin 2018 yılında fonladığı ve Arap aleminde büyük ses getiren 'Memaliku'n Nar (Ateş Krallıkları)' adlı dizi buna örnek gösterilebilir. Dizide özellikle Osmanlı sultanlarında Fatih Sultan Mehmet ile Yavuz Sultan Selim'in kötü karakter olarak gösterilmesi Arap izleyicinin gözünde bunların işgalci, gasıp olarak tasvirleri, tarihi olayların propagandayla nasıl derin bir fay hattı oluşturabileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

³ Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, 190.

BM’de Filistin Uzlaşı Komisyonu’nun kurulmasına verdiği destek, 1949 yılında kurulan İsrail Devleti’ni tanıyan ilk Müslüman devlet olması Arapların Ankara hükümetine sert tepkiler vermesine sebep olmuştur. Hatta Mısır başta olmak üzere birçok yerde bazı dergi ve gazeteler Türkiye aleyhtarı yazılar yayınlayarak Ankara hükümetinin izlediği politikaları sert bir biçimde eleştirmiştir.⁴ Ortadoğu’nun hem stratejik önemi hem de petrol rezervlerinin çokluğu sebebiyle Soğuk Savaş döneminde yoğun çatışma alanlarından birine dönüşmesi, Türkiye’nin bu bölge ile alakalı politikalarının sadece Filistin sorunu ile kısıtlı kalmasını engelleyerek, Batı’nın bölgede güvenlik kaygılarıyla oluşturduğu askeri paktların liderliğini üstlenmeye itmiştir.⁵

Bağdat Paktı’ndan önce Mısır’da gerçekleşen devrimle iş başına Cemal Abdunnasır geçmiştir. Türkiye’nin Kahire nezdinde büyükelçisi olan Hulusi Fuat Tugay’ın eşi, devrilen kral Faruk’un yeğenydi ve 1953 yılında Mısır’daki yeni yönetimin ilan ettiği Müsadere Kanunu çerçevesinde Büyükelçi’nin eşinin mallarına da el konulması neticesinde gelişen olaylar ile Tugay’ın yeni yönetimi eleştirmesi Kahire makamlarınca rahatsız edici bulundu. Bunun sonucunda Mısır, cumhuriyet tarihinde ilk defa gerçekleşecek olan ve çok da nezaketsiz bir biçimde Türkiye’nin bir büyükelçisi istenmeyen kişi (persona non grata) olarak ilan ediliyordu.⁶ Ama Türkiye’nin 1954 yılında kurulacak Bağdat Paktına Mısır’ı çekmek istemesinden ötürü konu Türkiye tarafından hasır altı edilmiştir.⁷

Türkiye’nin, gerçekleşen diplomatik nezaketsizliğe rağmen Mısır ile ilişkilerini sürdürmesi bölgede önemli bir devlet olan ve Arap coğrafyasındaki ülkelere etki eden Mısır gibi güçlü bir devletin Bağdat Paktı’na katılımını sağlamak adına sessiz kaldığını söyleyebiliriz. Mısır’da 1952 yılında gerçekleşen devrimden önce ABD İngiltere, Fransa ve Türkiye ile görüşerek Ortadoğu Komutanlığı adıyla bir pakt kurarak Mısır’ın da içine dahil edilmesi için Kahire yönetimine teklif sunuldu.⁸

---

⁴ Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, 202.

⁵ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, “Ortadoğu’yla İlişkiler,” içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 617.

⁶ Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu’da Devrim Yılları: Bir Büyükelçinin Anıları* (İstanbul: Cem Yayınevi, 1990), 71–77.

⁷ Fırat ve Kürkçüoğlu, “Ortadoğu’yla İlişkiler,” 621.

⁸ Muhammed Hasaneyn Heykel, *Kahire Dosyası*, 1. Baskı (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974), 18.

ABD'deki Başkan Eisenhower yönetimi, bu projenin bölgenin savunması için gerekli işlevselliğe sahip olmadığını düşündüğü için yeni bir paktın kurulması için girişimlerde bulundu.

1955 yılında Türkiye ve Irak arasında imzalanan anlaşmayla kurulan Bağdat Paktı sırasıyla İngiltere, Pakistan ve İran'ın katılımıyla genişlemiştir. ABD'nin Arap ülkelerini özellikle de Mısır'ın bu pakta katılma isteğini yerine getirmemeleri bu paktın istenilen amaçlarını gerçekleştirmesine engel olmuştur. ABD Dışişleri Bakanı Jhon F. Dulles'in Nasır ile yaptığı görüşmede, Nasır'ın İngilizlerin Süveyş kanalındaki işgali devam ettiği müddetçe böyle bir pakta katılmayacağını açıklaması Washington yönetimini hayal kırıklığına uğratmıştır.⁹ Türkiye'nin bu süreçte pakta katılmayan Kahire yönetimi ile arası açılmış ve Ankara yönetimi Mısır'ın Araplar nezdindeki etkisini azaltmak için diplomatik girişimlerde bulunmuştur.¹⁰ Ayrıca Nasır'ın Bağdat Paktı'nı bölgedeki sömürgeciliği yeniden canlandırdığı ve Türkiye'nin bu sömürgeci güçlerin ajandasını takip etmekle suçlaması ikili ilişkileri daha da germiştir. Bağdat Paktı'nın Türkiye ve Mısır ilişkileri bakımından en önemli sonucu iki devletin karşıt çıkarılara dayalı politikalar izlediğinden dolayı karşı karşıya gelmiştir. Bu da Türkiye'nin Arap aleminde özellikle de Mısır tarafından eski Osmanlı geçmişinin hatırlatılarak yeniden emperyalist politikalar izlediği yönünde suçlamalarla maruz bırakılmasına sebep olmuştur.

Nasır döneminde Türkiye ile Mısır ilişkilerindeki ikinci önemli karşılaşma alanı Süveyş Krizi'yle kendini göstermiştir. Bağdat Paktı'ndan sonra Batı Bloku'ndan gittikçe uzaklaşan Mısır 'ın ABD'den almak istediği silahları alamaması ve Nil üzerinde Asvan Barajı'nın yapımı için ABD'nin söz verdiği krediyi vermekten kaçınması neticesinde SSCB'ye yakınlaşmıştır. Nasır, ABD'den alamadığı silahların yerine 1955'te Çekoslovakya ile anlaşma yaparak Sovyet silahlarını satın almıştır. Bu gelişmelerle birlikte, batılı devletler Mısır'ın güvenlik ve ekonomik önceliklerine kayıtsız kalarak Kahire yönetiminin Doğu Bloku'na yakınlaşmasının önünü açmıştır.

---

⁹ Heykel, *Kahire Dosyası*, 22.

¹⁰ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," 625.

Bu kriz neticesinde Nasır, Süveyş Kanalını millileştirdiğini ilan ederek batılı ülkelerin tepkisini çekmiştir.¹¹

Kriz esnasında Nasır, Süveyş kanalını Boğazlara benzeterek Türkiye'den yardım talep etmiştir. Ancak Ankara yönetimi olaya hukuki bağlamda değil siyasi bağlamda ele alarak Batılı devletlerle hareket etmiştir.¹² Bu da Türkiye'nin imajının hem Mısır hem de diğer Ortadoğu devletleri nezdinde bozulmasına neden olmuş ve bu devletler Türkiye'yi ABD ile batılı ülkelerin ajandasını takip etmekle suçlanmıştır. 1888 yılında İstanbul Sözleşmesi ile en fazla hissesi elinde olan İngiltere ve Fransa'nın elinde olan kanal şirketi tarafından düzenleniyordu. Süveyş Krizi patlak verdikten sonra ABD, İngiltere ve Fransa İstanbul Sözleşmesi'nin tarafları ile kanalı en çok kullanan 24 devleti Londra'da bir toplantıya çağırdı. Batılı devletler 'Dulles Planı' dedikleri bir öneriyle toplantıya katıldılar. Türkiye'de batılı devletlerin öne sürdüğü bu plana destekleyerek batılılarla birlikte hareket etti.¹³ Bu durum Mısır'ın tepkisini çekmiş ve Ankara ile Kahire yönetimlerinin tekrar karşı karşıya gelmesine neden olmuştur.

Nasır'ın kanalı millileştirdiğini duyurmasından sonra İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır'a karşı ortak bir harekât için gizli bir anlaşma yaptılar. Anlaşmaya göre önce İsrail Sina yarımadasına girecek, Mısır'ın Sina'ya müdahalesiyle birlikte İngiliz ve Fransızlar da Mısır'a müdahale ederek Nasır'ın düşmesini sağlayacaklardı. Fakat harekât istenilen şekilde seyretmedi ve Sovyetler ile ABD'nin bu saldırganlığın kabul edilemeyeceğini açıklaması sonrası İngiltere ve Fransa Mısır'dan çekilmek zorunda kaldılar. Böylece Süveyş'in millileştirilmesi süreci tamamlanmış oldu. Türkiye savaş sürecinde İngiltere ve Fransa'nın yaptıklarını uluslararası hukuka aykırı ilan etmekle birlikte tüm bu yaşanan olayların sorumlusunun Nasır yönetimindeki Mısır olduğunu ilan etti. Bununla birlikte Türkiye, İngiltere'nin bu saldırılara son vermeden Bağdat Paktı toplantılarına katılmaması gerektiği fikrini de desteklemişti. Ama Ankara yönetimi tüm bunlara rağmen batılı devletlerle ilişkilerini

---

¹¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 25. Baskı (Ankara: İmge Kitapevi, 2015), 301.

¹² Fırat ve Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," 628.

¹³ Hüner Tuncer, *Türk Dış Politikası: 2. Cilt Cumhuriyet Dönemi*, 1. Basım (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017), 358.

bozmak istemediğinden İngiliz büyükelçiye, İran'da gerçekleşen Bağdat Paktı toplantısına İngiltere'nin çağrılmamasının bir zorunluluktan kaynaklandığını belirtmek zorunda hissetmiştir.¹⁴ Nasır'ın Süveyş'te kazandığı zaferden sonra Başbakan Menderes, Mısır ile Türkiye'nin arasını düzeltmek için Nasır ile görüşme isteğini iletmiştir. Nasır ise bu görüşme isteğini Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri ve Bağdat Paktına katılımından dolayı bunu kendi kamuoyuna açıklamayacağından bu görüşme teklifini geri çevirmiştir.¹⁵ Yaşanan tüm bu olaylar Ankara hükümetinin Kahire hükümetiyle bir kez daha karşı karşıya gelmesine ve böylece ilişkilerin daha da gerginleşmesine sebep olmuştur.

İki ülke arasındaki ilişkiler sonraki süreçte de istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Mısır ile Suriye 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC) ismiyle birleşmiştir. 1961 yılında Suriye'nin ayrılmasından sonra Suriye'yi bağımsız bir devlet olarak tanıyan ilk ülke ise Türkiye olmuştur. Türkiye'nin izlediği bu politika Mısır tarafından çok sert biçimde eleştirilmiş, hatta Cemal Abdunnasır, Türkiye'nin Mısır'a karşı izlediği bu mütecaviz politikaya son vermemesi halinde tüm diplomatik ilişkileri kesmekle tehdit etmiştir.¹⁶ Bu tarihten sonra Türkiye'de gerçekleşen askeri darbe ve sonrasında yönetime gelen sivillerin Ortadoğu ülkeleri ile alakalı izledikleri politikada görece batıdan bağımsız ve ilişkileri yeniden dizayn etmeye yönelik bir süreç takip ettikleri söylenebilir. Bu dönemde Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Haluk Bayülken Mısır'ı ziyaret ederek aradaki buzları eritmiş ve iki ülke arasında birtakım anlaşmalar imzalanmıştı.¹⁷

İsrail devletinin 1948 yılından kurulmasından sonra Türkiye ve Ortadoğu devletleri arasındaki ilişkileri belirleyen önemli bir nokta da Arap devletleri ile İsrail arasında vuku bulan savaşlar olmuştur. 1967 yılında İsrail ile Arap devletleri arasında patlak veren savaş Türkiye ile Mısır ilişkilerini de etkilemiştir. Bu savaşta

---

¹⁴ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 2. Baskı (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2015), 345–46; Fırat ve Kürkçüoğlu, “Ortadoğu'yla İlişkiler,” 628.

¹⁵ Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, 99–102.

¹⁶ Celal Silmi, “العلاقات التركية المصرية زمن جمال عبد الناصر,” TurkPress, erişim Haziran 21, 2015, www.turkpress.com.

¹⁷ Atay Akdevelioğlu ve Ömer Kürkçüoğlu, “Ortadoğu'yla İlişkiler,” içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 789.

İsrail'e karşı Arap ülkelerinin liderliğini Mısır üstlenmiştir. Türkiye savaş boyunca tarafsızlığını korumuş 1956 yılında gerçekleşen savaştaki tutumundan farklı bir tavır takınmıştır. Bu savaşta Türkiye, ABD'nin malzeme ve ikmal için Türkiye'deki üsleri kullanmasına izin vermemiş ve Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Türkiye'deki üslerin Araplara karşı kullanılmayacağını beyan eden açıklamalarda bulunmuştur. Savaşın İsrail lehine gelişmesi üzerine de Türkiye'nin güç kullanılarak toprak kazanılmasına karşı olduğu vurgulanmış, ayrıca Türkiye Mısır başta olmak üzere İsrail karşısında savaşı kaybeden devletlere insani yardım malzemesi ile birlikte 500.000 dolar nakdi yardımda da bulunmuştur.¹⁸ Türkiye'nin bu tutumu Mısır ile karşılıklı ziyaretler neticesinde daha da olumlu seyretmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu girişimleri ikili ilişkilerin, Mısır tarafında üst düzey yetkililerin açıklamalarıyla da olumlu bir havaya girmiştir. Mısır Hükümeti sözcüsü Hasan el-Zeyyad basına verdiği bir röportajda, 'modern tarihin kaydettiği ve bizim yakın geçmişimizde geçirdiğimiz en acı krizlerden biri olan Haziran Savaşı'nda Türkiye'nin takdir edilecek bir tutumu, davranışı olmuştur' demiştir. Böylece, Arap aleminin en güçlü devleti sayılan Mısır ile 1950'lerin ortalarında başlayan gerginlik önemli ölçüde giderilmiş oluyordu.¹⁹

Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yönelik dış politikası, uzunca bir dönem, kendisinin batı blokunda yer edinmesi ve SSCB tehdidinden çekinmesinden dolayı ABD güdümünde seyretmiştir. Fakat bu politika Kıbrıs Sorunu ve ardından ABD tarafından gönderilen 'Johnson Mektubu' ile önemli oranda azalmıştır. Her ne kadar Batı Blokunda yer edinmesinde bir değişiklik olmasa da Ankara hükümeti, dış politikasını yalnızca ABD'ye güdümlü olarak yürütmenin kendisine verdiği zararı görmüştür. Bundan dolayı da 1967 yılında gerçekleşen savaş ve sonrasında 1973 yılında gerçekleşen Yom Kippur Savaşı'nda Arap devletlerine yakın bir politika izlemiş bu da ABD karşıtı Mısır başta olmak üzere bölge ülkelerinden takdir toplamış ve Türkiye'ye karşı bir yumuşama görülmüştür. Türkiye izlediği bu politika

---

¹⁸ Tuncer, *Türk Dış Politikası*, 488–89.

¹⁹ Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 6. Baskı (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1987), 537.

neticesinde Arap devletlerinin 1973 yılında başlattığı petrol ambargosundan muaf tutularak önemli ekonomik ve diplomatik kazançlar elde etmiştir.

Cemal Abdunnasır'ın 1970 yılında ölümüyle birlikte yönetime geçen Enver Sedat'a göre Mısır'ın temel sorununun ideolojiden öte çıkarları olduğuydu. Özellikle Nasır döneminde izlenen savaş ekonomisi yüzünden ülke fakirleşmiş ve halkın refah düzeyi düşmüştü. Bundan dolayı da Sedat'ın ilk önceliği ülkesinin içerisinde bulunduğu bu ekonomik darboğazdan çıkarmaktı. Sedat Bunun en temel yolunun yabancı sermayeyi ülkesine çekmek olduğunu düşünmekteydi. Ama Sovyetler ile ilişkisi ve İsrail ile olan düşmanlığı bu yabancı sermayenin ülkesine girmesine engel teşkil etmekteydi. Bu yüzden 1972 yılında Sovyet uzmanların ülkesini terk etmesi için bir karar çıkardı. Bu politika Mısır'ın yavaş yavaş ABD'nin liderlik ettiği Batı Bloku'na yönelmesinin ilk adımıydı.²⁰ Daha önce Sovyetlerden dolayı iyi ilişkiler kurmak için bir araya gelemeyen Türkiye ve Mısır, Kahire yönetimin batı yanlısı bir politika izlemeye başlamasıyla birlikte iki ülke ilişkilerinin olumlu seyretmeye başlamasına neden olmuştur.²¹ Yom Kippur Savaşı'nda Türkiye'nin tarafsız kalması ve kendi üslerini kullandırmaması da bu diyalogu geliştirme yönündeki irade beyanı olarak okunabilir.

Sedat Sovyetlerin güdümünden yavaş yavaş çıkıp ABD'nin liderliğindeki Batı Bloku'na yanaşmış ve sonrasında 1978 yılında İsrail ile imzaladığı Camp David Anlaşması neticesinde batılılarla hareket edeceğini net bir şekilde beyan etmiştir. Camp David Anlaşması için Türkiye çekinceli bir tutum sergilemekle birlikte bu süreci desteklemiştir. Türkiye diğer Arap devletlerinin tepkisini çekmemek adına her iki tarafa da eşit mesafede yaklaşmıştır.²² Mısır'ın bu anlaşmadan dolayı Arap devletleri tarafından dışlanarak İKÖ'deki üyeliğinin askıya alınması sonrasında tekrar bu teşkilata üyeliğinin aktifleştirilmesi için de çaba sarf etmiştir.²³

---

²⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi* (Bursa: MKM Yayıncılık, 2012), 203.

²¹ Tuncer, *Türk Dış Politikası*, 570.

²² Hüner Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*, 1. Basım (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014), 92.

²³ Melek Fırat ve Ömer Kürkcüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 128.

Sedat'ın suikast sonucu ölümünden sonra Mısır'da iktidara Hüsnü Mübarek, Türkiye'de ise 1980 yılındaki askeri darbeden sonra iktidara Turgut Özal gelmiştir. Özal'ın özellikle ekonomi üzerinden açılım yapma isteği ile Hüsnü Mübarek'in Mısır'ın İsrail ile anlaşmasından sonra Arap devletleri tarafında dışlanmasının verdiği yalnızlık durumu iki ülkenin ilişkilerinin geçmiş dönemlere kıyasla daha sıcak seyretmesine vesile olmuştur. Irak-İran Savaşı'ndan sonra 1990'lı yıllarla beraber Arap Ligi'ne geri dönen Mısır, Soğuk Savaş döneminde Arapların lideri yarışında Irak'ın devre dışı kalmasıyla beraber güçlü bir biçimde yeniden siyaset sahnesinde yerini almıştır. Bu dönemde Türkiye'nin Irak ve Suriye ile hem su sorunu hem de terörle alakalı problemlerinde Mısır, Türkiye karşısında Arap devletlerinin tezlerini savunan bir pozisyon göstererek gerek Arap kimliğini ispatlamak gerekse de Araplar arasındaki liderliğini pekiştirmek için uğraş içerisinde olmuştur.

I.Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin ABD yanlısı bir tutum sergilemesi başlangıçta Mısır ve diğer Arap devletlerini memnun etmişse de sonrasında Türkiye'nin izlediği bu politika sert eleştirilere sebep olmuştur. Özellikle Ortadoğu bölgesinde kurulacak yeni güvenlik sistemi içerisinde Türkiye'nin yer alması ve bu yapıda liderliği üstlenmesi Mısır başta olmak üzere tüm Arap devletlerinin Ankara hükümetine karşı çekinceli davranmasına sebep olmuştur.²⁴ Mısır'ın ve diğer Arap devletlerinin Türkiye karşısındaki bu politikası, bu devletlerin Ankara yönetimini bölgesel istikrarın korunmasında potansiyel bir müttefik olarak görmediklerinin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Yine bu dönemde Türkiye'nin Şam hükümetiyle PKK'dan dolayı gerginleşen ilişkileri neticesinde Fırat Nehri üzerindeki barajlarda su tutmasından dolayı, Suriye özellikle de Mısır'ın da desteğini alarak Türkiye'ye bir nota gönderdi. Sonrasında ise Körfez ülkeleri ile Mısır Şam'da toplanarak Türkiye karşısı Şam Deklarasyonunu yayınladılar. Aynı şekilde bu dönemde Türkiye ile İsrail arasında yapılan askeri iş birliği anlaşması Mısır tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş ve Dışişleri Bakanı Amr Musa'nın Ankara'yı ziyaret ederek yapılan açıklamaların tatmin edici olmadığını açıklayarak ilişkilerin gerginlik seviyesini ortaya koymuştur. Sonraki yıllarda

---

²⁴ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 552.

Türkiye'nin PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'de bulunmasından dolayı Şam yönetimine yaptığı baskı ve tehditler bölgede , sıcak çatışma ihtimalini artırmış, bunun üzerine de Kahire yönetimi devreye girerek arabuluculuk girişimi üstlenip taraflar arasında mekik diplomasisi başlatmıştır.²⁵ 1990'lı yıllar boyunca Mısır Ortadoğu sorunlarında Türkiye ile Arap devletleri arasındaki sorunlu ilişkilerde Türkiye karşıtı bir pozisyon almış ve arabulucu vasfını kullanarak da bölgedeki lider ülke olduğu görüntüsünü vermeye çalışmıştır. Türkiye'deki Erbakan hükümetinin 1996 yılında Mısır'a yapmak istediği ziyaret Mısırlılar tarafından son dakikada iptal edilmiştir. Sonrasında yapılan ziyaret esnasında ise Mısırlı yetkililerin Türk heyetine karşı uyguladığı diplomatik nezaketsizlikler, Erbakan hükümetinin Mısır ile Türkiye'nin olası iş birliği arayışlarını sekteye uğratmıştır.²⁶

Mübarek döneminin sonlarına doğru -özellikle Türkiye'de AK Parti hükümetlerinin iş başına gelmesiyle- Türkiye'nin Ortadoğu coğrafyasına değişen bakış açısı ve dış politikadaki paradigma değişikliği, ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sunmuştur. 2003'ten sonra Ortadoğu ile ilişkilerde yeni bir bakış açısı hâkim olurken ilişkilerin geliştirilmeye çalışıldığı en önemli ülkelerden biri de Mısır olmuştur. Çünkü Türkiye'deki karar vericiler bölgede güçlü ve köklü devlet geleneğine sahip olan Mısır-Türkiye yakınlaşmasının bölgedeki birçok soruna çözüm bulabileceğini düşünerek bu yakınlaşmayı geliştirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde birçok üst düzey ikili ziyaret gerçekleştirilmiş, karşılıklı temaslarla anlaşmalar imzalanarak ilişkiler iyileşme devresine girmiştir. 2007 yılında Türkiye ve Mısır ile Stratejik Diyalog Çerçeve Anlaşması imzalamıştır.

2002 yılından sonra Mübarek döneminde Türkiye Mısır ile iki önemli noktada karşı karşıya gelmişti. Bunların birincisi; Mısır'ın 2003 yılında Güney Kıbrıs ile Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırılması Anlaşması imzalanmasından kaynaklı olan problem, ikincisi ise Türkiye'den Gazze'ye yardım taşıyan 'Filistin'e Yol Açık'

---

²⁵ Fırat ve Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," 559-60.

²⁶ Tuncer, *Türk Dış Politikası*, 720.

konvoyunun Mısır'da durdurularak müdahale edilen insani yardım konvoyu olmuştur.²⁷

Mübarek yönetiminin ABD ve İsrail çizgisinde bir politika izlemesi her ne kadar Ankara yönetimini rahatsız etse de Türkiye, bölgedeki en önemli ülkelerden biri olan Mısır ile ilişkilerini geliştirip Kahire'yi kendi yörüngesine çekebilmeyi hedeflemiştir.²⁸ Türkiye her ne kadar bunu hedefleyip hareket etmişse de özellikle Ankara'nın Filistin meselesindeki pro-aktif politikası, kendisini Arapların ve Filistin meselesinin doğal güç merkezi olarak gören Mısır'ı tedirgin etmiştir. Mısırlı yöneticilerin Türkiye'nin izlediği bu politikayla Kahire'nin elinde bulunan ayrıcalıklı durumu elinden alacağı endişesiyle ilişkilerde her zaman ihtiyatlı davranmıştır.²⁹ Türkiye her defasında Mısır'ın bu merkezi rolüne atıfta bulunarak Ankara'nın bu girişimlerinin Kahire'yi güçlendirdiğini vurgulasa da Mısır yönetiminin bu olayı anlayış şekli değişmemiştir.

Türkiye Mısır ilişkilerinin önemli bir dönüşüm gerçekleşmesine fırsat veren olay şüphesiz ki 'Arap Baharı' süreci olmuştur. Türkiye'nin izlediği politika Mübarek döneminde belki istenilen sonucu verememiştir ama özellikle Arap Baharı süreciyle Ankara'ya yakın bir yönetimin iş başına gelmesiyle Türkiye-Mısır ilişkileri tarihin altın çağını yaşamıştır diyebiliriz. Tunus'ta başlayan halk ayaklanması kısa sürede bölge ülkelerinden Libya, Mısır, Yemen'e yayılmış ve bu ülkelerde yönetimlerin değişmesiyle sonuçlanmıştır. Suriye'de başlayan süreç ise büyük bir iç savaş ile neticelenmiştir. Bu devrimleri fırsat bilen Türkiye, otoriter Arap rejimlerinden kurtularak yeni kurulacak demokratik yönetimlerle ilişkilerini daha da geliştireceğini düşünmüştür. Bu anlamda Mısır'da gösteriler başladığında buradaki ayaklanmayı öven ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mübarek'e halkının taleplerini bir an önce yerine getirmesini öneren ilk devlet başkanlarından

---

²⁷ Nuri Yeşilyurt, "Ortadoğu'yla İlişkiler," içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 424.

²⁸ İsmail N. Telci, "Arap İsyanları Sürecinde Türkiye Mısır İlişkilerinin Dönüşümü," içinde İnat; Aslan; Duran, *Ak Parti'nin 15 Yılı*, 302.

²⁹ Muhittin Ataman ve Nuh Uçgan, "Türkiye'nin Körfez Ülkeleri, Yemen, Ürdün, Mısır ve Lübnan Politikası 2010," içinde Duran; İnat; Özcan, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 180.

biri olması Türkiye'nin demokratik dönüşüm sürecine verdiği desteğin önemli bir göstergesidir.³⁰

Ankara yönetiminin Mısır'da gerçekleşen ayaklanmalara bu denli yüksek düzeyde destek vermesi ve bu ülkede gerçekleşecek bir değişimin ne denli büyük bir hayati öneme haiz olduğunu görmesinin altında yatan başlıca birkaç neden sıralayabiliriz: Öncelikle Türkiye, Mısır gibi büyük bir devletin otoriter bir rejimden demokratik bir rejime evrilmesini bölgede büyük dönüşümleri de beraberinde getireceğini düşünmüştür. Türkiye bundan dolayı bu ayaklanmalara, Ortadoğu'nun demokratik bir coğrafyaya bürünmesine katkı sunacağını düşünerek destek vermiştir. İkinci olarak Mübarek rejiminin ABD ve İsrail ile iş tutması Türkiye'nin Mısır ile gerçekleştirmek istediği ikili ilişkileri yeteri düzeye getirememiştir. Ama Mübarek rejimi devrilirse bu da Türkiye'nin bölgede, bölge ülkelerinin etkin olduğu bir siyasi yapılanmanın önünü açacağına fırsatı olarak okunmuştur. Üçüncü nokta ise Mübarek sonrası muhtemel iktidar adaylarının Türkiye'nin siyasi çizgisine yakın olması bunun da Türkiye'nin politikalarını gerçekleştirirken yanında daha güçlü bir aktörle hareket etmesi anlamına geleceğinden Türkiye bu ayaklanmalara bu denli yüksek perdeden destek çıkmıştır.³¹

Mısır'da ayaklanmalar neticesinde Mübarek'in görevi bırakmasıyla, Türkiye Mısır'ı üst düzey ziyaret eden ilk ülkelerden biri olmuştur. Bu ziyaretler kapsamında Mısır'a gereken her türlü desteğin verileceği belirtilerek demokratik yönetime bir an önce geçilmesi çağrısı yapılmıştır.³² Bu dönemde Başbakan Erdoğan'ın Mısır ziyareti büyük yankı uyandırmış ve bu ziyaret esnasında yaptığı laiklik açıklamaları İhvan başta olmak üzere bir çok siyasi grubun tepkisini çekmiştir.³³ Devrim geçiş sürecinin ardından yapılan seçimlerde İhvan adayı Muhammed Mursi'nin

³⁰ Habertürk Gazetesi, "Başbakan Erdoğan Mübarek'e Seslendi!," *Habertürk*, Ocak 2, 2011, erişim Mayıs 1, 2022, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/597069-basbakan-erdogan-mubarek-seslendi>.

³¹ Telci, "Arap İsyancıları Sürecinde Türkiye Mısır İlişkilerinin Dönüşümü," 303.

³² Cnn Türk, "Gül'ün Mısır Ziyaretinde Önemli Temaslar," *CNN TÜRK*, Mart 3, 2011, erişim Mayıs 1, 2022, <https://www.cnntrk.com/2011/dunya/03/03/gulun.misir.ziyaretinde.onemli.temaslar/608839.0/index.html>.

³³ DW, "أردوغان ينصح المصريين بالإقتداء بالنموذج العلماني التركي," Deutsche Welle (www.dw.com), erişim Mayıs 1, 2022, <https://tinyurl.com/2pt5j9y2>.

Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi Türkiye’de, İhvan ile belli bazı konulardaki görüş farklılığına rağmen, büyük memnuniyetle karşılanmış ve İhvan’a ve Mısır’a gereken her türlü desteğin sağlanması noktasında Türkiye büyük bir kararlılık göstermiştir. Mursi seçildikten sonra karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş ve Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey Toplantısı icra edilerek birçok alanda farklı iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır.³⁴

Türkiye ile Mısır’ın, Mursi iktidara geldikten sonra ikili ilişkilerinin gelişmesine katkı sunan iki önemli etken vardır. Bunlardan ilki, her iki yönetimin de kimlik benzerlikleri ve ortak kimlik neticesinde bölgede gerçekleştirmek istedikleri hedeflerin benzeşmesi, ikinci etken ise iki ülkenin de ortak ekonomik çıkarlar çerçevesinde beraber hareket etmeleri neticesinde kazanacakları maksimum faydanın farkına varmalarıdır. Her iki ülkenin hem Suriye hem de Filistin meselesinde olaylara aynı pencereden bakmaları, ayrıca iki yapının siyasi geleneğinin İslamcı kökenlere sahip olması ilişkilerin ilerlemesine katkı sunmuştur.

3.2. İkili İlişkileri Belirleyen Ekonomik Faktörler

1950’li yıllar boyunca ve sonrasında Mısır ile Türkiye arasında sağlıklı bir siyasi ilişki söz konusu olmamıştır. Mısır’ın Sovyetlerle hareket etmesi ve Türkiye’nin ABD yanlısı politikası iki devletin her ne kadar siyasi ilişkilerine olumsuz yansımışsa da bunu ekonomik ilişkilerde pek görmemekteyiz. Bu yıllarda Türkiye ve Mısır karşılıklı ticaret hacmini artırmak için ziyaretlerde bulunmuştur. 1957 yılında Türk ticaret heyetinin Mısır’ı ziyaretinden sonra aynı yıl içerisinde Mısır ticari heyeti de Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Soğuk Savaş döneminde her iki ülke her ne kadar farklı kutuplarda bulunmuşlarsa da ticari olarak ilişkilerini geliştirme noktasında herhangi bir çekinceleri olmamıştır.³⁵ Tabii şunu da gözden kaçırmamak lazım, Türkiye ve Mısır farklı bloklarda yer edinmeseydi ticari ilişkileri

---

³⁴ İsmail N. Telci, “Türkiye'nin Mısır Politikası 2012,” içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş, 1st ed. (Ankara: Seta Kitapları, 2013), 165.

³⁵ Murat Kasapsaraçoğlu, “Harmonization of Turkey's Political, Economic, and Military Interests in the 1950s: Reflections on Turkey's Middle East Policy,” *Turkish Studies* 16, no. 3 (2015): 341, <https://doi.org/10.1080/14683849.2015.1044445>.

bu dönemdeki hacminden daha fazla artacaktı. Çünkü bu ticaret hacmine olumlu etki edecek siyasi gelişmeler aynı zamanda bu hacmin de büyümesine vesile olacaktı.

Bu durum özellikle ‘Johnson Mektubu’ Türkiye’nin ABD güdümündeki ilişkilerini gözden geçirmesi ve de ekonomik olarak tek yönlü politikalar sürdürmesindeki tehlikeleri görmesi açısından önem arz etmektedir. Bu olaydan sonra Türkiye farklı pazar arayışları içerisine girmiş başta Mısır olmak üzere Arap devletleri ile arasını düzeltmeye ve ticari ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Mısır’ın başını çektiği Arap devletleri ile İsrail arasındaki savaşlarda 1967 yılından sonra daha çok İsrail karşıtı bir politika takip eden Türkiye, bu politikasının sonucunu Arap devletleriyle geliştirdiği ekonomik ilişkilerle almıştır. Nitekim 1973 yılındaki ‘Petrol Krizi’ esnasında Türkiye’nin bu ambargodan muaf tutulması bunun en bariz göstergesidir.

Türkiye 1966 yılında Suudi Arabistan Kralı Faysal tarafından ortaya atılan İslam Paktı veya İslam Konferansı tartışmaları esnasında ülkede yakın geçmişte meydana gelen darbeden dolayı bu tür girişimlere temkinli yaklaşmıştır. Fakat ülkedeki ekonomik durum Demirel hükümetinin Mısır ve diğer Arap ülkeleriyle ilişkileri düzeltme çabası içerisine girmesine teşvik etmiştir.³⁶ Türkiye bu dönemde Mısır ile geliştirdiği siyasi ilişkiler neticesinde bu ülke ile ticaret anlaşması da imzalamıştır.

Öte yandan Nasır’ın ölümü ve Sedat’ın iktidara gelmesiyle Kahire yönetimi “infitah” (açılım) siyaseti ile Nâsır döneminin ithal ikameci sanayileşmesinden ihracata yönelik büyüme dönemine geçmiş ve hem iç hem de dış sermayeye açık bir kapı bırakılmıştır.³⁷ Ancak Türkiye’de o dönemde uygulanan ithal ikameci ekonomi politikalarının elverişli bir ortam sağlayamaması nedeniyle, Mısır’la ekonomik ilişkiler istenen düzeyde bir gelişme gösterememiştir. Özal döneminde ise Mısır’da Sedat’ın yapmak istediklerinin benzerinin Türkiye’de 1980’de uygulanması ve neo-liberal bir dönüşümün yaşandığı ve ihracata dayalı bir kalkınma modelinin

---

³⁶ Fırat ve Kürkçüoğlu, “Ortadoğu’yla İlişkiler,” 789.

³⁷ John Waterbury, *Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes* (New Jersey: Princeton University Pres, 2016), 10.

benimsendiği bu dönem Mısır ile Türkiye'nin Nasır ve Sedat dönemine göre daha iyi bir ticaret hacminin görülmesine neden olmuştur.

Türkiye'de Ak Parti'nin yönetime gelmesiyle birlikte bu dönemde siyasi ilişkilerin gelişmesine paralel olarak ticari ilişkiler de önemli ölçüde artış göstermiştir. Tablo 1'de de açıkça görüleceği gibi 2002 yılından 2010 yılına kadar her iki arasında gerçekleşen ticaret hacminde ciddi artışlar söz konusu olmuştur. Aralık 2005'te Türkiye ve Mısır arasındaki karşılıklı ticaret hacmini önemli ölçüde arttıran serbest ticaret anlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma 2007 yılında yürürlüğe girmiş ve bununla birlikte iki ülke arasındaki ticaret hacmi yüzde elli civarında bir artış göstermiştir.

Tablo 2: 2002 – 2010 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi

Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi									
(2002-2010 Milyon Dolar)									
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İhracat	326	345	473	687	709	902	1.426	2.599	2.250
İthalat	118	189	255	267	392	652	886	641	926
Ticaret Hacmi	444	534	728	954	1.101	1.554	2.312	3.240	3.176

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

Türkiye ile Mısır arasında Türk ve Mısırlı iş adamlarına yönelik yeni bir ortaklık platformu oluşturulması amacıyla 2010 yılında Mısır'ın teklifiyle ortak bir ticaret odası kurulmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 2-3 Mart 2010 tarihlerinde Mısır'a gerçekleştirdiği ziyaret bu ziyarette imzalanan anlaşmayla, sadece iki ülke arasındaki ilişkiler açısından değil, Türkiye'nin bölgede angaje olduğu diğer meseleler açısından da önem arz

etmektedir.³⁸ Türkiye'nin bu dönem temel hedefi Mısır ile ticari ilişkileri büyüyerek siyasi ilişkilerin geliştirilmesi ve bunun neticesinde de bölgesel ortaklığın kademeli bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamak olmuştur.

Mısır'da 2011 yılında gerçekleşen devrim ile birlikte Türkiye ile Mısır arasında geliştirilen ilişkiler ve Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey sayesinde her iki ülke arasındaki ticaret hacmi kısa süre içerisinde tablo 2'de de görüldüğü üzere büyük bir ivme kazanmış. Kısa sürede iki ülke arasındaki ticaret hacminin 5 milyar dolar, hemen sonrasında da 10 milyar dolara çıkartılması yönünde irade beyanı olmuştur. Türkiye ile Mısır ilişkilerini hızlandıran ve her iki ülkenin birbirine yakınlaşmasına vesile olan bir diğer neden de Mısır'da Mursi ve Müslüman Kardeşler'e yönelik yalnızlaştırma politikaları ile muhalefetin mevcut yönetimden uzaklaşması yeni Kahire yönetimini, elini güçlendirmek için Türkiye ile hem ekonomik hem de siyasi ortaklığa teşvik etmiştir.³⁹

Tablo 3: 2000 – 2013 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi

Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi						
(Milyon Dolar)						
	2000	2005	2010	2011	2012	2013
İhracat	375	687	2.250	2.759	3.679	3.201
İthalat	140	267	926	1.382	1.342	1.629
Ticaret Hacmi	515	954	3.176	4.142	5.021	4.830

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

³⁸ Fatma Sarıaslan, "Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerinin Etkisi," *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no. 53 (2019): 536, erişim Temmuz 4, 2022, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/912728>.

³⁹ Nuri Yeşilyurt, "2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak," *Siyasal: Journal of Political Sciences* 29, no. 2 (2020): 351, <https://doi.org/10.26650/siyasal.2020.29.2.0083>.

Mısır'da 2013 yılında meydana gelen ve iki ülke ilişkilerini siyasi olarak büyük bir krize sokan 3 Temmuz darbesinden sonra Türkiye Mısır ekonomik ilişkilerinde bir gerileme söz konusu olmasına rağmen büyük bir düşüş yaşanmamıştır. Tablo 3'te de görüldüğü üzere darbeden sonra küçük bir gerileme yaşayan ticaret hacmi özellikle 2018 yılından sonra toparlanarak Mursi döneminde yakalanan ticaret hacminden daha fazlasına ulaşılmıştır. İki ülke arasındaki ticari ilişkilerin daralmaması ve siyasi olaylardan etkilenmemesinin temel nedeni olarak, her iki ülkedeki iş çevrelerinin bu ilişkileri siyasi krizin dışında tutma isteklerinin yattığını söylemek mümkündür. 2015 yılında ilk resmi ziyaret kapsamında gerçekleştirilen ve TOBB Başkanı Rıfat Hisarcıklıoğlu ve beraberindeki heyetin ziyaret ettiği Mısır'a sonraki yıllarda da ticari heyetler gitmeye devam etmiştir. Bu ziyaretler esnasında Hisarcıklıoğlu, "Mısır'la ticari ilişkilerimizi geliştirmek istiyoruz. Bu çerçevede Kahire ile ekonomik diplomasi yürüteceğiz." diyerek ekonomik ilişkilerin artarak devam edeceğinin sinyallerini vermiştir.⁴⁰ Ayrıca şu noktayı da belirtmekte fayda olacaktır; her ne kadar Türkiye ile Mısır arasında cereyan eden siyasi ilişkiler, ticari ilişkileri olumsuz anlamda etkilemediği dile getiriliyorsa da müttefiklik ilişkisine dayanan bir ikili ilişkide mevcut ticaret hacminden daha yüksek bir oranın olacağını da söylemek gayet mümkündür.

Tablo 4: 2013 – 2020 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi

Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi								
(2013-2020 Milyon Dolar)								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İhracat	3.201	3.442	3.249	2.832	2.547	3.214	3.508	3.136
İthalat	1.629	1.535	1.313	1.445	2.013	2.168	1.903	1.723

⁴⁰ Hürriyet, "Türkiye, Mısır'la 2 Yıl Sonra İlk Resmi Temasını Gerçekleştirdi," erişim Mayıs 5, 2022, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-misirla-2-yil-sonra-ilk-resmi-temasini-gerceklestirdi-40011994>.

Ticaret Hacmi	4.830	4.977	4.562	4.277	4.560	5.382	5.411	4.859

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

3.3. İkili İlişkileri Belirlemede Askeri Darbelerin Rolü

3.3.1. Sisi darbesi - 3 Temmuz 2013

Mısır'ın bölgede etkinliğini artırması, ayrıca Türkiye ile geliştirdiği üst düzey ortaklık ilişkileri hem ABD, İsrail ve diğer batılı ülkeler gibi uluslararası güçleri hem de Suudi Arabistan ve BAE gibi bölgesel güçleri tedirgin etmiştir. Türkiye-Mısır yakınlaşmasının stratejik ortaklığa doğru evrilmesi bu güçlerin tehdit algısını artırmıştır.⁴¹ Mısır'daki Muhammed Mursi yönetimine yapılan darbenin arkasında elbette birçok iç ve dış etken mevcuttur. İçeride askerlerin yıllarca elde etmiş olduğu imtiyazlarını kaybetme endişesi, muhalif grupların hoşnutsuzluğu gibi etkenler sayılabilir. Ayrıca dış politikada yukarıda bahsedilen nedenin dışında Mısır'ın İran ile yakınlaşma olasılığı hem ABD-İsrail kanadını hem de Suudi Arabistan yönetimini tedirgin etmiştir. Kısacası askeri darbeyi tek bir nedene bağlamak ve tek bir unsurla açıklamak oldukça güçtür.

Türkiye 3 Temmuz'da gerçekleşen darbeye en üst perdeden tepki veren ülkelerin başında yer almıştır. Hem hükümet hem de muhalefet partileri mecliste toplanarak bu darbenin kabul edilemez olduğunu, askerinin derhal yönetimi sivillere devretmesi gerektiğini belirten bir bildiri yayınlamıştır.⁴² Darbenin ilerleyen günlerinde özellikle Erdoğan başta olmak üzere Ankara yönetiminin Mısır'daki yeni askeri yönetime yönelttiği eleştirilerin dozajının artması iki ülke arasındaki ilişkiler için bir dönüm noktasının başlangıcı olarak kabul edilebilir. Türkiye, askeri yönetimin 8 Temmuz'da halka ateş açması sonucu sivillerin öldürülmesi ve 14 Ağustos'ta Mısır'ın Rabia ve Nahda meydanlarında sivil göstericilere sert müdahalesi sonucu yüzlerce protestocunun ölümünün akabinde çok sert bir kınama

⁴¹ Telci, "Arap İsyanları Sürecinde Türkiye Mısır İlişkilerinin Dönüşümü," 307.

⁴² DW, "Türkiye'den Darbe Tepkisi," Deutsche Welle (www.dw.com), erişim Mayıs 4, 2022, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-darbe-tepkisi/a-16929127>.

yayınlanmış ve Mısır yönetiminin yapmış olduğu bu katliamların, Birleşmiş Milletler ile Arap Ligi'nin araya girerek, durdurulmasını talep etmiştir.⁴³ Bu eleştirilerin gün geçtikçe daha da artması yeni Kahire yönetimi tarafından büyük bir öfkeyle karşılanmış ve Türkiye'nin Kahire büyükelçisini 'istenmeyen kişi' ilan ederek sınır dışı etmiştir. Türkiye de buna mukabil Mısır'ın Kahire elçisini 'istenmeyen kişi' ilan ederek karşılık vermiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler diplomatik olarak en alt seviyeye düşürülmüştür.⁴⁴

Türkiye'nin Mısır'daki darbeye sert biçimde karşı durması ve iki ülke arasındaki ilişkilerin bu denli bozulmasını göze almasının birkaç önemli sebebi vardır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Türkiye Mısır'la Mursi'nin yönetime gelmesiyle tarihte ilk defa bu kadar yakın ilişki kurma fırsatı elde edebilmiştir. Eğer iki ülke arasındaki bu ilişkiler bu şekilde devam edip bir eksen oluşturulmasıyla sonuçlandırılabilseydi belki de bölgedeki tüm güç dengelerini derinden etkileyecek bir gelişme söz konusu olacaktı.

Türkiye'nin Arap Baharı öncesinde özellikle Mısır'daki sivil yapılara destek vererek geliştirilen ilişkiler Mursi'nin iktidara geldikten sonra ideolojik yakınlığın da verdiği güçle ilişkiler büyük bir ivme kazanarak daha önce görülmediği şekilde iyileşme göstermiştir. İşte tam da burada Mursi'nin devrilmesi Ankara yönetiminin yıllardır üzerinde çalıştığı, politikalarını uygulama fırsatını elinden kaçırmaması, askeri darbeye verilen tepkiyi anlamlandırmamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de aynı tarihlerde meydana gelen 'Gezi Olayları' kapsamındaki iç sorunlar ve geçmiş darbe tecrübeleri ışığında değerlendirildiğinde müttefiki olan bir devlette devlet başkanına karşı darbe yapılmasını kabul etmesi düşünülemezdi.

Bununla birlikte Türkiye'deki hükümetin de bir şekilde içinde sayıldığı siyasal İslam'ın Mısır'da önlenmesi ve Türkiye'yi model alan Mısır'da böylesi bir durumun ortaya çıkması Türkiye modelinin bölgede sorgulanmasına sebep olacağı düşüncesi,

---

⁴³ İsmail N. Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası," içinde *Türk Dış Politika Yıllığı: 2013*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 1. Baskı (Ankara: Seta Kitapları, 2014).

⁴⁴ BBC New Türkçe, "Mısır, Türkiye Büyükelçisini 'İstenmeyen Adam' İlan Etti," *BBC News Türkçe*, Kasım 23, 2013, erişim Mayıs 4, 2022, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131123_misir_turkiye.

Ankara yönetimini endişelendirerek darbeye karşı sert bir duruş sergilemeye yönelmiştir. Ortadoğu'nun demokratikleşmesine güçlü bir şekilde destek veren Türkiye'nin, özeldde Libya ve Suriye, genelde Ortadoğu coğrafyasındaki konularda ortak hareket ederek bölge ülkelerinde de bir değişimin olması için benzer politikalar izlediği Mursi yönetiminin Mısır'da iktidarı kaybetmesi Türkiye'nin elini bölgede zayıflatacağını düşünmüştür. Ankara yönetiminin darbeye bu kadar sert karşı duruşunun bir diğer nedeni de ABD, İsrail ve Körfez ülkeleri ekseninde bir Mısır'ın kendisinin bölgedeki hareket alanını daraltacağını öngörmesidir.⁴⁵ Tüm bunlara ilaveten hem Mısır'da yeni Sisi rejiminin Türkiye'nin karşıtlığını kendi iç politik amaçları için bir araca dönüştürerek kendine meşruiyet sağlaması hem Erdoğan'ın darbeyi, seçim mitinglerinde sert dille eleştirmesi,⁴⁶ darbe karşıtlarının sembolü olan 'Rabia' işaretini parti tüzüğüne koyması,⁴⁷ 2019 yılında, yerel seçimlerde millet ittifakı adayını Sisi'ye benzetmesi,⁴⁸ ikili ilişkilerin tamiri zor bir sürece girdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye'de 15 Temmuz gecesi gerçekleşen başarısız darbe girişimi Ortadoğu ülkeleri arasında şüphesiz en çok Mısır'ın ilgisini çekip yetkililerin olayları takip etmesini sağlamıştır. Türkiye'nin 3 Temmuz 2013'te Mısır'da yapılan darbe sonucunda darbecilere sert bir şekilde tepki vermesi Sisi yönetiminin ve halk içerisindeki destekçilerinin Türkiye'deki darbe girişimini yakından takip etmelerine neden olmuştur. Bunun da en büyük nedeni Türkiye'deki darbenin başarılı olmasını Mısır rejiminin bir başarısı olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi Facebook sayfasında 'Erdoğan'a yönelik darbe girişiminin

---

⁴⁵ Meliha Altunışık, "Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict," in *Aspring Powers, Pegional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia and the New Middle East*, ed. Gönül Tol and David Dumke (Washington D. C., 2019), 30-21; Telci, "Arap İsyancıları Sürecinde Türkiye Mısır İlişkilerinin Dönüşümü," 308; Yeşilyurt, "2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak," 353; Anadolu Ajansı, "Türkiye'den Darbeye Sert Tepki," erişim Mayıs 4, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeden-darbeye-sert-tepki/229035>.

⁴⁶ Altunışık, "Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict," 31.

⁴⁷ Gazete Vatan, "'Rabia' AK Parti Tüzüğüne Girdi," erişim Mayıs 6, 2022, <http://www.gazetevatan.com/-rabia-ak-parti-tuzugune-girdi-1068812-gundem/>.

⁴⁸ Levent Elpen, "Erdoğan, 23 Haziran'ı 'Mısır Seçimlerine' Dönüştürdü: Sisi Mi Binali mi?," *Diken*, Haziran 19, 2019, erişim Mayıs 7, 2022, <https://www.diken.com.tr/erdogan-23-hazirani-misir-secimlerine-donusturdu-sisi-mi-binali-mi/>.

bölgedeki başarısız politikalarından kaynaklandığını' yazmış, darbenin başarısız olduğu anlaşıldığında ise bu paylaşımı kaldırmıştır.⁴⁹ 15 Temmuz gecesi Mısır kanallarında Türkiye'de gerçekleşen olayların darbe olarak isimlendirilmesinin yanlış olduğu, bunun bir devrim olduğu üzerinde durulmuş ve Silahlı kuvvetlerin Türkiye'de çok demokrat olduğu ve bu girişimin bir diktatöre karşı yapılan devrim olduğu vurgusu işlenmiştir.⁵⁰ Öyle ki 16 Temmuz sabahı Mısır'da yayın yapan gazetelerin bir çoğu, darbenin başarısız olmasına rağmen, askerlerin Erdoğan ve hükümetini alaşağı ettiği, ülkede kontrolü artık askerlerin üstlendiğini yazmışlardır.⁵¹

Mısır'daki Sisi rejimi, 15 Temmuz'da Türkiye'de gerçekleşen darbe teşebbüsüne en üst perdeden destek vermiştir. Başarısız darbe girişiminin ardından Kahire yönetimi, Fethullah Gülen'in ABD'den ayrılmak zorunda kalması durumunda kendisine sığınma hakkı vermeyi düşünebileceklerini açıkladılar. Bununla birlikte Mısır makamları Türkiye'nin FETÖ'nün Mısır'daki faaliyetleri durdurması taleplerine olumsuz karşılık vererek FETÖ üyelerinin kendilerini savunmak için hükümet kanallarında röportajlar vermesine izin vererek Türkiye karşıtı pozisyonunu net bir şekilde göstermiş oldu.⁵² Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Türkiye'de gerçekleşen darbe girişiminin kınanması için hazırlanan tasarıyı o dönem konseyin geçici üyesi olan Mısır'ın veto hakkını kullanmasıyla reddedilmiştir. Her ne kadar Mısırlı yetkililer Kahire yönetiminin demokratik ilklere bağlı olduğu bu tasarıyı veto etmelerinin sebebinden tasarıdaki bir ibareden kaynaklı olduğunu vurgulamışlarsa da tasarı geri çevrilmiştir.⁵³ Bununla birlikte İslam İşbirliği Teşkilatı'nın darbe girişimi sonrası FETÖ'nün terör örgütü listesine dahil edilme yönündeki karar tasarısına Kahire yönetimi çekimser oy kullanarak FETÖ'ye

⁴⁹ Gregory Aftandilian, "Egypt's Reaction to Turkish Coup Attempt Scuttles Prospects of Rapprochement," *The Arab Weekly*, erişim Nisan 10, 2022, <https://theArabweekly.com/egypts-reaction-turkish-coup-attempt-scuttles-prospects-rapprochement>.

⁵⁰ Ahmed Musa, "ما يحدث في تركيا ثورة وليس انقلاب"، *Sada Beled*, erişim Nisan 9, 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=55fLbk96yjE>.

⁵¹ Abdurrahman Muhammed, "انقلاب تركيا. سقطة جديدة للإعلام المصري," *Al Jazeera*, Temmuz 16, 2016, erişim Nisan 9, 2022, <https://bit.ly/3xeuG7W>.

⁵² İsmail N. Telci, "Middle Eastern Supporters of Turkey's Failed Coup," *Al Jazeera*, Temmuz 14, 2017, erişim Nisan 9, 2022, <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/7/14/middle-eastern-supporters-of-turkeys-failed-coup/>.

⁵³ Eşref Abdulhamid, "ما هو موقف مصر من انقلاب تركيا؟"، *Al Arabiya*, Temmuz 15, 2016, erişim Nisan 10, 2022, <https://bit.ly/3jmRpXj>.

desteğini ve Türkiye karşıtı tutumunu sürdürmüştür.⁵⁴ Tüm yaşananlardan sonra Kahire'deki Türk Büyükelçiliği, Mısır'ın darbe karşısındaki sessiz tutumundan duyulan rahatsızlığı en üst perdeden Mısırlı yetkililere iletmiştir.⁵⁵

Türkiye ile Mısır arasında 2016 yılının başlarında her iki ülke yetkilileri tarafından ilişkilerin normalleştirilmesi yönündeki yapılan olumlu açıklamalar neticesinde yol katledilmişti. Mısır'ın 15 Temmuz darbe girişimindeki tutumu ve takındığı tavır bu normalleşme ihtimaline de büyük bir darbe vurmuştur.⁵⁶

Mısır hükümetinin Türkiye'de gerçekleşen darbeye bu denli yanlı yaklaşmasının birçok sebebi vardır. Öncelikle Kahire yönetimi Türkiye'nin 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen darbe sonucunda Ankara'nın kendisine karşı sert politikalarına karşılık vereceği bir fırsat yakalamış ve bunu değerlendirmek istemiştir. Ayrıca Mısır'ın FETÖ lideri Fethullah Gülen başta olmak üzere üyelerine iltica hakkı tanıyabileceğine dair yaptığı açıklamalar Türkiye'nin 2013'teki darbe sonrasında Müslüman Kardeşler üyeleri başta olmak üzere Mısır muhalefetini ülkesinde barındırmasına misilleme olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de 15 Temmuz'daki başarısız darbe girişimi ile Mısır 3 Temmuz'da gerçekleşen ve başarılı olan darbeyi kıyaslayarak Türkiye'de neden başarısız, Mısır'da ise hangi etkenlerin darbeyi başarıya ulaştırdığı üzerinden her iki ülkedeki darbenin benzer ve ayrışan yönlerine dikkat çeken analizler de yayınlanmıştır.⁵⁷ Türkiye'de darbenin başarısız, Mısır'dakinin ise başarılı olmasının altında yatan en önemli sebeplerin başında kuşkusuz her iki ülkedeki askeri yapıların birbirinden farklılık göstermesi ile siyaseti etkileri gösterilebilir. Ayrıca 15 Temmuz'da Türkiye'de muhalefet ve iktidar toplumun çoğunluğu askeri darbe karşısında

---

⁵⁴ İsmail N. Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2016," içinde *Türk Dış Politikası Yılığ 2016*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. Baskı (İstanbul: Seta Yayınları, 2017), 231.

⁵⁵ Aydoğan Kalabalık, "Kahire Büyükelçiliği'nden Mısır'a Tepki," Anadolu Ajansı, erişim Nisan 10, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/kahire-buyukelciligidinden-misira-tepki/612169?amp=1>.

⁵⁶ Aftandilian, "Egypt's Reaction to Turkish Coup Attempt Scuttles Prospects of Rapprochement."

⁵⁷ Gamal Nassar, "Coup in Turkey and Egypt: Internal and External Dynamics," *Insight Turkey* 18, no. 3 (2016); Orhan Güvel, "15 Temmuz Kalkışması ve Mısır'daki Askeri Darbe," Anadolu Ajansı, erişim Nisan 9, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-kalkismasi-ve-misirdaki-askeri-darbe-/615980>.

dururken Mısır'daki 3 Temmuz darbesi için bu durum söz konusu olmamıştır.⁵⁸ Her iki ülkedeki darbeleri birbirinden ayıran önemli bir nokta da şüphesiz iki ülkedeki basın yayın organlarının darbelere yaklaşımları olmuştur. Mısır'daki Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesiyle birlikte Mursi karşıtı yayınların çoğalması ve Mursi'nin yaptıklarını sürekli eleştiri konusu olup itibarsızlaştırılması neticesinde darbe öncesi ve sürecinde darbeyi net bir biçimde desteklemiş ve toplumun darbeye yönelik olumsuz bakışının bertaraf edilmesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Türkiye'de ise neredeyse tüm TV kanalları askeri darbeyi destekleyecek bir beyanda bulunmaktan kaçınmış, darbe karşısında tavırlarını net bir şekilde ortaya koymuşlardır.⁵⁹

3.4. İkili İlişkileri Etkileyen Bölgesel ve Küresel Faktörler

Sovyetler Birliği'nin tehdidinden dolayı Türkiye NATO'ya üye olmuş ve Sovyet tehdidini dengelemek adına Avrupalı devletlere yanaşarak Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku'nda yer almıştır. O dönem için güçlü sayılamayacak bir devlet olan Türkiye'nin batı blokunun üyesi olması başta ABD olmak üzere Avrupalı devletlerin etkisine açık hale getirerek onların güdümünde bir dış politika izlemesine sebep olmuştur. Türkiye'nin bu şekilde batı blokuna eklenmesi Özellikle Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerini de etkilemiştir. Soğuk Savaş esnasında Ortadoğu'ya yönelik dış politikasında önceleri İngiltere daha sonra ise İngiltere'nin boşalttığı yerleri dolduran ABD'nin belirlediği sınırlar dahilinde bir politika takip etmek zorunda kalmıştır. Bu politikalar Türkiye'ye sadece siyasi olarak değil aynı zamanda olumsuz ekonomik sonuçlara da mal olmuştur.

Türkiye ile Mısır ilişkilerini de 1950'li yıllar boyunca Türkiye'nin ABD liderliğindeki Batı Bloku'nda yer edinmesi etkilemiştir. Türkiye, Arap-İsrail Savaşı, Bağdat Paktı, sonrasında Süveyş Kanalı Krizlerinde hep batılı devletlerin tezlerini savunan ve onların güdümünde bir politika takip eden Türkiye, Mısır tarafından bir

---

⁵⁸ Leila Fadel, "Egypt and Turkey: Why a Coup Succeeded In One and Failed In the Other," *NPR*, Temmuz 27, 2016, erişim Nisan 10, 2022, <https://www.npr.org/sections/parallels/2016/07/27/487495019/egypt-and-turkey-why-a-coup-succeeded-in-one-and-failed-in-the-other>.

⁵⁹ Nassar, "Coup in Turkey and Egypt: Internal and External Dynamics," 65.

tehdit olarak algılanmış bu da iki devlet ilişkilerinin sürekli bir şekilde gergin seyretmesine sebep olmuştur. ABD'nin Mısır'a silah sevkiyatı yapmaması sonucu Nasır'ın Sovyet çizgisinde bir politika takip etmesi de dünyanın Soğuk Savaş dönemi koşullarında ikiye bölünmesi ve her iki devletin farklı kutuplarda yer edinmesi Türkiye Mısır ilişkilerini belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Nasır'ın ölümü ve Sedat'ın yönetime gelmesi sonucu Mısır'ın ABD ile yakınlaşması, Türkiye Mısır ilişkilerinin gerginlik tonunu hafifletmiş ve her iki devletin aynı blok içerisinde bulunması diyalog fırsatını daha da kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte Sedat'ın öldürülmesi ve Mübarek'in iktidara gelmesi Mısır dış politikasında ABD etkisinin gözle görülür şekilde daha fazla artmasına neden olmuştur. Mübarek yönetimindeki Mısır'ın dış politikada iki önemli önceliği olmuştur. Bunlardan ilki, bölgede ABD çıkarlarını korumak, ikincisi ise İsrail'in güvenliğini tehdit edecek unsurları engellemek olmuştur.⁶⁰ Bu durum özellikle 1980'li yılların ikinci yarısında Türkiye'de Turgut Özal'ın yönetiminin de ABD ile geliştirdiği sıcak ilişkilerden dolayı Türkiye Mısır ilişkilerine olumlu olarak yansımış. Türkiye bu dönem Mısır'ın, Arap devletleri ile yeniden diyalog kurması için çalışmıştır.

Türkiye Soğuk Savaş döneminde ve hemen sonrasındaki dönemde ara ara Batı'ya kendi politikalarını izlemeye çalışması ve batıyla bazı konularda sert düşmesine rağmen hiçbir zaman Batı yörüngesinden çıkmayı ciddi şekilde düşünmemiştir. Türkiye'nin bu yıllarda uluslararası arenada batı dışı bir hegemonya kurmak veya böylesi bir hegemonyanın parçası olmak gibi bir düşüncesi olmamıştır. Fakat bu durum 2002 yılında Türkiye'de değişen hükümetin yeni politikası ile birlikte yeniden tanımlanmıştır.⁶¹ Bu yeni dönemde Türkiye'nin dış politikasında belirleyici bir etkiye sahip olan Ahmet Davutoğlu 'Türkiye'nin bir taraftan Asya diğer taraftan Avrupa ülkesi olması ve Doğu Akdeniz üzerinden Afrika'ya yakın olması açısından çok müstesna bir yere sahiptir. Böylesine istisnai bir coğrafi konuma sahip merkezi bir ülke, kendisini savunmacı bir şekilde tanımlayamaz. Ne sadece iki noktayı birbirine bağlayan bir köprü ülke ne bir sınır ülkesi ne de

---

⁶⁰ İsmail N. Telci, ed., *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*, 1. Basım (İstanbul: Seta Yayınları, 2018), 25.

⁶¹ Ali Aslan, "Türk Dış Politikasını Anlamak İçin Kavramsal Bir Çerçeve: Otonomi Arayışı," içinde İnat; Aslan; Duran, *Ak Parti'nin 15 Yılı*, 32.

Müslüman dünyasının ya da Batı'nın kıyısında yer alan sıradan bir ülke olarak görülmemelidir'⁶² diyerek Türkiye'nin yeni hükümet ile birlikte gerçekleştirdiği paradigma değişikliğini de gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla bu tarihten sonra Türkiye'nin Ortadoğu genelinde, Mısır özelinde geliştirdiği politikaları bu minvalde okumak ve daha kendine özgü bir siyaset izlediğini söyleyebiliriz.

2002 yılından sonra görece daha bağımsız bir dış politika takip eden Türkiye, Ortadoğu bölgesinin en önemli ve en büyük devleti olan Mısır ile diyalog ve iş birliği alanlarını arayarak geliştirme peşinde koşmuştur. Türkiye ve Mısır'ın bölge sorunlarına yaklaşımlarında benzer bakış açılarını paylaştıkları söylenebilir. Örneğin, çözümü noktasında hemfikir olduğu ve problemin sonuca ulaşması için yoğun çaba sarf ettikleri temel meselelerin başında Filistin sorunu gelmektedir. Her iki ülke de İsrail Filistin sorununun çözümünde iki devletli bir uzlaşının temel alınmasını savunmaktadır. Fakat İsrail'in 2000'li yıllarda Filistin'e gerçekleştirdiği saldırılarda Tel Aviv yönetimine kendisinden beklenen gerekli tepkiyi vermede gecikmesi, Türkiye'nin ise bu konuda daha aktif ve aceleci tavrı ister istemez iki ülkeyi bölgesel liderlik konusunda karşı karşıya getirmiştir. Mısır'ın bu denli yavaş hareket etmesinin temel nedenlerinin başında bu sorunlara yönelik politika geliştirirken ABD güdümünden kolay kolay çıkamaması olarak gösterilebilir. Türkiye ise bu yıllarda dış politikasında ABD'den daha bağımsız ve kendisiyle 'model ortaklık'⁶³ olarak isimlendirilecek bir ilişki geliştirdiğinden dolayı görece daha rahat hareket edebilmiştir. 2000'li yıllarda küresel güçlerin Türkiye Mısır ilişkilerine etkilerinden biri de 2009 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin liderliğinde geliştirilen 'Akdeniz İçin Birlik' fikrindeki görüş farklılığıdır. Mısır bu projenin kendisinin bölgedeki önemini artıracığını düşünerek proje destek verirken Türkiye ise projenin kendisinin AB üyeliğini engellemek için geliştirildiğini öne sürerek karşı çıkmıştır.⁶⁴

---

⁶² Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007," *Insight Turkey* 10, no. 1 (2008): 78.

⁶³ Nuh Yılmaz, "Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa: Türkiye'nin Bağımsız Dış Politikasının Etkileri," içinde Duran; İnat; Özcan, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 567.

⁶⁴ İsmail N. Telci, "Mısır 2019," içinde *Ortadoğu Yıllığı 2009*, ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak, 1. Baskı (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), 192–93.

Türkiye ile Mısır ikili ilişkilerini etkileyen temel faktörlerden biri de bölgedeki güç unsurları olmuştur. 1969 yılında İslam Konferansı Örgütü'nün temelleri atılırken, bu örgüte liderlik eden Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge devletleri bu toplantıya Türkiye'yi de davet etmişlerdi. Suudi Arabistan ve Ürdün'ün başını çektiği monarşi ile yönetilen devletlerin bu toplantıyı tertip etmesinin görünüşteki gerekçesi 1969 yılında Kudüs'teki Mescid-i Aksa yangına karşı İsrail'e karşı bir gövde gösterisi ise de temel amaç bölgedeki Nasır yönetimindeki devrimci Mısır devletini yalnızlaştırarak Arap liderliğine soyunan Kahire yönetimine karşı cephe almaktı. Türkiye hem iç sebepler hem de bölgede böyle bir kutuplaşmanın tarafı görünmemek için çekimser kalarak üst düzeyde toplantıya iştirak etmemiştir.⁶⁵

Türkiye'nin komşuları ve aynı zamanda bölge ülkeleri olan Irak ve Suriye ile 1990 yıllarda yaşadığı gerilim Türkiye Mısır ilişkilerine etki eden unsurlarından başında gelmiştir. Mısır'ın Camp David anlaşmasından sonra Arap Birliği'nden dışlanması ve İran-İrak Savaşı sürecinde birliğe İran tehdidinden dolayı tekrar çağrılmasından sonra Mısır, Arap kimliğini yeniden güçlü bir biçimde kabul ettirmek için bölgesel sorunlarda genel olarak Türkiye karşıtı pozisyon almıştır. Türkiye Mısır'ın Arap Birliğine dönmesini olumlu karşılamasına ve bu girişimleri desteklemesine rağmen Kahire yönetimin bu şekilde bir politika izlemesinin temel nedeni kendini Arap kamuoyuna tekrar kabul ettirme girişimi olarak okunabilir. Fakat bu durum Türkiye ile olan ilişkilerine zarar vermiş ve bölgesel etkenlerin ikili ilişkileri ne denli etkilediğini göstermesi açısından önem arz etmiştir. Bununla birlikte ABD'nin Saddam'ı devirmesiyle başlayan ve Irak'ın kaos ortamına sürüklendiği evrede Mısır da Türkiye gibi Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan bir pozisyon almış ve K. Irak'tan Türkiye'ye yapılan terör saldırıları neticesinde Türkiye'nin karşılık vermesini de doğal bir hak olarak karşılamıştır. Bu durum Türkiye'yi memnun ederek iki ülke arasındaki diyalog seviyesini iyileştirmiştir.

Bölge ülkelerinden İsrail'in de Türkiye Mısır ilişkilerine son derece önemli etkileri olmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arap-İsrail savaşları ile başlayan ve o dönemde Türkiye'nin Araplara karşı İsrail'i desteklemesi ve Tel Aviv yönetimini

---

⁶⁵ Akdevelioğlu ve Kürkçüoğlu, "Ortadoğu'yla İlişkiler," 792.

tanıyan ilk Müslüman ülkenin Türkiye olması, bu savaşlarda Arapların liderliğini üstlenen Mısır ile Türkiye'yi sürekli bir biçimde karşı karşıya getirmiştir. 1967 ve 1973 yıllarında yapılan savaşlarda ise daha tarafsız bir görünüm çizen Ankara yönetimi, Kahire yönetimi ile yakınlaşma fırsatı elde edebilmiştir. 2002 yılından sonra Türkiye'de yönetime gelen Erdoğan ve Ak Parti kadrolarının bölge siyasetinde etkin olma istekleri özellikle İsrail-Filistin sorunu bağlamında güçlü bir şekilde tezahür etmiştir. İsrail'in 2009 yılında Gazze'ye saldırısı sonucunda Türkiye çok aktif bir diplomasi yürütmüş ve Mısır başta olmak üzere birçok bölge ülkesini ziyaret ederek İsrail'in saldırılarını bir an önce durdurması için yoğun diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin her ne kadar resmi kanallarca memnuniyetle karşılandığı ifade edilmişse de aslında Mısır, Ankara yönetiminin Filistin meselesinde bu denli aktif rol almasından rahatsız olmuştur.⁶⁶ Arap Baharı sürecinde ise Türkiye Başbakanı Erdoğan'ın Mısır ziyareti esnasında İsrail'in zulmüne daha fazla sessiz kalinamayacağını ifade etmesi ve Mısır tarafının da olumlu yaklaşımları yeni dönemde ilişkilerin her iki ülke arasındaki gizli rekabetten açık ortaklık ve iş birliğine evrileceğini göstermiştir.⁶⁷ Bunun ilk adımını da bölgede Tel Aviv yönetiminin yaptıkları üzerinden temellendirilmesi bölge ülkesi olan İsrail'in Türkiye ve Mısır ilişkilerinde yeni dönemde kilit rol üstleneceğini göstermiştir.

'Arap Baharı' sonrasında İktidara gelen Mursi yönetimindeki Mısır ile Türkiye'nin yakınlaşmasını sağlayan bölgesel konulardan biri de şüphesiz ki Suriye'deki devrim süreci olmuştur. Ortadoğu'daki devrimler esnasında Türkiye sürece güçlü bir destek vermiştir. Özellikle Suriye'de başlayan devrimi başlarda Esed rejiminin reform yaparak halkın istediklerini yerine getirmesi noktasında ikna etmeye çalışan Türkiye, Şam rejiminin bunu reddetmesi neticesinde muhaliflere destek vererek sürece dahil olmuştur. Mısır'da devrimden sonra yapılan seçimlerle iş başına gelen Mursi'nin, Suriye'de 'Arap Baharı'nın sekteye uğramaması ve devrim

---

⁶⁶ Talha Köse, "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'da Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi," içinde Duran; İnat; Özcan, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 646.

⁶⁷ İsmail N. Telci, "Mısır 2011," içinde *Ortadoğu Yıllığı 2011*, ed. Kemal İnat ve diğerleri., 1. Baskı (İstanbul: Açılım Kitap, 2012), 236.

süreçlerinin devam etmesi adına Suriyeli muhalefete destek verme iradesi, Türkiye ile Mısır'ın bu konuda beraber hareket etmesine olanak sağlamıştır.

Ortadoğu bölgesinin iki önemli ve merkezi ülkesi olan Türkiye ile Mısır ilişkilerini belirleyen temel parametrelerden biri de kuşkusuz küresel ve bölgesel güç unsurlarının ve bunların izlediği politikaların her iki ülkeyi ne denli etkilediğidir. Bazı dönemler sorunlu bazen de iyi ilişkilerin izlendiği iki ülke politikalarında uzun yıllar ABD ve Sovyet etkisi kendisini güçlü bir biçimde hissettirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında bölge ülkelerinin izlediği politikalarda bu iki güç merkezinin güdümünde seyrettiğinden, bölge ülkelerinin etkisi de iki ülke ilişkilerine sınırlı derecede olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'ın bitimiyle yeni dünya düzeni ve sonrasında 11 Eylül olayları bölge ülkelerinin de uluslararası siyasete güçlü bir şekilde dönüşlerini mümkün kılmıştır. Bu da bölge ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkilerin Mısır Türkiye ilişkilerini etkilemesi ve özellikle Türkiye'nin pro-aktif dış politikası sonucunda bölgeyle girdiği etkileşimin uzun yıllar bölgede lider konumunda bulunan Mısır'ı rahatsız etmesi sonucu ilişkilere farklı bir boyut kazandırmıştır. Arap Baharı sürecinde bu nispeten aşılmışsa da karşı devrimlerle birlikte iki ülke yeniden karşı karşıya gelmiştir.

4. TÜRKİYE MİSİR İLİŞKİLERİNDE TEMEL MESELELER

4.1. Türkiye ve Mısır İlişkilerini Doğrudan Etkileyen Meseleler

4.1.1. Doğu Akdeniz sorunu

4.1.1.1. Doğu Akdeniz sorununun gelişimi

Akdeniz son zamanlarda deniz ticareti ve turizmin dışında yeni birtakım olaylarla dünya siyasetinde ön plana çıkmaktadır. 21. yüzyılın başlarında Akdeniz, enerji kaynaklarının taşındığı ve bu yüzden önem arz eden bir bölge olmasına ilaveten bizzat hidrokarbon kaynaklarını kendi içinde barındırması sebebiyle önem kazanmıştır. Dünya üzerinde tespit edilmiş doğalgaz rezervlerinin yaklaşık 196 trilyon metreküp olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın yaklaşık yüzde 5'i yani 9,8 trilyon metreküp doğalgazın Doğu Akdeniz'de olduğu varsayılmaktadır. Akdeniz'deki doğalgazın 3,6 trilyon metreküpü Levant bölgesinde, 6,3 trilyon metreküpü ise Nil havzasında olduğu tahmin edilmektedir.¹ 2010 yılında da Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nin Levant bölgesinde 1,7 milyar varil petrol, Nil havzasında ise 1,8 milyar varil çıkarılabilir petrolün varlığını kanıtlamıştır.² Akdeniz'de keşfedilen bu doğalgaz ve petrol yatakları Akdeniz'e yönelik hem bölgesel hem de küresel dinamiklerin yeniden şekillenmesine sebep olmuştur. Böylesi büyük bir keşfin sadece bölge ülkeleri için değil aynı zamanda küresel güçler için de önem arz etmesine neden olmuştur. Ayrıca Akdeniz'de hidrokarbon keşfi ve buna bağlı gerginliklerden önce de birçok sorun mevcuttu. Kıbrıs Sorunu, İsrail ile Filistin arasındaki çatışma, Suriye krizi, Libya meselesi, Lübnan sorunu ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege'de devam eden problemler... Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz'deki sorun sadece enerji alanıyla sınırlı kalmamakta bunun ötesinde kriz olan bu ülkelerde hangi güçlerin söz sahibi olacağıyla da alakalı bir durum söz konusudur. Ayrıca çıkarılacak enerji kaynaklarının transit geçişleri de hem bölgesel hem de küresel güçler arasında ciddi bir rekabet alanı olarak ön plana çıkmaktadır.

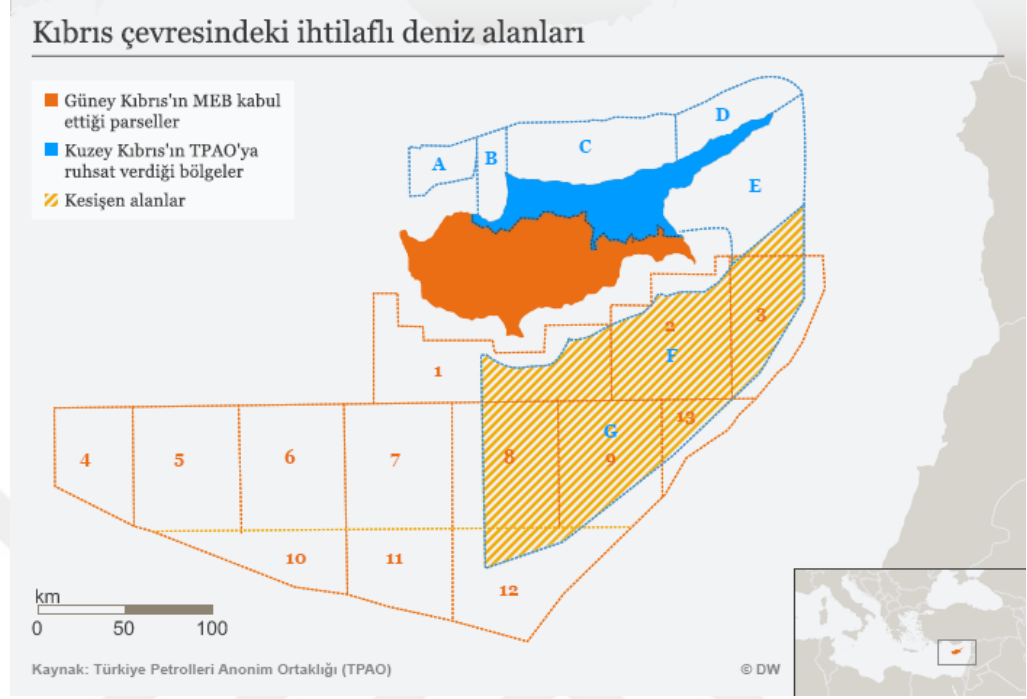
¹ Sertaç H. Başeren, "Root Causes of the Eastern Mediterranean Dispute: Approaches of the Main Actors," *Insight Turkey* 23, no. 1 (2021): 12.

² İsmail N. Telci ve Recep Yorulmaz, ed., *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, 1. Baskı (Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020), 9.

Doğu Akdeniz’de bu yüzyılın başlarında keşfedilmeye başlanan hidrokarbon kaynaklarıyla birlikte bölgeye kıyısı olan devletler, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’yle (GKRY) anlaşmalar yapmaya başladılar. GKRY ile ilk münhasır ekonomik bölge (MEB) anlaşmasını imzalayan ülke 2003 yılında Mısır olmuştur. GKRY daha sonra bu anlaşmaların aynısını Lübnan, Suriye ve İsrail ile yapmış Türkiye ise bu anlaşmalara karşı çıkararak kendi haklarının çiğnendiğini ileri sürmüştür. Sonraki süreçte Türkiye bu konuyu Birleşmiş Milletler’e (BM) taşıyarak kendi münhasır ekonomik bölge haritalarını BM nezdinde onaylatmıştır. Türkiye’nin tüm girişimlerine rağmen GKRY ise 2017 yılında 13 parselde doğalgaz arama faaliyetlerine başlayacağını ilan etmiş ve bunun için de büyük petrol şirketlerine ruhsatlar vermiştir.

GKRY 2010 yılında İsrail münhasır ekonomik bölge anlaşması imzaladığında Türkiye, bu anlaşmanın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) yetki alanlarını hiçe saydığını ve bundan dolayı da geçersiz olduğunu dile getirmiştir. 2011 yılında GKRY’nin 12 numaralı parselde yapılan aramalar neticesinde 129 milyar metreküp doğalgaz rezervinin bulunduğu Afrodit doğalgaz sahasının keşfi ilan edilmiştir. Türkiye’nin asıl itirazlarının yükseldiği ve yüksek sesle rahatsızlığını dile getirmesi bu keşfin sonucunda olmuştur.

Harita 1: Doğu Akdeniz'deki Parsellerin Ayrılması³

Yunanistan, Mısır ve GKRY 2014 yılında 'enerji ittifakı' adı altında bir anlaşmaya vardılar. Üç devlet de Doğu Akdeniz'den çıkarılacak doğalgazın Avrupa'ya ne şekilde taşınacağı ile alakalı herhangi bir fikirlerinin olmamasından dolayı o dönemde bunu bir neticeye vordırmamışlardı. Fakat daha sonra İsrail, Yunanistan ve GKRY, buradan çıkarılacak doğalgaz kaynaklarının Akdeniz'in altında borular döşeyerek Yunanistan'a oradan da Avrupa'ya ulaştırma konusunda çalışma kararı aldılar. Bu karar Türkiye'nin by-pass edilerek hem çıkarılacak doğalgazdan hem de taşınması esnasında kazanılacak faydadan Türkiye'nin mahrum bırakılması demektir.

Mısır, Yunanistan ve GKRY liderleri 2014 yılında üçlü zirve düzenleyerek, 'enerji ittifakı' üzerinde anlaştilar. Doğu Akdeniz'den çıkarılacak doğal gazın Avrupa'ya nasıl ulaştırılacağı ise o dönemde soru işareti olarak kaldı. Bu kez İsrail, Yunanistan ve GKRY liderleri, 2016 yılında Doğu Akdeniz'deki doğal gaz

³ DW, "Kıbrıs Açıklarında Büyük Doğalgaz Keşfi," erişim Ağustos 7, 2022, <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1s-a%C3%A7%C4%B1klar%C4%B1ndaki-en-b%C3%BCy%C3%BCK-do%C4%9Falgaz-rezervi-ke%C5%9Ffedildi/a-47731821>.

kaynaklarını, Türkiye'yi by-pass edecek şekilde denizin altından bir boru hattıyla AB'ye ulaştırma konusunda çalışma kararı aldı. Üç devletin kabul ettiği ve ABD'nin de destek verdiği EastMed adı verilen boru hattı projesi çalışmalara başlanacağı duyuruldu. 2018 yılında Rum tarafı ABD'li enerji şirketi ExxonMobil'e Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama ruhsatı vermiş ve bu faaliyetlerin sonucunda son zamanların en büyük üçüncü doğalgaz kaynağının bulunduğunu ilan edilmiştir. Yapılan bu ilanın ardından Türkiye'den sert açıklamalar yapıldı. Hemen ardından da Türkiye Fatih sondaj gemisini Türk savaş gemileriyle birlikte Akdeniz'deki kendi kıta sahanlığı içerisinde doğalgaz arama faaliyetlerine başladığını duyurdu.

Doğu Akdeniz'de meydana gelen bu gelişmeler şüphesiz ki küresel güçlerin kısa sürede olaya müdahil olmalarına neden olmuştur. Fransa, İtalya, ABD ve Rusya'nın bu sorunda etkin bir şekilde rol oynadıklarını görmek mümkündür. Rusya özellikle Suriye'de meydana gelen olaylar neticesinde ülkenin iç savaşa sürüklenmesinden sonra Şam yönetimi üzerinden Doğu Akdeniz jeopolitiğine etkin bir şekilde müdahale etmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Suriye'ye yerleşmesi onu Doğu Akdeniz enerji mücadelesinde güçlü ve önemli bir aktör haline getirmiştir. Avrupa doğalgaz ihtiyacının %40'ını Rusya'nın karşıladığı⁴ göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın Doğu Akdeniz'de çıkarılacak enerji kaynaklarında ne kadar söz sahibi olmak isteyeceği de anlaşılabilir olacaktır. Bu da Rusya'yı Doğu Akdeniz'de etkin olmak için güçlü bir aktör olarak karşımıza çıkarmaktadır. Rusya Doğu Akdeniz'de çıkarılacak enerji kaynaklarından olabildiğince en büyük oranda pay alıp bu çerçevede enerji piyasalarında fiyatları manipüle yeteneğini artırmayı hedeflemektedir.

ABD, Trump'ın başkan olarak seçilmesinin ardından özellikle de Trump'ın ilk yıllarında Doğu Akdeniz sorunu ile pek ilgili olmamıştır. ABD Avrupa enerji piyasalarını Amerikan kaya gazından elde edilmiş LNG için makul bir hedef olarak belirlemiştir. Bu durum hem ABD ekonomisi açısından önemli bir getirisi olacaktı hem de Avrupa'nın özellikle Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltacaktı. Bundan dolayı da Doğu Akdeniz'de çıkarılacak enerji kaynaklarının arzı yerine ABD gazının

---

⁴ Gülşen Çağatay, "Avrupa'nın Rus Gazına Alternatif Kaynak Arayışlarında Afrika'da Cezayir Ön Plana Çıkıyor," erişim Temmuz 8, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/avrupanin-rus-gazina-alternatif-kaynak-arayislarinda-afrikada-cezayir-on-plana-cikiyor/2504085>.

arzu kendi çıkarlarına daha fazla hizmet edecekti. Ancak daha sonra Doğu Akdeniz'deki Rusya'nın etkinliğini artırması ve ABD'nin uzaktan caydırıcı gücünün yeteri kadar işlemediği görüldüğünden 2019 yılında ABD Dışişleri Bakanı Doğu Akdeniz'in ABD için Moskova-Washington arasındaki mücadelenin stratejik bir cephesini oluşturduğunu ifade etmiştir.⁵

Avrupa enerjide kendi kendine yeten bir bölge değildir. Avrupa doğalgaz ihtiyacı dışardan sağlamak durumundadır. Bu durum ise Avrupa-Rusya ilişkilerinin şekillenmesinde kilit öneme sahiptir. Avrupa tedarikinde Rusya birinci ülke olduğu hesaba katıldığında olayın mahiyeti ortaya çıkmaktadır. Avrupa ülkelerinin bu denli Rus gazına bağımlı olması şüphesiz ki en çok ABD'yi rahatsız etmektedir. Çünkü Avrupa'nın Rusya'ya bu şekilde bağımlı halde olması kendilerinin Rusya'ya karşı etkin bir dış politika yürütmelerine engel teşkil etmektedir. Moskova'nı 2014 yılında Kırım'ı işgal etmesi ve bunun sonucunda Avrupa ülkelerinin buna ses çıkarmaması ABD yönetimini ziyadesiyle rahatsız ettiği gibi bunun ardındaki sebebin de Rusya'ya olan enerji bağımlılığı olduğu gerçeğini kavratmıştır.⁶ Her ne kadar Doğu Akdeniz gazının Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu miktarı karşılayıp karşılamayacağı tartışmalı da olsa ABD, Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri ile Rusya'yı rahatsız etmiştir.

Avrupa ülkelerinden Fransa ve İtalya'nın Doğu Akdeniz'deki girişimleri özellikle birliğin diğer üye ülkelere nazaran daha net bir şekilde öne çıkmaktadır. Bunun da en büyük sebebi her iki ülkenin de Akdeniz'e kıyılarının olmasından kaynaklanıyor olsa gerek. Fransa Doğu Akdeniz'de güçlü bir şekilde etkin olmak için özellikle Emanuel Macron'un göreve gelmesiyle bunu ortaya koymuştur. Fransa Soğuk Savaş sonrası dönemde Kuzey Afrika ve Avrupa'nın güneyindeki ülkeleri arasında bir iş birliği alanı oluşturmak için çalışmalar yürütmüştür. Fakat bu çalışmalarda çok da başarı sağladığı söylenemez.⁷ Fransa'nın Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfi ile bu bölgeye olan ilgisi artmış Rusya'ya olan doğalgaz

---

⁵ Nurşin A. Güney, "Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları," içinde İnat; Ataman; Duran, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 149.

⁶ İsmail Şahin, "Doğu Akdeniz'de Bölge Dışı Aktörlerin Rolü," içinde Telci; Yorulmaz, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, 59.

⁷ Güney, "Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları," 138.

bağımlılığını sonlandırmak için bunun bir fırsat olabileceği düşüncesiyle politikalarını bu minval üzere şekillendirmeye çalışmıştır.

4.1.1.2. Türkiye ve Mısır'ın Doğu Akdeniz sorununa bakışı

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfini 1960'lı yılların sonuna kadar götürmek mümkündür. Mısır 1969 yılında Doğu Akdeniz'de ilk doğalgaz keşfini gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede bu keşif Mısır'a enerji piyasasında önemli bir aktör olma fırsatı yakalatmıştır. O yıllarda ülkede sınıvlaştırılmış doğalgaz tesisleri kuran Mısır inşa ettiği uluslararası iki boru hattıyla da bölgede önemli enerji ihracatçısı konumuna yükselmiştir. 2009 yılında ilk büyük keşfin İsrail tarafından Tamar adı verilen sahada bulunması sonrasında Levithan sahasındaki rezervlerin 622 milyar metreküp dolaylarında olduğunun ilan edilmesi ve Afrodit sahasında bulunan rezervlerin keşfi ile birlikte Mısır da Akdeniz'deki gaz arama faaliyetlerine hız vermiştir. Mısır münhasır ekonomik bölgesinde yer alan Nil Delta havzasında 2015 yılında Akdeniz'de o ana kadar bulunan en büyük doğalgaz yataklarının keşfedildiği duyurulmuştur. Zohr adı verilen bu gaz sahası ile Mısır'ın stratejik önemi hem bölgesel hem küresel anlamda daha da artmıştır.⁸

Hüsnü Mübarek döneminde Kahire yönetimin Doğu Akdeniz ile alakalı girişimleri hız kazanmıştır. 2003 yılında GKRY ile münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalayan Mübarek yönetimi sonrasında bu devlet ile 2006 yılında da enerji alanında iş birliği anlaşması imzalamıştır. Mısır, İsrail ile de enerji alanında çok yakın ilişki içerisinde olmuştur. 'Arap Baharı' süreciyle birlikte Muhammed Mursi'nin Mısır'da iktidara gelmesi Mısır'ın enerji alanında İsrail ile arasının açılmasına neden olmuştur. Ayrıca GKRY ile 2003 yılında imzalamış olduğu münhasır ekonomik bölge anlaşması Türkiye'nin de girişimleriyle Mursi döneminde rafa kaldırılmıştır.⁹

---

⁸ Menderes Kurt ve Talha İ. Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları," içinde İnat; Ataman; Duran, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 160–65; İsmail N. Telci ve Recep Yorulmaz, "Bölgesel Rekabette Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz," içinde Telci; Yorulmaz, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, 8–9.,

⁹ Emre Kurt ve Soyalp Tamçelik, "Değişen Doğu Akdeniz Denklemine Mısır'ın Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları," içinde *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*, ed. İbrahim A. Acar, Nesrin Demir ve Osman Tekir (2015), 447.

Mısır'daki askeri darbe ile birlikte Mısır'ın izlediği politika farklı bir şekilde seyretmeye başlamıştır. Sisi yönetimiyle birlikte İsrail ile ilişkilerini iyileştirmeye çalışan Kahire yönetimi, Doğu Akdeniz meselesi ile alakalı da Yunanistan ve GKRY ile temaslarını hızlandırmıştır. Askeri darbe ile ülke ekonomisinin içine girdiği belirsizlik durumu yeni yönetimin özellikle artan nüfus ile birlikte ihtiyaç duyulan enerji sorununu da Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarıyla gidermek istemiştir. Bu çerçevede çalışmalar için hızlı adımlar atmaya başlamıştır. Kahire yönetiminin Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına önem vermesinin altında yatan bir diğer önemli nokta ise bölge siyasetinde ve küresel boyutta kilit bir ülke haline gelmek istemesidir. Bu çerçevede hem Yunanistan hem de GKRY ile ilişkilerine önem veren ayrıca İsrail ile de yakınlaşan Kahire yönetimi bir yandan da uluslararası şirketlerin de Mısır'a gelmesi için yoğun çaba sarf etmiş ve askeri darbe sonrası oluşan imajını tazelemek ve kendisini meşrulaştırmak için bunu bir koz olarak kullanmıştır.¹⁰

Mısır'ın özellikle Zohr gaz sahasından çıkardığı rezervlerle birlikte ülkenin enerji ihtiyacını karşılayacak olması ve ülke içindeki enerji krizinin bu şekilde hafifletecek olması Kahire yönetimin Doğu Akdeniz'deki doğalgaz arama faaliyetlerine ne denli önem verdiğini ve buradaki enerji rezervlerinin kendisi için ne kadar hayati önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı da Mısır'ın ilk hedefi Doğu Akdeniz'de kendi iç piyasasına yetecek enerji rezervlerine bir an önce ulaşip enerjide dışa bağımlılığı yok etmektir. İkinci hedefi ise ülkenin coğrafi konumunu kullanarak ve enerji alanındaki tecrübesinden istifa ederek bölgede enerji merkezi olmaya çalışmaktır. Mısır'ın bulunduğu konum, alt yapısı ve Süveyş kanalı gibi stratejik bir su yoluna sahip olan Kahire yönetimi, bunun bilincinde bir strateji izleyerek ülkesinin enerji transfer merkezi olması için çalışmalar yapmaktadır.

Doğu Akdeniz'i Türkiye için önemli kılan temel parametreler güvenlik, ekonomi ve tarihsel bağlardır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz sorununda politikasının dört temel unsur üzerine bina edildiği görülecektir. Bunlar Kıbrıs sorunu, bölgesel güç mücadelesi, Ege sorunu ve hidrokarbon rezervlerinin çıkartılması ve taşınması

---

¹⁰ Kurt ve Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları," 165–68.

olarak özetlenebilir.¹¹ Bu bağlamda Türkiye Doğu Akdeniz sorununda özellikle enerji ve bölgesel güç mücadelesinde hem bölge hem de küresel güçlerle ara ara karşı karşıya gelmektedir. Doğu Akdeniz’de her ülke gibi Türkiye de bu enerji kaynaklarıyla birlikte öncelikle kendisine yetecek petrol ve doğalgaza sahip olmak sonrasında ise enerji tedarikçisi pozisyonuna gelmektir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de bununla beraber ayrıca KKTC’nin de enerji bağlamında haklarını korumaya yönelik olarak adım attığını belirtmek gerekir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji rezervleri ile alakalı üzerinde durduğu bir diğer nokta da hangi devlet bu hidrokarbon rezervlerini çıkartırsa çıkarsın bu rezervlerin pazarlara ulaşımı ile alakalıdır. Bu çerçevede oluşturulan East-Med boru hattı gibi girişimler Türkiye’yi rahatsız etmiştir. Çünkü Türkiye bu bölgeden çıkarılacak rezervlerin kendi üzerinden Avrupa’ya taşınmasını ve bu sayede son yıllarda üzerinde çalıştığı Türkiye’nin enerji transfer merkezi olma girişimlerine bir yenisini ekleme noktasında çaba sarf etmektedir.

Türkiye hem Kıbrıs sorunu hem münhasır ekonomik bölge anlaşmaları hem de tarihsel olarak bağlarının olduğu ülkelerle ilişkilerinin kesilmeye çalışılmasına yönelik girişimler Ankara’nın güvenlik alanında Doğu Akdeniz sorununa verdiği önemi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Türkiye’nin ekonomik olarak ise Doğu Akdeniz’e önem atfetmesinin altında yatan sebep bu bölgedeki keşfedilen doğalgaz ve petrol rezervlerinin oluşudur. Enerjide dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye bu bölgeden çıkarılacak gazın hem kendisinin enerji ithalatçısı pozisyonundan çıkaracağı hem de enerji tedarikçisi haline getirebileceğini hesaba katarak buradaki olaylara müdahale edip üzerinde durmaktadır.¹²

Türkiye zikredilen bu nedenlerden dolayı GKRY’nin yapmış olduğu münhasır ekonomik bölge anlaşmalarına sert bir şekilde karşı durmuş bunları kendi çıkarlarına aykırı bularak karşı politikalar geliştirme yolunda da önemli adımlar atmıştır. Bu çerçevede Türkiye önce KKTC ile deniz yetki alanları sınırlandırması konusunda bir

---

¹¹ Ferhat Pirinççi, “Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Jeopolitik Bir Değerlendirme,” içinde Duran; İnat; Caner, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2020*, 44.

¹² Kemal İnat ve Burhanettin Duran, “Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri,” içinde İnat; Ataman; Duran, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*.

anlaşma imzalamış sonrasında 2019 yılında Libya ile aynı sözleşmeyi imzalamıştır. Türkiye Libya ile yaptığı bu anlaşma neticesinde hem Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında oluşabilecek bir anlaşma öncesi erken davranarak böylesi bir oluşuma önüne geçmiş hem de uluslararası hukuk nezdinde yapacaklarını meşrulaştırmıştır. Çünkü bu sözleşmeyi BM'ye de kabul ettiren Türkiye bu anlamda büyük bir koz elde etmiştir.¹³ Türkiye'nin bu girişimleri hem bölgesel hem de küresel güçlerin Ankara'ya karşı giriştikleri politikaların yapılan bu anlaşmalarla nispeten başarısızlığa uğratıldığı gözlenmektedir.

Türkiye ile Yunanistan ve GKRY'yi 2020 yılı boyunca karşı karşıya getiren Doğu Akdeniz'deki kıta sahanlığı ve karasuları gerilimi, aynı yıl içerisinde Yunanistan, GKRY, İtalya, Mısır, İsrail ve Ürdün'ün ilan ettiği Doğu Akdeniz Forumuna Türkiye'yi dahil etmemeleri ve Yunanistan'ın Girit çevresinde Navtex ilan etmesinden sonra Türkiye'de Türk kıta sahanlığını ihlal ettiği gerekçesiyle Navtex ilan etmiştir.¹⁴ Bu gelişmeler ışığında Türkiye ve bölge ülkeleri arasında artan gerginlik seviyesi yükselmiş, Türkiye'nin kendi hakkının ihlal edildiği düşüncesine kapılmasına neden olmuştur.

4.1.1.3. Doğu Akdeniz sorununun Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi

Türkiye ile Mısır'ın 2013 yılından sonra gerginleşen ilişkileriyle birlikte bölgesel bağlamda iki ülkeyi karşı karşıya getiren yeni bir sorun alanı olarak da şüphesiz ki Doğu Akdeniz sorunu önemli bir rol oynamıştır. Türkiye ile Mısır başka ülkelerle değil de kendi aralarında yapacakları bir anlaşma aslında her iki ülkeye de maksimum fayda sağlayacak bir seçenektir. Çünkü Akdeniz'e en büyük kıyısı olan iki ülke Türkiye ve Mısır'dır. Türkiye'nin Akdeniz'e 1800 km kıyısı varken Mısır'ın 1000 km civarında kıyısı vardır. Fakat Mısır'da gerçekleşen darbe ve Türkiye'nin bu darbeye karşı aldığı tavır iki ülke ilişkilerinde derin krizler oluşturmuş bundan dolayı da birbirlerine karşı politikalar geliştirerek bir araya gelememişlerdir. Ayrıca giriş ve

---

¹³ Cihat Yayıcı, "Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç ve Etkileri," *Kriter Dergi*, no. 42 (2020), <https://kriterdergi.com/dosya/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>.

¹⁴ *BBC News Türkçe*, "Doğu Akdeniz: Türkiye'nin Yayımladığı Son Navtex Neden Tartışma Yarattı?," Ekim 12, 2021, erişim Mayıs 21, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58879247>.

birinci bölümde de bahsedildiği gibi iki ülkedeki iç politik dengeler ve liderlerin karakterleri de iş birliğinin önündeki önemli engeller arasında sayılabilir.

Türkiye ile Mısır'ı Doğu Akdeniz sorunu bağlamında karşı karşıya getiren olaylara baktığımızda iki ülkenin ayrışan çıkarlarının da mevcut olduğu görülecektir. Bu ayrışma noktalarının en önemlisi şüphesiz ki Doğu Akdeniz'den çıkartılacak doğalgaz ve petrol rezervlerinin transferi noktasıdır. Doğu Akdeniz doğal gazının Avrupa'ya ihracı noktasında üç önemli geçiş güzergahı söz konusudur. Bunlardan ilki doğal gazın boru hatlarıyla Türkiye üzerinden Avrupa'ya transfer edilmesi, ikinci seçenek Mısır'ın LNG tesislerinin kullanılarak transferi ve üçüncü son olarak da Eastmed Doğal gaz boru hattı üzerinden Yunanistan ve Avrupa'ya transfer edilmesidir. Her iki ülke de çıkartılacak bu rezervlerin kendi üzerlerinden geçişinin sağlanarak enerji transferi noktasında merkez ülke olmak istemektedirler. Bu durum iki ülkenin birbirlerinin kıta sahanlığında çıkartılacak enerji rezervleri sorunundan öncelik arz etmektedir. Çünkü Türkiye'nin GKRY ile yaşadığı münhasır ekonomik bölge sorunu her iki ülke arasında daha az sorun olma ihtimaline açıktır.

Mısır için Doğu Akdeniz'deki doğal gazın ihracı öncelikli mesele olarak durmamaktadır. Çünkü çıkartılan doğal gazın öncelikle iç piyasadaki tüketimi karşılanmasına öncelik vermektedir. Bundan dolayı Mısır, sahip olduğu sıvılaştırma tesisleri, boru hatları stratejik konumu gibi avantajlarını doğal gazın Avrupa'ya transferinde merkez ülke olmayı ve önemli bir gelir elde etmeyi hedeflemektedir.¹⁵

---

¹⁵ Kurt ve Duman, "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları," 168.

Harita 2: Türkiye'nin Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi¹⁶

Türkiye ile Mısır ilişkilerinin 2013 yılında Mısır'da gerçekleşen askeri darbe ile gerginleşmesi iki ülkeyi birbirinden uzaklaştırmıştır. Yeni Kahire yönetiminin, Türkiye'nin darbe karşısında sert tutumuyla birlikte izlediği dış politikada Ankara yönetimi karşıtı bir çaba içerisine girmesine neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de Mısır-GKRY-Yunanistan arasında münhasır ekonomik bölgenin ilan edilmesi, Doğu Akdeniz'de en geniş kıyıya sahip Türkiye'nin dar bir su alanına sıkıştırılmasına neden olacağından Türkiye bu girişime bir beka meselesi olarak bakmıştır. Ayrıca Mısır, İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin kurabileceği bir askeri ittifakın yol açacağı Türkiye'nin güney sınırlarında büyük bir tehdidin algısı Ankara hükümetinin de bu girişimlere karşı atakta bulunmasını gerekli kılmıştır.¹⁷

Türkiye ile Mısır arasında darbeden sonra gergin olan ilişkiler Doğu Akdeniz bağlamında 2013 yılından 2021 yılına kadar tırmanarak devam ettirmiştir. 2013 yılında ikili ilişkilerde daha çok darbe, darbeye karşı duruş, insan hakları ihlalleri gibi gündemler yer tutmuşken sonraki yıllarda bu maddeler gündemdeki önemini korumakla beraber uluslararası siyasette cereyan eden farklı konular da iki ülke

¹⁶ Borsamatik, "TANAP Anlaşmaları Yürürlüğe Girdi - 18 Eylül 2014," *Borsamatik*, Eylül 18, 2014, erişim Ağustos 3, 2022, <https://www.borsamatik.com.tr/tanap-anlasmalari-yururluge-girdi-18-eylul-2014-haber-6696>.

¹⁷ Kurt ve Tamçelik, "Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır'ın Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları," 448.

ilişkilerini belirlemeye başlamıştır. Bölgede ise en önemli konuların başında gelen Doğu Akdeniz sorunu Ankara-Kahire arasında gerginlik oluşturmaya başlamıştır. 2014 yılında Mısır'ın Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan ile Lefkoşa'da bir araya gelerek Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki sismik araştırmalarına son vermesi ve GKRY'nin münhasır ekonomik alanına saygı göstermesi gerektiğini açıkladılar.

Yine aynı yılın sonlarına doğru Kahire'de toplanan bu üç devlet kendi aralarında deniz sınırlarının belirlenmesi için müzakerelerin yeniden başlanması için karar almışlardır. Zirvenin ardından üç ülke bir bildiri yayınlamış ve bu bildiriye Türkiye'nin Rum kesime yönelik ihlallerinin kabul edilemez olduğu ve Lefkoşa'nın saygınlığına ve ekonomik vasiliğine saygı duyması gerektiği talep edilmiştir.¹⁸ Mısır'ın bu girişimleri askeri darbe sonrasında Türkiye'nin kendisine karşı sert tutumuna bir cevap olduğu yadsınamaz. Ayrıca geçmiş yıllarda da Mısır ara ara GKRY ile müşterek bazı politikalar yürüterek Türkiye'yi dışlayıcı birtakım davranışlar içerisinde olmuştur. Bu son yapılanlar ise Türkiye karşıtı bölgesel bir koalisyon oluşturma arzusu da taşımaktadır. Türkiye ise bu sorun karşısında Akdeniz'de Mısır ile Yunanistan arasında yapılacak herhangi bir anlaşmayı Türkiye'nin tanımayacağı dile getirerek Mısır yönetimine karşı duruşunu ve sorun karşısında ne şekilde davranacağını net biçimde iletmiştir.¹⁹

Askeri darbe sonrası gerilen ilişkilerin çözümü için iki ülkenin de geri adım atmaması sonucu süreç içinden çıkılmaz bir hal almış ve sorun başka alanlarda kendini daha sert biçimde göstermeye başlamıştır. Mısır dış politikada Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak için 2015 yılında üçlü zirve toplantıları yapmaya devam etmiştir. Bu toplantılar neticesinde yayınladıkları bildiriye Doğu Akdeniz'de beraber doğalgaz arama faaliyetlerini hızlandırma konusunda anlaşma imzalamışlardır. Aynı şekilde üç ülke dışişleri bakanları New York'ta buluşarak Doğu Akdeniz doğalgaz rezervlerinin

---

¹⁸ "Mısır, Yunanistan, Rum Yönetimi Zirvesi," Al Jazeera Turk, erişim Mayıs 22, 2022, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-yunanistan-rum-yonetimi-zirvesi>.

¹⁹ İsmail N. Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2014," içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı, 2. Baskı (Ankara: Seta Yayınları, 2015), 216.

paylaşımı noktasında Türkiye’yi devre dışı bırakmak istemişlerdir.²⁰ Kahire yönetimi attığı bu adımlarla Doğu Akdeniz’de hem kendi çıkarlarını koruma altına almaya çalışmış hem de bu sayede Türkiye’yi bölgesel konularda yalnızlaştırarak Doğu Akdeniz’de etkin bir politika izlemesinin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Mısır’ın bu girişimleri Ankara tarafında sert şekilde tepki çekmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi üç ülke arasında yapılan anlaşmanın Türkiye açısından bir öneminin olmadığı ve Doğu Akdeniz gazının Mısır üzerinden transferinin gerçeğe uygun olmadığı dile getirilmiştir.²¹

Mısır için 2016 yılında Doğu Akdeniz’de bazı sahalarda doğalgaz bulunması ve bunun dış pazarlara ulaştırılması noktası önemli bir gündem maddesi olmuştur. Türkiye’nin aynı tarihlerde İsrail ile ilişkilerinin normalleşmeye başlaması ile birlikte Doğu Akdeniz gazının Avrupa’ya transferinin Türkiye üzerinden yapılma ihtimalinin güçlenmesi ile birlikte Kahire yönetimi Ankara ile ilişkilerini gözden geçirme ihtiyacı hissetmiştir. Fakat bölgede cereyan diğer sorunlar bu ihtimali yeniden gündemden çıkarmıştır. Her ne kadar Doğu Akdeniz’de Türkiye ile yaşanabilecek herhangi bir gerginlik Mısır açısından olumsuz neticelere evrilecek bir potansiyele sahip olsa da Kahire yönetimi Türkiye karşıtı politikalarına devam etmiştir. Bu noktada Türkiye de Mısır’ın yapmış olduğu bu girişimlerden rahatsızlık duyarak sert tepki göstermiştir.²² Mısır’ın, Doğu Akdeniz’deki çıkarları bağlamında Türkiye’ye yaklaşma ihtimali doğmuştur. Fakat 2017 yılında bölgede meydana gelen önemli değişimlerden Katar ablukası ve Libya meselesinden ötürü, darbe sürecinde Mısır’da yeni yönetimi finanse eden Suudi Arabistan ile BAE ile kurduğu özel ilişkiden dolayı pek yanaşmayan Mısır, ilerleyen süreçlerde de bu devletlerle birlikte hareket ederek Türkiye karşıtı bir rol üstlenmiştir. Bu durum çalışmanın ilk bölümünde de değinildiği Mısır dış politikasında gerçekleşen büyük değişimi göstermektedir. Çünkü

---

²⁰ “Egypt Boosts Ties with Greece, Greek-Administered Southern Cyprus,” AA, erişim Mayıs 22, 2022, <https://www.aa.com.tr/en/politics/egypt-boosts-ties-with-greece-greek-administered-southern-cyprus/488838>.

²¹ İsmail N. Telci, “Türkiye’nin Mısır Politikası 2015,” içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2015*, ed. Burhanettin Duran ve Kemal İnat (Ankara: Seta Yayınları, 2016), 203–4.

²² İsmail N. Telci, “Türkiye’nin Mısır Politikası 2016,” içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner (Ankara: Seta Yayınları, 2017), 234.

Mısır dış politikası hem iç dinamiklerin etkisiyle hem de dış ülkelere bağımlı dış politika nedeniyle özgün şekilde hareket edememektedir.

GKRY ile Mısır arasında imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşmasına Türkiye tarafından sert biçimde cevap verilerek, bunun uluslararası hukukta hiçbir karşılığının olmadığı vurgulanmıştır. Bu dönemde İsrail ile de Doğu Akdeniz bağlamında sorunlar yaşayan Türkiye'ye karşı Mısır'ın, 'Ankara hükümetinin İsrail'e saldırması halinde Tel Aviv yönetimin yanında yer alacağız' açıklaması sorunun ne denli sıcak bir hale büründüğünü göstermesi açısından önem arz etmektedir. Mısır, 2018 yılı içerisinde farklı zamanlarda bölge ülkeleri ile birlikte Akdeniz'de askeri tatbikatlar düzenleyerek hem yeni ittifaklar için alt yapı hazırlamış hem de bu tatbikatlar vasıtasıyla Türkiye'ye gözdağı vermeye çalışmıştır.²³ Mısır, Yunanistan ve GKRY ile Doğu Akdeniz'de Medusa 6 adı altında ortak askeri tatbikat yaparak Türkiye'yi kışkırtmak istemiştir. Tatbikata çok geniş katılımlı askeri teçhizatlarla iştirak edilmesi Türkiye'ye yönelik bir gözdağı olarak okunmuştur. Türkiye de buna karşı Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki yetki alanları içerisinde hidrokarbon çıkarma faaliyetlerine başlanacağını duyurmuştur. Mısır'ın bu askeri tatbikatlardaki temel hedefi tatbikat yaptığı ülkeler ile bir blok oluşturarak Türkiye karşısında güçlü bir şekilde durmak ve Türkiye'yi yalnızlaştırmakla birlikte Doğu Akdeniz'deki doğalgaz ve petrol kaynaklarının başka pazarlara ulaştırılması noktasında Ankara ile kriz halinde olduğundan bu rekabette elini güçlendirmek istemesi yatmaktadır.²⁴

Uzun yıllar boyunca Mısır, Yunanistan ve GKRY ile sonradan bu üç devlet ile birlikte hareket eden İsrail 2019 yılında bu birlikteliği kurumsal bir hüviyete kavuşturarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu/Eastern Mediterranean Gas Forum (EGF) hayata geçirmişlerdir. Merkezi Kahire'de olan yapı kuruluş amacını; üye ülkeler arasında görüşmelerin kolaylaştırılması, enerji konusunda iş birliği yapılması, İsrail'in Leviathan ve Tamar ile Mısır'ın Zhor doğalgaz bölgelerinden çıkan gazın Avrupa'ya ulaştırılması noktasında Akdeniz'in altından inşa edilecek borularla taşınması için çalışmaların hızlandırılması olduğunu açıklamıştır. EGF'nin yaptığı

---

²³ İsmail N. Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2018," içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2018*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner (Ankara: Seta Yayınları, 2019), 119.

²⁴ Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2018," 115–16.

açıklamada Türkiye karşıtı herhangi bir açıklaması olmamasına rağmen Akdeniz'e kıyısı en geniş ülke olma özelliğine rağmen Türkiye'nin bu foruma çağrılmaması Ankara'nın son dönemde forumun üyeleri ile gerginlikleri ve bu gerginliklerde kaynaklı Türkiye'nin dışlanarak yalnız bırakılmak istenmesi olarak okunmuştur.²⁵

Bu anlamda Mısır'ın böylesi bir girişimde aktif rol oynaması Türkiye ile yaşadığı sorunlarda Türkiye karşıtı blok oluşturma noktasında bu son girişimiyle nispeten başarılı olduğu da gözlenmektedir. Türkiye bu girişime karşı Doğu Akdeniz'de oldubittilere izin vermeyeceğini, kendisi ile birlikte KKTC'nin haklarının savunucusu olacağını ve Mısır'ın Doğu Akdeniz'de attığı adımların yakından takip ettiklerini belirterek hemen Doğu Akdeniz'de doğalgaz arama faaliyetlerine başlamış ve bununla Kahire yönetimine gözdağı vermiştir.²⁶ Türkiye bununla da kalmamış Libya ile deniz yetki alanlarına yönelik haklarını belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile Mısır ve Yunanistan arasında yapılabilecek aynı türden bir anlaşmanın önüne geçildiği gibi inşası düşünülen boru hattının da yapımı tehlikeye girmiştir. Mısır, Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki alanları anlaşmasına sert şekilde cevap vererek bu anlaşmanın yasadışı olduğunu ilan etmiştir.²⁷ Mısır izlediği bu politikalarla Doğu Akdeniz'de temel stratejisinin bölgede kendisine en büyük rakip olarak gördüğü Türkiye'nin etki alanı azaltmaya yönelik hedefler koyduğu söylenebilir.

İki ülke ilişkileri 2020 yılında Doğu Akdeniz özelinde yapılan açıklamalar ve girişilen politik adımlar neticesinde iyileşmeye yönelik herhangi bir ilerleme kaydedememiştir. Bu yıl içerisinde EGF'nin çalışmalarını yoğunlaştırması, Türkiye'nin sismik araştırmalar yapmak için Navtex ilan ederek Doğu Akdeniz'e gemilerini göndermesi iki tarafın da birbirlerini karşılıklı kınayan açıklamalar

---

²⁵ Keith Johnson, "Turkey's Big Energy Grab," *Foreign Policy*, Temmuz 25, 2019, erişim Mayıs 22, 2022, <https://foreignpolicy.com/2019/07/25/turkeys-big-energy-grab-cyprus-gas-aphrodite-calypso-eni- Exxon/>; Sema Kalaycıoğlu, "Doğu Akdeniz Gaz Forumu ve Türkiye," *TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Ekim 24, 2020, erişim Mayıs 22, 2022, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56687/dogu_akdeniz_gaz_forumu_ve_turkiye; Nael M. Shama, "The Geopolitics of a Latent International Conflict in Eastern Mediterranean," *Al Jazeera Center For Studies*, erişim Mayıs 22, 2022, <https://studies.aljazeera.net/ar/node/4529>.

²⁶ İsmail N. Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2019," içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner (Ankara: Seta Yayınları, 2020), 148.

²⁷ Shama, "The Geopolitics of a Latent International Conflict in Eastern Mediterranean."

yapmasına neden olmuştur. Mısır bu dönemde Yunanistan'la, Türkiye ve Libya'nın yapmış olduğu gibi deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik bir anlaşma yapma girişiminde bulunmuştur. Türkiye bu girişimin geçersiz olduğu ve Türkiye ile Libya arasında yapılan anlaşmayı ortadan kaldırmaya yönelik bu adımların Türkiye için yok hükmünde olduğunu açıklayan bir metin yayınlamıştır.²⁸ Mısır'ın bu yıl içerisinde yine Doğu Akdeniz'de askeri tatbikat yapmasından sonra Türkiye de savaş uçakları ve gemileriyle askeri tatbikat yaparak ve sismik araştırma gemileriyle araştırmalara devam ederek Mısır'ın giriştiği bu faaliyetlere karşı kayıtsız kalmayacağını ortaya koymuştur.

4.1.2. Libya meselesi

4.1.2.1. Libya meselesinin gelişimi

'Arap Baharı'nın gerçekleştiği üçüncü durak olan Libya başlangıçta devrimlerin en başarılı olduğu ülkelerden biri olarak ön plana çıkmıştır. Sonraki süreçte hem bölgesel hem de küresel güçlerin de müdahalesiyle büyük bir iç savaşa sürüklenerek bölgesel bir krizin parçası haline gelmiştir. Mısır'ın da dahil olduğu bölge ülkelerinin, halkın iradesinin yönetime yansımından rahatsızlığı sebebiyle Libya'da devrimden sonra zaten sıkıntılı olan süreçle birlikte kuşatıcı ve çoğulcu bir siyasetin ülkede ortaya çıkmasına engel olmuşlardır. Devrim sürecinde hiçbir etkisi olmayan ve uzun yıllar Libya dışında yaşayan General Halife Hafter, bölgedeki devletlerin de desteğiyle 2014 yılında ülkedeki meşru siyasi aktörleri reddederek darbe girişiminde bulunmuştur. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kamuoyunda Libya halkının meşru temsilcisi olarak kabul gören Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) General Hafter'in bu girişimini başarısızlığa uğratmıştır. Sonrasında Libya'nın doğu kesiminde bazı yerleşim yerlerini ele geçirerek buralarda hakimiyetini kuran Hafter meşru hükümete karşı sürekli bir şekilde saldırılar yapmaya başladı. Sonraki süreçte Suudi Arabistan, BAE, Mısır, Fransa ve Rusya'nın

---

²⁸ İsmail N. Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2020," içinde Duran; İnat; Caner, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2020*, 454.

desteklediği Hafter Libya'ya hâkim olmak amacıyla 2019 yılında Trablus'u ele geçirmek için büyük bir saldırı başlatmıştır.²⁹

Hafter'in 2014 yılında giriştiği darbeden sonra meşru hükümete karşı başlattığı saldırılara BM ve uluslararası kurumlar başlangıçta herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır. Libya'daki meşru kurumlara bağlı askeri birliklerin 'Libya Şafağı Güçleri' altında güçlerini birleştirerek Hafter'e karşı alan kazanmalarıyla birlikte uluslararası kurum ve aktörler siyasi çözüm ve müzakere için çağrıda bulunmuşlardır. BM gözetiminde 2015 yılında Fas'ta yapılan görüşmeler neticesinde Libya'daki tarafların katılımıyla Libya Siyasi Anlaşması imzalanmıştır. Buradaki temel amaç Libya'daki sorunun siyasi aktörler tarafından barışçıl bir şekilde çözülmesidir.³⁰ Hafter'e bu süreçte herhangi bir görev ve sorumluluk verilmediğinden ötürü illegal bir yapılanma olarak kalmıştır. Bundan dolayı Hafter'in bu siyasi çözümden yana memnuniyetsizliğini ortaya koyacak girişimleri ülkede sorunun siyasi olarak çözülmesinin önündeki en büyük engel olarak kalmıştır.³¹

Halife Hafter Libya'nın doğusunda gücünü pekiştirerek saldırılarına ara vermeksizin devam ederken başta BM olmak üzere uluslararası aktörler Hafter'in saldırıları karşısında sessiz kalarak daha da güçlenmesine neden olmuşlardır. Hatta 2018 yılında Paris'te³² sonrasında Dubai'de olmak üzere birçok dünya başkentinde ağırlanması ve meşru bir aktör gibi muamele görmesi Libya'daki krizi daha derinleştiren bir boyut kazanmıştır. Çünkü ayrılıkçı bir yapı olan Hafter ve taraftarları bu şekilde güçlerini pekiştirerek ve uluslararası destek de sağlayarak Libya'daki meşru yönetime karşı mütecaviz saldırılarda bulunmuşlardır. 2019 yılında

---

²⁹ Burhanettin Duran ve Emrah Kekilli, "Türkiye'nin Libya İnisiyatifi ve Değişen Dengeler," içinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 21.

³⁰ "Libya'da Siyasiler Anlaştı," Al Jazeera Turk, erişim Mayıs 22, 2022, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/libyada-siyasiler-anlasti>.

³¹ Duran ve Kekilli, "Türkiye'nin Libya İnisiyatifi ve Değişen Dengeler," 20.

³² *Tesnim Haber Ajansı*, "Fransa'dan Hafter Açıklaması," Nisan 21, 2018, erişim Mayıs 22, 2022, <https://www.tasnimnews.com/tr/news/2018/04/21/1705820/fransa-dan-hafter-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1>.

BM genel sekreterinin Libya'yı ziyareti esnasında BM'nin de meşru olarak tanıdığı Libya'daki Trablus hükümetine saldırarak ne kadar ileri gidebileceğini göstermiştir.³³

Hafter güçleri 2019 yılında daha önce de başlattıkları saldırılarla Trablus'a yeniden saldırmaya başlamış ve Trablus'u ele geçirerek Libya'daki meşru yönetime son verip uluslararası aktörler nezdinde tek seçenek olarak kendisinin Libya'daki yönetimi devralmasını amaçlamıştır. BAE, Mısır ve Fransa hem askeri hem de ekonomik olarak Hafter'e destek vererek bu amacın gerçekleşmesi için yoğun çaba sarf etmişlerdir.³⁴ Hafter'in Trablus'a karşı başlattığı askeri operasyonlar Libya güçlerinin sert müdahalesiyle püskürtülmüş ve Hafter'in Trablus'a girmesi engellenmiştir. Hafter'in bu saldırılar karşısında hem asker hem de silah kaybetmesi onu destekleyen başta BAE olmak üzere diğer ülkeleri de harekete geçirerek Hafter güçlerine destek olması için Sudan'dan savaşçılar getirilmiş, bununla birlikte Rus Wagner paralı askeri şirketi ile anlaşmalar yapılarak cephede meşru Trablus yönetimine karşı savaşmaları sağlanmıştır.³⁵

Hafter güçlerinin Trablus'a girememesi sonucunda ülkede belirsizlikle birlikte 2019 yılında Hafter'i meşru bir aktör haline getirmek isteyen uluslararası güçler Berlin'de bir konferans yaparak bunun zeminini hazırlamaya koyulmuşlardır. Fakat Türkiye ile Libya arasında imzalanan askeri anlaşmalar ve Türkiye'nin Libya'ya asker gönderme kararı sonrası bu durum akamete uğramıştır.³⁶ Düzenlenen Berlin Konferansıyla birlikte ülkede siyasi çözümün bir an önce uygulanabilmesi için bazı kararlar alınmıştır. Bunlar arasında 2011 yılından beri Libya'ya uygulanan silah ambargosunun bazı devletler tarafından delindiği bundan ötürü bu silah ambargosunu etkin bir şekilde uygulamaya geçirip ülkedeki tüm paralı askerlerin ülke dışına

³³ *Al Jazeera*, "Haftar's Assault on Tripoli: What's at Stake for Libya?," Mayıs 19, 2019, erişim Mayıs 22, 2022, <https://interactive.aljazeera.com/aje/2019/whats-happening-in-libya-explainer/index.html>.

³⁴ Ramy Allahoum, "Libya's War: Who Is Supporting Whom," *Al Jazeera*, Ekim 1, 2020, erişim Mayıs 23, 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2020/1/9/libyas-war-who-is-supporting-whom>; "Mısır, BAE ve Fransa'ya 'Hafter'e Destek' Suçlaması," AA, erişim Mayıs 22, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-bae-ve-fransaya-haftere-destek-suclamasi-/1536402>.

³⁵ *NTV*, "Sudan'dan Getirilen Milisler Hafter'e Destek Veriyor," Ekim 8, 2020, erişim Mayıs 22, 2022, <https://www.ntv.com.tr/dunya/sudandan-getirilen-milisler-haftere-destek-veriyor,DuAH9CUvZ0-CoUqoLg1p7g>.

³⁶ Emrah Kekilli, "Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği," içinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 39.

çıkartılması kararı Libya'daki Hafter destekçisi Wagner'in çalışmalarına sekte vuracak bir karar olarak kayıtlara geçmiştir.³⁷ Bu da sahada Hafter'in elle tutulur bir başarı elde edemediğinden ötürü masada UMH'yi güçlü kılan kararların çıkmasına vesile olmuştur.

4.1.2.2. Türkiye ve Mısır'ın Libya meselesine bakışı

Mısır'da 2013 yılında gerçekleşen darbe ile birlikte 'Arap Baharı' süreci tersine çevrilmiş ve devrimlerin gerçekleştiği ülkelerde karşı devrimler uyanışa geçmiştir. Mısır'daki darbenin finansörleri Suudi Arabistan ve BAE Mısır'da iktidara taşıdıkları askeri rejim ile birlikte devrimin gerçekleştiği ülkelerde halkın taleplerinin boşa çıkarıldığı, eski rejim otoritelerinin yeniden iş başına geçirilmeye çalışıldığı, devrim sürecinde halkın iktidara taşıdığı aktörlerin saf dışı edildiği bir bölgesel düzen arayışının içinde olmuşlardır. Bu açıdan Mısır'ın Libya'daki devrimi tersine çevirerek askeri yönetimi destekleyen güçlerin de istediği bölgesel düzeni daha geniş coğrafyalara taşıma isteğini askeri ve siyasi müdahalelerle hayata geçirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı da 2013 yılından itibaren Libya'da kendisine alan açmak için çalışan Hafter, Mısır tarafından desteklenerek Libya'da önemli bir aktör olarak anılmasına neden olmuştur.³⁸

Kahire yönetiminin Libya'daki en temel önceliklerinin başında Libya'ya kendi yönetimine benzer askeri bir yönetimin iş başına gelmesi olduğu söylenebilir. Mısır Libya'da devrimin başarılı olmaması ve ülkede demokratik bir rejimin ortaya çıkmaması için bir strateji izlediği görülmektedir. Sisi yönetimi bunun gerçekleşmesi için Hafter güçlerine Mısır ile Libya arasında geniş sınırların da verdiği avantajla büyük silah sevkiyatlarının yapılmasına ve lojistik destek sağlamasına katkı sunmuştur. Bu da Hafter'in güçlenerek daha 2014 yılındaki askeri darbe girişiminde bulunmasına cesaret vermiştir. Sisi yönetimi Hafter'e bu desteğiyle hem Libya hükümeti içerisinde Müslüman Kardeşler'e yakın grupların iktidardan uzaklaşmaları hem de kendisi gibi askeri bir figürün yönetimi ele geçirmesini hedeflemiştir. Mısır

---

³⁷ *BBC News Türkçe*, "Berlin Konferansı - 55 Maddelik Libya Barış Planında Neler Var?," Ocak 20, 2020, erişim Mayıs 23, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/51171224>.

³⁸ Emrah Kekilli, "Mısır'ın Libya Politikası: Siyasal İstikrarsızlığa Katkı," içinde Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*, 95.

bu doğrultuda Libya'daki müdahalesini de meşrulaştırmak adına iki ülke arasındaki uzun sınırı bahane ederek, Libya'daki çatışmaların Mısır'a sıçramasını ve buradan kaynaklı güvenlik endişelerini dile getirerek Libya'daki siyasi süreçlere rahat bir şekilde müdahale etmek istemiştir.³⁹

Sisi rejimini Libya'daki Hafter rejimini desteklemesindeki ana motivasyonlardan biri de şüphesiz ki ekonomidir. Libya'nın sahip olduğu doğal kaynaklar ve bunların ihracı noktasında Mısır kendisinin de pay sahibi olması için çalışmaktadır. Ayrıca iki ülke arasındaki ticaret de Mısır'ın Libya'ya önem vermesi için geçerli sebeplerdir. Bununla birlikte Mısırlı işçilerin Libya çalışmaları ve bu anlamda ülkeye döviz girdisine katkı sunmaları ama devrim sürecinde bu işçilerin ülkelerine dönerek hem döviz girdilerinin kesilmesi hem işsizlik oranını artırmaları Mısır için önemli bir sorun olarak durmaktadır. Libya'nın Doğu Akdeniz'de keşfedilmemiş doğalgaz kaynaklarının olduğu varsayımı ve çıkarılacak doğalgazın enerji noktasında sıkıntı yaşayan Mısır'ın da işine gelecektir. Bundan dolayı Kahire yönetimi kendisine yakın bir çizgideki bir aktörün Libya'da yönetime gelmesi için son derece yoğun bir çalışma içerisinde olmuştur.⁴⁰

Mısır'ın Libya'daki darbeci Hafter güçlerine verdiği askeri desteği açıklamamız Kahire yönetimi için Libya'nın ne denli önemli olduğunu anlamamızı kolaylaştıracaktır. Mısır'ın Hafter'e olan silah desteği sadece kara sınırından gönderdiği konvansiyel silahlarla sınırlı kalamamış, bunun yanında Hafter'e hava sahasında da üstünlüğü sağlamak adına savaş uçakları da vermiştir.⁴¹ Mısır'ın özellikle 2019 yılında Libya'da Hafter güçlerine ciddi manada destek vermiş, Hafter'in Trablus'taki meşru yönetimi devirip ülkeye tam hakim olma noktasında yoğun çaba içerisinde olmuştur.

Türkiye açısından Libya meselesine baktığımızda; Ankara yönetimi, özellikle 2019 yılındaki Hafter güçlerinin Mısır başta olmak üzere BAE, Fransa ve Rusya'nın

---

³⁹ İsmail N. Telci, "Sisi Döneminde Mısır'ın Libya Politikası: Darbeciden Darbe Desteği," içinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 91.

⁴⁰ Telci, "Sisi Döneminde Mısır'ın Libya politikası: Darbeciden Darbe Desteği," 93.

⁴¹ "Point Blank: Egypt, Russia and UAE Sent Arms to Libya's Haftar," Al Jazeera, erişim Mayıs 25, 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/13/point-blank-egypt-russia-and-uae-sent-arms-to-libyas-haftar>.

da askeri olarak desteklediği ve uluslararası aktörlerin sessizce seyrettiği Trablus kuşatması esnasında BM tarafından da meşru olarak görülen UMH'ye askeri olarak destek vererek sahada Hafter güçlerinin ilerlemesini durdurmuştur. Özellikle Libya ile imzalanan iki anlaşma ile Türkiye'nin Libya'ya meşru UMH'ye yardım için asker göndermesiyle Hafter'in bu ilerleyişi büyük bir akamete uğramıştır.⁴²

Türkiye aslına bakılırsa Libya'da 'Arap Baharı' sürecinden sonra oluşan istikrarsızlık ortamının bir an önce son bulup ülkenin yeniden yapılanması noktasında yoğun çaba içerisinde olmuştur. Fakat ülkedeki devrim sonrası süreçte ortaya çıkan siyasi belirsizlik, zaten kabile yapısına dayanan Libya toplumunda büyük bir kamplaşmayı kısa sürede ortaya çıkartarak Hafter'in 2014 yılında askeri darbe ilan etmesine giden süreci hızlandırmıştır. Türkiye'nin Hafter'in ilan ettiği askeri darbeye karşı duruşu ve meşru hükümetin yanında olma tavrını Mısır'daki darbe ve duruşuyla aynı olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca askeri darbeyi destekleyen Mısır, BAE ve Suudi Arabistan'ın Mısır'daki darbeden sonra Türkiye karşıtı blokta birleşmesi ve Libya'da da böylesi bir senaryonun gerçekleşmesi Türkiye açısından hareket alanını kısıtlandığı ve alan kazanmak adına bu darbe karşısında durması gerektiği inancını oluşturmuştur.⁴³

2014 yılında Halife Hafter'in askeri darbe ilanından sonra Libya çatışmaların ortasında sürüklenmiştir. Bu çatışmalar neticesinde siyasi olarak da ülkede iki başlı bir siyasi yapı ortaya çıkmıştır. Türkiye bu süreçte daha çok bu siyasi anlaşmazlığın mutabakatla çözülmesinden yana olmuş ve bu yönde bir çaba içerisinde olmuştur. Libya'daki 2104 yılında gerçekleşen seçimler neticesinde Temsilciler Meclisi'nin (TM) Tobruk'ta toplanması ile ülkede iki başlılık net bir biçimde ortaya çıkmıştır. Türkiye ise hem TM temsilcileri ve onların atadığı Başbakan ile hem de Milli Genel Kongre'nin (MGK) atadığı Başbakan ile görüşerek bu sürecin diyalogla çözülmesi ve Libya'da taraf olmadığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Daha sonra Türkiye'nin Libya'da izlediği süreç zaten BM'nin de desteğiyle Fas'ta Libyalı tüm tarafların bir araya gelerek müzakere masası etrafında toplanmalarına vesile

---

⁴² Kekilli, "Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği," 37-38.

⁴³ Kekilli, "Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği," 36.

olmuştur. Sonrasında hem TM'den Türkiye karşıtı söylemlerin artması ve Türk şirketlerinin Libya'daki çalışmalarının sınırlandırılmasına yönelik girişim hem de bir Türk şirketine ait bir geminin Hafter güçleri tarafından saldırıya uğraması ile birlikte Türkiye'nin iki taraf arasındaki uzlaşmacı rolü sekteye uğramıştır.⁴⁴ Sürecin bu şekilde evrilmesinde kuşkusuz Hafter ve o dönem onun siyasi olarak desteklediği TM'nin bu şekilde hareket etmesinin arkasında Mısır, BAE, Suudi Arabistan desteklerinin olduğu yadsınamaz.

Türkiye 2014 yılından 2019 yılına kadarki süreçte Libya'da daha siyasi diyalog yoluyla sorunların çözümünden yana olarak iki tarafa da yakın olduğunu göstermek için diyalog kanallarını iki tarafla da koparmamıştır. Türkiye TM Başkanı Akile Salih'i iki kez Türkiye'ye davet etmiş ve bu davetiyle Libya'daki krizin tarafı olmadığını açık bir şekilde ortaya koymasına rağmen Akile Salih Türkiye'nin bu davetlerine icabet etmeyerek farklı bir ajandasının olduğunu göstermiştir.⁴⁵ Fakat 2019 yılından sonra Türkiye hem Doğu Akdeniz'deki haklarının tehlikeye girdiğini görerek hem de Libya sahasında Hafter'in yoğun saldırılarına maruz kalan Trablus hükümetinin düşme ihtimalinden dolayı askeri olarak Libya'da açıktan UMH'yi destekleyerek taraf olduğunu deklare etmiştir.

4.1.2.3. Libya meselesinin Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi

Türkiye ve Mısır arasında sorun teşkil eden meselelerde iki ülkenin karşı karşıya gelmesi daha çok diplomatik süreçlerle alakalı bir durum olarak ortaya çıkmıştı. Fakat Libya meselesinde ise iki ülke ilk defa açıktan birbirlerini tehdit etmiş ve askeri güç kullanacaklarını açık bir şekilde beyan etmişlerdir. Bu denli sert açıklamaların iki ülke tarafından da dile getirilmesi şüphesiz ki Libya'daki yoğun ve sıcak çatışmaların özellikle 2019 yılıyla birlikte artması ve meşru Libya hükümetine Türkiye'nin bizzat sahada askeri olarak destek vermesi olduğu söylenebilir. Tabi bununla beraber süreci bu noktaya getiren Mısır'ın da içerisinde bulunduğu bölgesel ve küresel aktörlerin meşru Libya hükümetini devirmek için girişimler ve askeri operasyonlar yapan Hafter güçlerine olan destektir.

---

⁴⁴ Emrullah İşler, "Türkiye-Libya İlişkileri: Tarihsel Perspektif, Güncel Analiz," içinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 58-61.

⁴⁵ İşler, "Türkiye-Libya İlişkileri: Tarihsel Perspektif, Güncel Analiz," 62.

Türkiye ve Mısır arasında 2014 yılında Hafter'in Libya'daki darbe girişimi pek kamuoyuna yansiyacak şekilde bir çatışma ortamı doğurmamıştır. Bunun başlıca sebebi; iki ülke arasında Mısır'daki darbeden sonra devam eden sıcak gündem ve Sisi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi ile birlikte Türkiye'nin buna karşı yaptığı sert açıklamalar gündemi ve iki ülke arasındaki ilişkileri domine etmiştir. Bundan dolayı Libya'daki sıkıntılar iki ülke arasında sorun teşkil edecek büyüklüğüne henüz kavuşmadığından sonraki süreçlerle birlikte bu sorun iki gündemini meşgul edip ikili ilişkilere tesir etmeye başlamıştır.

Hafter'in darbeden sonraki süreçte iç çatışma içine sürüklediği Libya, süreçle birlikte Mısır için bir güvenlik problemi haline gelmiştir. Libya ile geniş kara sınırına sahip olan Mısır Libya'daki herhangi bir büyük bir savaş ve istikrarsızlık halinin devamında kendisi için tehdit olarak algılamıştır. Bundan dolayı da Libya'daki olaylara müdahil olmak ve bu durumu sonlandırmak için çaba sarf etmiştir. Ayrıca Hafter gibi kendi çizgisine yakın bir aktörün ülkede hakimiyet kurması da Mısır'ın Libya politikasının şekillenmesinde etken olmuştur. Türkiye ise Libya'daki devrim sürecin baltalanmaması adına çalışmış bu durum iki ülkenin Libya özelinde çıkarlarının çatışmasına ve sahada karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur.⁴⁶ 2013 yılından sonra Türkiye ve Mısır arasındaki gerginlik alanlarından birine böylece 2016 yılında Libya meselesi de güçlü bir biçimde dahil olmuştur.

2017 yılı birlikte ABD'deki başkanlık seçiminde zaferle ayrılan Trump'ın yeni Ortadoğu politikası, Suudi Arabistan'ın 2015 yılından sonra bölgedeki etkinliğini giderek artırması ve bölge ülkelerinin farklı bloklara ayrılmasıyla beraber Türkiye ile Mısır Libya meselesinde daha net bir şekilde karşı karşıya gelmeye başlamıştır. 2018 yılında Arap Parlamentoları Başkanları Kongresi'nde Mısır ve Libya'nın içişlerine karıştığı gerekçesiyle Türkiye'ye kınama kararı çıkarılmıştır. Bu karar özellikle Mısır'ın baskısı ve bölgede artan kutuplaşma ile birlikte Suudi Arabistan ve BAE'nin desteğiyle alınmıştır.⁴⁷

---

⁴⁶ Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2016," 232.

⁴⁷ Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2018," 122.

Harita 3: Türkiye ile Libya Arasında İmzalanan MEB Anlaşması⁴⁸

Türkiye'nin uluslararası camia tarafından tanınan UMH'yi desteklemesi ve onunla deniz yetki alanlarının belirlenmesine yönelik anlaşma ile askeri ve güvenlik alanlarında yaptığı mutabakatlar Sisi rejimini son derece rahatsız etmiştir. Çünkü Türkiye ile Libya arasında yapılan münhasır ekonomik bölge anlaşması Yunanistan ile Mısır arasındaki MEB'in geçersiz olmasına bunun da Mısır'ın çıkarlarına aykırı olması hasebiyle son derece sıkıntı görmesine sebep olmuştur. Mısır bundan dolayı, Türkiye'nin uluslararası hukuka aykırı hareket ettiği tezini savunmuştur. Bu tezinin hayata geçmesi için de uluslararası kurumlardan destek almak için BM nezdinde Türkiye'yi şikayet ederek Türkiye'nin bölgedeki etkinliğine engel olmaya çalışmıştır. Ayrıca Sisi yaptığı bir açıklamada Libya meselesinin Mısır'ın iç meselesi olduğunu ve dış güçlerin Libya'yı kontrol etmesine engel olacaklarını belirtmiştir.⁴⁹ Mısır, Türkiye'nin Libya'daki UMH'ye verdiği askeri desteğe karşılık Hafter güçlerine karşı açık bir şekilde destek vermeye başlamıştır. Hafter'in Trablus

⁴⁸ Yücel Acer, "Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması'nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi," erişim Ağustos 6, 2022, <https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasının-birleşmiş-milletler-tarafından-tescilinin-onemi/>.

⁴⁹ Telci, "Türkiye'nin Mısır Politikası 2019," 151.

hükümetine karşı başlattığı saldırılarda Sisi yönetimi Hafter güçleri lojistik ve askeri anlamda büyük destekler sağlamıştır. Ayrıca Kahire yönetimin Hafter'e her türlü desteğin devam edeceğini açıklaması Türkiye'ye bir mesaj olarak algılanmıştır.⁵⁰

Türkiye ve Mısır'ın 2019 yılında Libya meselesinde karşı karşıya gelmesi ikili ilişkilerin son yıllardaki en gergin dönemi olarak kayıtlara geçmiştir. İki ülke açısından olaya baktığımızda Mısır'ın Libya meselesinde bir ilerleme kaydettiği söylenemez. Çünkü Mısır'ın desteklediği Hafter güçlerinin Trablus'taki hükümet güçlerini bertaraf ederek Trablus'u ele geçirme isteği Türkiye'nin desteğiyle başarısızlığa uğramıştır. Bu durum Libya meselesinde karşı karşıya gelen iki ülkeden Türkiye'nin başarılı olduğu ve Mısır'a karşı kazandığı bir başarı olarak kaydedilmiştir. Libya'daki başarısıyla Türkiye bölgede askeri olarak da caydırıcılık gücünün ortaya çıkması yönünden önemli bir başarı elde etmiştir. Mısır'ın ise Libya'daki darbeleri desteklemesi Arap kamuoyundan da Mısır'a yönelik algının daha da bozulmasına neden olmuştur.

Mısır ile Türkiye arasında 2020 yılında Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah Sisi'nin ülkesinin sınır güvenliğini sağlamak için gerekirse Libya'da askeri olarak müdahale edebileceklerini açıklaması sonrasında iki ülke arasındaki gerginlik seviyesi artmış her iki ülke birbirilerini suçlayıcı pek çok açıklamada bulunmuşlardır. Bu açıklamalar iki ülkenin askeri olarak karşı karşıya gelme ihtimalini de gündeme getirmiştir. Libya meselesinde iki ülkenin askeri olarak karşı karşıya gelem ihtimaliyle birlikte Mısır Arap Birliği'nde Türkiye karşıtı bir işbirliğinin konuşulması ve stratejik bir politika izlenmesi gerektiği ile alakalı bir açıklama yapmıştır. Mısır Dışişleri Bakanı Samih Şükri'nin Arap Birliği'nde yaptığı konuşmada Türkiye'yi hedef göstermesi ve Ankara hükümetinin birçok Arap ülkesindeki müdahaleci uygulamalarının bölgede en büyük tehdidi olduğunu söylemesi ve Türkiye'nin paralı

---

⁵⁰ "Libya Crisis: Egypt's Sisi Backs Haftar Assault on Tripoli," The Guardian, erişim Mayıs 26, 2022, <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/14/libya-crisis-egypt-sisi-backs-haftar-assault-on-tripoli>.

askerle Libya'ya yerleşip, kaynaklarını sömürdüğünü açıklayarak Türkiye karşıtı cephenin daha Ankara'ya karşı daha cesur adımlar atması gerektiğini söylemiştir.⁵¹

Küresel ve bölgesel güçlerin Libya'daki krizin diplomatik çözümü için yaptıkları girişim ve Mısır'ın askeri, ekonomik ve toplumsal olarak böylesi bir müdahaleyi kaldıracak gücünün olmaması Sisi yönetiminin geri adım atmasına sebep olmuştur. Ayrıca merkezi hükümetin de çatışmaları durdurması ve Kahire yönetimin 2014 yılından beri ilk defa Trablus'u ziyaret ederek UMH ile iletişime geçmesi Mısır'ın Libya politikasını gözden geçirdiği, Hafter'in başarısızlığı neticesinde UMH ile diyalog kapılarını yeniden başlatması Türkiye ile Mısır arasındaki Libya özelinde gerçekleşen tansiyonun da düşmesine sebep olmuştur.

Türkiye'nin 2019 yılında Hafter güçlerinin Trablus'a yönelik başlattıkları askeri harekât esansında Türkiye'nin UMH'ye yaptığı askeri destek Mısır tarafından sert biçimde eleştirilmiştir. Mısır Türkiye'nin yaptığı bu girişimleri kendisine tehdit olarak algılamış ve Ankara'ya karşı gerekirse askeri olarak müdahale edeceğini açıklamıştır.

4.2. Türkiye ve Mısır İlişkilerini Dolaylı olarak Etkileyen Meseleler

4.2.1. Katar ablukası

4.2.1.1. Katar ablukasının gelişimi

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn ve Mısır, 5 Haziran 2017 tarihinde hiçbir ön bilgi vermeden ve makul gerekçe göstermeden Katar ile tüm diplomatik ve ticari ilişkilerini keserek, Doha yönetimine “terörizmi” desteklediğini ve İran'a çok yakın olduğunu iddia ederek deniz, kara ve hava ablukası uygulamaya başladığını duyurdular. Bu dört Arap ülkesinin, Katar'a yönelik haziran başında duyurdukları bu karar bir anda verilmiş ve uygulamaya konulmuş bir karar değildi.

Körfez ülkeleri arasında daha önce benzeri görülmemiş bu krize yol açan gelişmelerin fitilini ateşleyen olay, 23 Mayıs 2017 akşam vakitlerinde yaşandı. Olay, Katar resmi haber ajansı QNA'da Katar Emiri Şeyh Temim al-Sani'ye atfedilen ve

---

⁵¹ Hagar Hosny, “Egypt Rallies Arab League to Counter Turkey's Regional Policies,” *Al-Monitor*, Ekim 15, 2020, erişim Mayıs 26, 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/09/egypt-calls-arab-league-unified-policy-turkey-region.html>.

ABD karşıtı ve İran'a destek açıklamalarının yayınlanmasının ardından başladı. Bu haber medyaya yansırken Doha yönetimi, bunun bir siber saldırı sonucu olduğunu, haber ajansının sistemine sızan bilgisayar korsanlarının bunu tertiplediğini ve Katar Emiri Şeyh Temim'in böyle bir açıklamasının olmadığını duyurdu. Fakat BAE, Suudi Arabistan ve Mısır medyası konu ile alakalı Katar'ı eleştiren yayınlar yayınlamaya başladı. Tarihler 5 Haziran'ı gösterdiğinde de bu dört devlet Doha yönetimi ile tüm diplomatik ilişkilerini sonlandırdığını açıkladılar. Katar'ın dış dünyaya açılan tek kara kapısının da Riyad yönetimi tarafından kapatılmasıyla Körfez ülkeleri, tarihlerindeki en büyük diplomatik krizlerden birinin içine düştüler.⁵²

Katar'ı "terör gruplarını desteklediği" suçlamasıyla diplomatik ablukaya alan Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE, 14 gün içinde vatandaşlarının Katar'ı terk etmelerini, Katarlıların da aynı şekilde ülkelerinden ayrılmalarını talep etti. Katar'a abluka uygulamaya başlayan devletlerin bu ablukayı uygulama nedenleri her ne kadar Katar'ın kendi izledikleri siyaseti izlemediklerinden kaynaklanıyorsa da öne sürdükleri iddialar farklılık göstermektedir. Suudi Arabistan bu kararı Katar'ın Suriye'de Nusra Cephesi ve IŞİD'e verdiği destekten dolayı aldığını; Mısır, Suudi Arabistan'ın da terör örgütü olarak gördüğü Müslüman Kardeşler'i destekleyip finanse ettiği gerekçesiyle aldığını; Bahreyn ise Doha yönetimi ile diplomatik ilişkileri kesme gerekçesini Katar'ın İran destekli terör gruplarını desteklediğinden dolayı aldığını ilan etti.⁵³ Her ne kadar Katar'a abluka uygulayan devletler farklılık gerekçeler öne sürmüşseler de asıl sorun Katar ile bu devletler arasında Arap Baharı süreciyle başlayan bölgesel liderlik çekişmesidir.

Katar krizinin arkasında yatan önemli nedenlerden biri son yıllarda Katar'ın artan gücü ve etkinliğiyle birlikte bunun bölgesel liderlik mücadelesinin bir parçası olarak tezahür etmesidir. 2017 yılında meydana gelen krizin köklerini 1995 yılında

---

⁵² Abdurrahman Arslan, "Basra'da Katar Açmazı," *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 1, no. 1 (2018): 77; Kübra Muriç, "Katar'a Yönelik Ablukanın Kaldırılması ve Körfez'de Birlik Arayışları," erişim Ağustos 3, 2022, https://insamer.com/tr/katara-yonelik-ablukanin-kaldirilmesi-ve-korfezde-birlik-arayislari_3592.html.

⁵³ *BBC News Türkçe*, "6 Soruda Katar Krizi," Mayıs 6, 2017, erişim Mayıs 14, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40159120>.

Katar'ın izlemeye başladığı politika değişikliğinde aramak gerekir. Katar 1995 yılından itibaren dış politikada denge kurma seçeneğini tercih ederek bunu açık bir şekilde beyan etmiştir.⁵⁴ Katar özellikle 2011 yılında Ortadoğu'da meydana gelen halk ayaklanmaları esnasında ve sonrasında Suudi Arabistan ve BAE'nin karşısında bir pozisyon alması bu iki devleti kızdırmış bu da önce 2014 yılında Katar ile Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE arasında ortaya çıkan diplomatik anlaşmazlıkla kendisini göstermiştir, fakat 2014 yılındaki krizde Katar'ın geri adım atması sonucu kriz büyümeden sonuçlanmıştır. Fakat sonrasında 2017 yılında bir bakıma 2014 yılında hem küresel hem de bölgesel dengelerin hazır olmayan ortam abluka uygulayan ülkeler için hazır duruma gelmiş ve ilan ettikleri taleplerle bunu göz yüzüne çıkarmışlardır.⁵⁵ Ayrıca Katar'ın İran ile ilişkilerin geliştirilmesine istekli olması özellikle Suudi Arabistan yönetimi tarafından beka meselesi olarak görülmesine ve Katar'a karşı pozisyon almasına sebep olmuştur.

Bu krizin ardında yatan önemli sebeplerden biri de 2016 yılında ABD yönetiminde gerçekleşen değişikliktir. 2008 yılından beri iktidarda olan demokratların 2016 seçiminde kaybetmesi ve Cumhuriyetçi Donald Trump'ın ABD başkanı olarak seçilmesi, Washington yönetiminin de Ortadoğu'ya yönelik politikalarının yenilenmesine neden olmuştur. Obama yönetimi İran ile nükleer anlaşma yaparak Tahran yönetimi ile arasındaki sorunlu alanları hafifletmeyi seçmiş, Trump yönetimi ise İran ile yapılması hedeflenen nükleer anlaşmayı yavaşlatarak bir barış anlaşmasından taraf olmadığını bu şekilde ortaya koymuştur. Bundan dolayı Trump yönetimi İran'ı çevrelemek istemiş ve bunun için de Suudi Arabistan liderliğinde bir 'Arap Nato'su kurmak için girişimlerde bulunmuştur. Katar'ın ise yeni ABD yönetiminin bu politikalarını desteklememesi ve karşı çıkması sonucu, Washington yönetiminin Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer üç devleti Katar aleyhine bir duruş sergilemeleri noktasında cesaretlendirdiği yorumlarına sebep

---

⁵⁴ Gerd Nonneman, "Dış Politika Analizi Gözüyle Katar Krizi," içinde Miller, *Körfez Krizi Kısacasında Katar*, 114.

⁵⁵ Linda Terudi, "الأزمة الخليجية الراهنة الأسباب و جذور الأزمة الخليجية الراهنة: دراسات جيوتاريخية" in "الأزمة الخليجية الراهنة الأسباب و جذور الأزمة الخليجية الراهنة: دراسات جيوتاريخية" ed. Mahfuz Resul, 45-46. مصدر: التدايعات

olmuştur.⁵⁶ Krizden hemen önce ABD Başkanı Donald Trump'ın Suudi Arabistan'ı ziyaret etmesi ve bu ziyaret esnasında Riyad yönetimi ile yaptığı 460 milyar dolarlık silah anlaşması imzalamıştır.⁵⁷ Bu silah anlaşmasından sonra başlayan ablukanın ilan edilmesi ve ABD Başkanı Donald Trump'ın da olaya destek veren açıklamaları, ABD'nin dolaylı olarak bu krizin tetiklenmesinde rolü olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Katar'a karşı abluka uygulamaya başlayan dört devletin krizin son bulması için Doha yönetiminden istekleri de ablukanın sadece şekli görüntüsünde ötesinde bölgedeki farklı iki yapının karşı karşıya gelmesi ile bölgesel liderlik için çekişmesi sonucu olduğunu kanıtlamaktadır. Bu dört devletin istekleri arasında; Doha yönetiminin İran ile tüm diplomatik ilişkilerini askıya almasını ve ticari ilişkiler dışında hiçbir ilişkiye girmemesini, Katar'daki Türk askeri üssünün derhal kapatılması, El-Cezire kanalının kapatılması, bu dört devletin terör örgütü olarak isimlendirdiği hiçbir örgüte maddi destek verilmemesi yine bu dört devletin terör listesinde olan şahısların kendi ülkelerine teslim edilmesi, bu tür şahıslara Katar vatandaşlığı verilmişse derhal vatandaşlıktan çıkartılmaları ve Katar'ın desteklediği internet siteleri ile bazı televizyon kanallarına verilen desteğin bir an önce son bulması ile Katar'ın başka devletlerin iç işlerine hemen son vermesi⁵⁸ gibi maddelerin olduğu istek listesinin de olduğu talepler de göstermektedir ki Katar'ın Arap Baharı süreciyle bölgedeki etkinliği ve pro-aktif siyaseti bu dört devletin çıkarlarıyla çatışmış ve böyle bir krizin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁵⁹

Katar, kendisine yönelik başlatılan ablukanın ilk anlarından itibaren suçlamaları kabul etmemiş ve bu ablukanın hiçbir meşru gerekçesinin olmadığı atılan adımların ise kendi egemenliğine bir saldırı olduğunu belirtmiştir. Doha yönetimi

---

⁵⁶ Selim Öztürk, "Değişen ABD Politikalarının Bir Yansıması Olarak Katar Krizi," Tasav, erişim Mayıs 14, 2022, <https://www.tasav.org/degisen-abd-politikalarinin-bir-yansimasi-olarak-katar-krizi.html>.

⁵⁷ Harun Öztürkler, "Katar Krizinin Ekonomi Politikası," *Ortadoğu Analiz* 9, no. 81 (2017): 78, erişim Mayıs 14, 2022.

⁵⁸ *CNN Arabi*, "ما هي المطالب الـ13 التي قدمتها الدول الأربع لقطر في عام 2017," Mayıs 1, 2021, erişim Mayıs 14, 2022, <https://arabic.cnn.com/middle-east/article/2021/01/05/gcc-qatar-crisis-2017-list-demands>.

⁵⁹ Rory Miller, "Katar, Körfez Krizi Ve Uluslararası İlişkilerde Devlet Davranışı," içinde Miller, *Körfez Krizi Kısacasında Katar*, 104–5.

kendisine ambargo uygulayan ülkelerin tamamen kurgu ve gerçek olmayan iddialarla kendisine yönelik bir kampanya başlatıldığını ifade etmiştir.⁶⁰ Katar Dış İşleri Bakanı, krizin ilerleyen günlerinde kendileri yapılan hiçbir suçlamayı kabul etmediği gibi Katar'a uygulanan ablukanın kalkmaması halinde hiçbir müzakere masasına da oturmayacaklarını dile getirmiştir. Ayrıca ablukaya katılan Yemen hükümetine karşılık olarak da Yemenli diplomatların 48 saat içinde ülkeyi terk etmeleri için süre tanıdıklarını ifade etmiştir. Ablukayı uygulayan ülkelerin uygulanmasını istedikleri maddeler arasındaki Al-Jazeera kanalının kapatılma isteklerinin de Katar'ın iç işleri olduğundan hiçbir ülkeyle müzakere konusu yapmayacaklarını beyan etmiştir.⁶¹ Bununla birlikte Katar Ticaret Bakanlığı boykot uygulayan devletlerin mallarının sözleşmeler devam etse de Katar'a kabul edilmeyeceğini açıklaması⁶² kendilerine uygulanan boykotun tersine çevrildiği ve ekonomik olarak kendilerinin de zorda kaldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

4.2.1.2. Türkiye ve Mısır'ın Katar ablukasına bakışı

Katar'a uygulanan ambargo ve bu ambargonun kalkması için zikredilen 13 talep içerisinde ikinci madde olarak Türk üssünün kapatılma isteğinin olması Türkiye'nin de dolaylı olarak bu krizin bir parçası olmasını sağlamıştır. 5 Haziran'da abluka uygulayan dört devletin açıklamalarından hemen sonra Türkiye sorunu diyalogla çözülmesi gerektiği ve Ankara'nın krizin tırmanmasının önüne geçmek için rol almaya hazır olduğunu dile getirmiştir. Krizin devam etmesiyle birlikte 7 Haziran günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Katar ile Türkiye arasında 2015 yılında imzalanan askeri anlaşmaya binaen Katar'a asker göndermek için tezkere çıkardıktan sonra Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan da hemen bu tezkereyi onaylayarak

⁶⁰ *Al Jazeera*, "يوميات الأزمة الخليجية" Haziran 14, 2017, erişim Mayıs 14, 2022, aljazeera.net/encyclopedia/events/2017/6/14/يوميات-الأزمة-الخليجية.

⁶¹ "Qatar Says Won't Negotiate Until Economic Boycott Ends," Reuters, erişim Mayıs 15, 2022, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-minister/qatar-says-wont-negotiate-until-economic-boycott-ends-idUSKBN19A1TX>.

⁶² "Qatar Refuses to Accept Goods Originating in Boycott Countries," Middle East Monitor, erişim Mayıs 15, 2022, <https://www.middleeastmonitor.com/20170627-qatar-refuses-to-accept-goods-originating-in-boycott-countries-2/>.

Katar'a olan desteklerinin sadece ekonomik ve siyasi alanda olmadığını bununla birlikte askeri olarak da Katar'ın yanında olduklarını göstermiştir.⁶³

Türkiye'nin Katar'a asker göndermesi araştırmacılar tarafından farklı yorumlanmıştır. Bazıları Türkiye'nin sorunun tarafı olarak müzakereci rolünü kaybettiğini dile getirirken diğer bazıları ise Türkiye'nin bu girişiminin özellikle Suudi Arabistan tarafından Katar'a yönelik yapılabilecek askeri bir müdahalenin önüne geçtiğini bunun da bölgede mevcut çatışmalara bir yenisinin eklenmesine engel teşkil ettiğinden ötürü Ankara yönetiminin aldığı bu kararın yerinde ve barışa hizmet eden bir karar olduğunu ifade etmişlerdir.⁶⁴ Bununla birlikte Türkiye'nin Katar'daki askeri üssünün sadece Katar'ın güvenliğini ve istikrarını korumak için olmadığı bununla birlikte bir bütün olarak Körfez alt-bölge sisteminin güvenliğini korumak için orada olduğu, bu açıdan Katar'ın güvenliğine olduğu kadar Suudi Arabistan'ın güvenliğine de katkı sağladığı, Katar'daki Türk üssünün Körfez'de güvenlik ve istikrarı artıran bir faktör olarak işlev görmesinin amaçlandığı, bölgenin daha fazla parçalanmasında rol oynamak veya bölge dışı güçlerin bölgeye nüfuz etmesinin önünü açmak için tasarlanmadığı da dile getirilmiştir.⁶⁵

Türkiye Katar'ı, bölgede kendisinin en büyük 'stratejik ortak'larından kabul etmektedir. Bu açıdan ambargonun başlangıcından itibaren Ankara hükümeti Katar'ın yanında olduğunu göstermesi açısından önemli adımlar atmıştır. İlk ağızdan uygulanan bu ambargonun hele de Ramazan ayında başlaması Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan'ın tepki göstermesine sebep olmuş ve bu durumu doğru bulmadıklarını ifade etmiş, sorunun çözümü için de birçok devlet başkanı ile telefon diplomasisi yürütmüştür. Bununla birlikte Katar'ın gıda tedarikinde ulaşımın %75'inin tek kara ulaşımı olan Suudi Arabistan üzerinden sağlanması ve Suudilerin kapıları kapatması, Türkiye'nin kargo uçaklarla Katar'a gerekli yardımları yapmasının önünü açmıştır.

---

⁶³ *Al Jazeera*, "يوميات الأزمة الخليجية"

⁶⁴ *Deutsche Welle*, "Katar Krizi Ve Türkiye'nin Riskli Oyunu," Nisan 7, 2017, erişim Mayıs 15, 2022, <https://www.dw.com/tr/katar-krizi-ve-t%C3%BCrkiye'nin-riskli-oyunu/a-39543985>.

⁶⁵ Ahmet Davutoğlu, "The Crisis of Regional Order in the Gulf," *Al Jazeera*, Temmuz 27, 2017, erişim Mayıs 4, 2022, <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/7/27/the-crisis-of-regional-order-in-the-gulf>.

Bu da Türkiye ve Katar ilişkilerini geliştirmesi açısından ve Türkiye'nin krizdeki konumu ile alakalı son derece önemli bir gösterge olarak görülmektedir.⁶⁶

Türkiye'nin bu girişimleri Katar üzerindeki Körfez baskısını bir nebze de olsa hafifletmiş, Türkiye'nin bu caydırıcı gücü abluka uygulayan devletlerin daha fazla ileri gitmesine engel teşkil etmiştir. Bu da Türkiye açısından caydırıcı gücünün denenmeden sonuç vermesi açısından önem arz etmektedir. Çünkü Suudi Arabistan liderliğinde Katar'a askeri bir müdahale veya saray içi bir darbe girişimi neticesinde Türkiye'nin mevcut güçleriyle buna karşı durmak için olaya müdahil olması gerekecekti. Böyle bir durumun ortaya çıkmaması Türkiye'yi son derece memnun etmiştir. Çünkü bir devlet gücünü kullanmadan caydırıcı rolünü oynamışsa büyük bir kazanç sağlamıştır demektir. Türkiye'nin de Katar krizinde elde ettiği büyük kazanç bu olsa gerek.

Mısır'ın Katar krizindeki rolü Türkiye'nin aynı krizdeki rolünde farklılık arz etmektedir. Çünkü Türkiye olayın başlangıcında herhangi bir tarafta olmamıştır. Her ne kadar olayın gelişimi ile Katar'ı destekleyip onun yanında yer tutmuşsa da daha çok arabulucu olarak kendini konumlandırma gayreti içerisinde olmuştur. Fakat Mısır'ın durumu Türkiye'ninkinden çok farklı şekilde seyretmiştir. Çünkü Mısır bizzat krizin taraflarından biri olarak kendisini konumlandırmış ve abluka uygulayan dört ülkeden biri olmuştur. Mısır da abluka uygulayan diğer devletler gibi kendi siyasetini meşrulaştırmak için 'dini' bir araç olarak kullanmaktan çekinmemiştir. Mısır eski Baş müftüsü Ali Cuma, Katar kraliyet ailesinin kökenlerinin Haricilere dayandığını ve İslam tarihinde Haricilerle mücadele edildiğini onların yenildiği ve kısa sürede Haricilerin Katar'daki son kalıntıları olan kraliyet ailesinin de aynı akıbete duçar olacaklarını beyan etmiştir.⁶⁷ Mısır tarafından yapılan bu tür açıklamalar, Ramazan ayının başında Katar'a yönelik abluka uygulayan ülkelerin halk gözünde yaptıklarına bir meşruiyet bulma çabası olarak okunabilir.

---

⁶⁶ Enes Canlı, "Körfez'deki Katar'a Yönelik Abluka 3,5 Yıl Sonra Bitiyor," erişim Mayıs 15, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/korfezdeki-katara-yonelik-abluka-3-5-yil-sonra-bitiyor/2098597>.

⁶⁷ Süheyr Z. M. Sıddiki, "Körfez Krizinde Dini Argümanlar ve Karşı Argümanlar," içinde Miller, *Körfez Krizi Kısacasında Katar*, 60–61.

Mısır'ın Katar'a yönelik bu tutumunu iki ülke ilişkilerinin tarihinde ve özellikle 'Arap Baharı' sürecinde Katar'ın tutumuyla açıklamak gerekir. Mısır ile Katar arasındaki ikili ilişkiler, geçmişten gelen bazı sıkıntılarla birlikte, çoğunlukla sıkıntı bir şekilde seyretmiştir. Katar'ın Müslüman Kardeşler Hareketine olan desteği Mısırlı yetkilileri sürekli bir biçimde rahatsız etmiş bu durum da ikili ilişkilerin gergin sürmesine neden olmuştur. Bu gerginlik hali özellikle 'Arap Baharı' sürecinde kendisini daha fazla hissettirmiş, Mısır'ın Katar'ı bu ayaklanmaları destekleyen ve organize eden aktör olarak ilan etmesine sebep olmuştur. Mübarek'in devrilip seçimlerle iş başına gelen Muhammed Mursi'nin yönetime gelmesiyle iki ülke arasında siyasi, ekonomik ilişkiler hızlı bir şekilde gelişme göstermiştir.⁶⁸ Mısır'da 3 Temmuz'da gerçekleşen darbe ile yönetimden uzaklaştırılan Mursi'nin yerine ülke yönetimini devralan Sisi Katar'ın Müslüman Kardeşler'e olan desteğinden ötürü bu ülke ile arasına mesafe koymuş ve kısa süre sonra da iki ülke ilişkileri durma noktasında gelmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden biri de darbe sürecinde Katar merkezli televizyon kanalı Al-Jazeera'nın darbe karşıtı yaptığı yayınlardı. Al-Jazeera darbeye karşısında bir yayın çizgisi takip ederek yeni askeri yönetimi son derece rahatsız etmiş bu da sıkıntılı olan ilişkileri daha fazla germiştir.

Ayrıca Katar'ın Müslüman Kardeşler önemli figürlerinden Yusuf el-Karadavi'nin Doha'da yaşaması, Mısır askeri hükümeti aleyhine olan konuşmaları ve son olarak askeri darbeye karşı halkı direnmeye çağırması gibi beyanları Mısır'ın Katar'a yönelik sert tepki göstermesine sebep olmuştur.⁶⁹ Bu durum 2017 yılındaki krizde Karadavi başta olmak üzere birçok Mısırlının, abluka uygulayan ülkeler tarafından Katar'ın teröristleri beslediği ve açıkladığı terör listesinde isimlerinin bulunmasına neden olmuştur. Açıklanan terör listesinde 59 kişinin ismi yer almıştır. Bu 59 kişinin 26 kişisi Mısır uyruklu olması Kahire yönetimin Katar'a yönelik olan kızgınlığının göstergesi olarak önem taşımaktadır. Müslüman Kardeşler'den üyelerin bu listede isimlerinin olması ile birlikte yine Mısır'daki Cemaat-i İslami üyelerinin

---

⁶⁸ Mustafa Yetim ve Tamer Kaşıkçı, "Devrim ve Karşı Devrim Sürecinde Katar'ın Mısır Politikası," içinde Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*, 178.

⁶⁹ Yetim ve Kaşıkçı, "Devrim ve Karşı Devrim Sürecinde Katar'ın Mısır Politikası," 186.

de önemli isimleri bu listede yer almıştır.⁷⁰ Bu durum darbe sonrasında Doha yönetiminin Mısır'daki muhalif isim ve gruplara verdiği destek ve bu desteği kendi çıkarlarına tehdit olarak gören Mısır yönetiminin, abluka uygulayan dört devletten biri olmasının altında yatan gerçekleri açıklaması açısından önem taşımaktadır.

Aynı şekilde, abluka uygulayan ülkelerin Katar'ın hemen uygulamaya almasını istedikleri 13 maddelik talep listesinin önemli maddelerinden biri de Katar'ın bazı haber siteleri ile kanallara verdiği desteği bir an önce kesmesi yönündeki karardır. Bu kanalların ve haber sitelerinin bazılarının Mısır muhalif grupları tarafından yönetildiği ve bu kanallardan Mısır askeri yönetimine karşı muhalif çizgide yayınların devam etmesi Kahire yönetimini rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlık da Katar krizinde talep listesinde bu tür yayınlara olan desteğini Doha yönetimi tarafından sonlandırılması ve bu kanalları kapatmaları isteği olarak tezahür etmiştir.

Mısır yukarıda saydığımız gerekçelerle birlikte Katar'ın darbe sonrası süreçte izlediği politikayı kendi varlığına bir tehdit olarak görmüştür. Bu durum Mısır'ın da abluka uygulayan dört devletten biri olmasına ve krizin taraflarından olmasına neden olmuştur. Ortadoğu bölgesinde devletlerin politikalarını belirleyen temel unsurlardan biri 'rejim güvenliği' olmuştur. Bundan ötürü yönetim içeride kendisine alternatif muhalif gruplarla ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkiye göre dış politikalarını belirleme sürecine girmektedir. Bu yüzden birçok devlet kendi yönetimine muhalif grupları destekleyen devletleri potansiyel 'tehdit' olarak görmektedir. Bu muhaliflere karşı olan devletleri ise 'müttefik' olarak algılamıştır. Bu Mısır'ın Katar'a yönelik politikasında da son derece bariz bir şekilde görülmektedir. Sisi yönetimi kendisine alternatif muhalif grup olarak gördüğü Müslüman Kardeşler Hareketini terörist yapılanma olarak görmüş, Katar'ın ise bu grubu desteklemesini kendisine tehdit olarak algılayarak dış politikada da Katar'a yönelik karşı duruş sergilemiştir. Katar krizinde Mısır'ın konumunu da bu minvalde değerlendirmek son derece doğru bir yaklaşım olacaktır.

---

⁷⁰ Feyza Gümüüşlüoğlu, "Katar Krizi: Terör Listesinde Kim Kimdir?," *Ortadoğu Analiz* 9, no. 81 (2017): 10.

4.2.1.3. Katar ablukasının Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi

'Arap Baharı' ile başlayan süreç Ortadoğu bölgesinde büyük bir değişimin başlangıcı olarak kabul görmektedir. Tunus ile başlayan Mısır, Yemen, Libya ve diğer ülkelere sıçrayan gösteriler kısa sürede olayların meydana geldiği ülkelerde mevcut yönetimlerin değişmesine ve bu ülkelerde köklü değişikliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Mısır'da devrimden sonra yapılan ilk seçimlerde Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi dış politikada daha bağımsız bir siyaset izleme görüntüsü vermiştir. Mursi ile birlikte dış siyasette daha aktif olmuş ve Mısır bölgedeki liderlik rolünü yeniden gün yüzüne çıkarma gayreti taşıyan politikalar izlemiştir. Kahire yönetimi 'Arap Baharı' sürecini de güçlü şekilde destekleyen Türkiye ve Katar eksenine yönelmiş ve bu ülkelerle beraber hareket etmiştir. 2013 yılında Mısır ordusunun yaptığı askeri darbe öncesi Mısır'ın bu politik tutumu bölgede Türkiye, Mısır ve Katar'dan oluşan güçlü bir blok izlenimi vermiştir. Kendilerini bu oluşan blok karşısında konumlandıran Suudi Arabistan, BAE ve İsrail ise bu birlikteliğin uzun sürmesi neticesinde karşılaşacakları zarardan dolayı bunu bozmak için fırsat kollamışlardır. Mısır'da 2013 yılında gerçekleşen darbe sürecini bu arka plan olmadan anlamak son derece güçtür.

Türkiye ve Katar'ın Mısır'daki darbe sürecinde kendilerini konumlandıkları yer yeni Kahire yönetimi tarafından tehdit olarak algılanmış bu da bu üç ülke ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Darbe sonrası süreçte de hem Türkiye hem de Katar'ın Mısırlı muhalifleri kendi ülkelerinde barındırmaları ve çeşitli imkanlar sağlamaları Mısır yönetimi tarafından sert şekilde eleştirilmesine vesile olmuştur. Bu da ilgili bölümde de değinildiği üzere iç politik süreçlerin dış politika yapım sürecini etkilemesini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu çerçevede 2017 yılında Mısır'ın da içinde bulunduğu devletlerin Katar'a yönelik başlattıkları abluka 'Arap Baharı' ile başlayan farklılaşmanın sonucu olarak okunabilir. Türkiye'nin, Katar'a yönelik başlatılan bu ambargo sürecinde Doha yönetimine verdiği destek Türkiye ile Mısır ilişkilerinin de olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Mısır'da gerçekleşen darbeden sonra ikili ilişkilerin zaten sorunlu olduğu Türkiye ile Mısır, Katar krizi ile tekrar karşı karşıya gelmişlerdir.

Katar'ın bölge ülkeleri ile ayrışan dış politik adımları Körfez'de Suudi Arabistan'ı Körfez dışında ise Mısır ile İran'ı dengelemesini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede Katar, Türkiye'nin kendi ülkesinde askeri üs kurmasına imkan sağlamıştır. Üssün kurulmasıyla beraber 3 bin Türk askerinin bu üsse konuşlanmasına rıza göstermiş, bu da Türkiye Katar ilişkilerinin askeri ittifaka doğru evrilmesine olanak tanımıştır. Özellikle Katar'ın Körfez bölgesi dışında Mısır'a karşı böylesi bir dengeleme politikasında Türkiye'den yardım istemesi Türkiye ile Mısır ilişkilerinin de olumsuz etkilenmesine neden olacak bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Talep listesindeki maddelerden birinin de 'Türk üssünün kapatılması' olduğu düşünüldüğünde bu madde Mısır için çok önem arz etmektedir. 2017 yılında vücut bulan krizin sebeplerine baktığımızda Katar'ın Türkiye ile olan yakınlaşmasını fazlalaştırmasından kaynaklandığı görülecektir.

Ayrıca Türkiye'nin Katar'a sağlamış olduğu bu askeri destek Katar'a abluka uygulayan devletleri son derece rahatsız etmiş, Mısır da Türkiye'nin bu desteğini tepkiyle karşılamıştır. Katar'daki askeri üssün kapatılması talebinin Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından 'Türkiye'nin Katar'dan askerlerini çekmesini talep etmek, öncelikle Türkiye'ye karşı da üzümlere söylemeliyim ki saygısızlıktır. Biz herhangi bir ülkeyle savunma iş birliği anlaşmasını yaparken birilerinden izin mi alacağız? Kusura bakmasınlar, Türkiye öyle sıradan bir ülke, sıradan bir devlet değil.' İfadeleriyle sert karşılık vermiştir.⁷¹

2017 yılında Türkiye ile Mısır arasındaki ticaret hacmi bir önceki yıla göre nerdeyse aynı sevide gerçekleşmesine rağmen ticaret dengesindeki değişim Türkiye aleyhine Mısır lehine bozulmuştur. Türkiye'nin 2016 yılında Mısır'a ihracatı 2,8 milyar dolarken ithalatı ise 1,4 milyar dolar seviyesindeydi. 2017 yılında ise Türkiye'nin Mısır'a yönelik ihracatı 2,5 milyar dolar, ithalatının 2 milyar dolaylarında seyretmiştir. Bu veriler ışığında Türkiye'nin 2017 yılında Mısır'a yönelik ihracatın bir gerilemenin yaşandığı Mısır'dan ithal ettiği mallarda ise bir artışın yaşandığını göstermektedir. Bunun bu şekilde gerçekleşmesinin en önemli

---

⁷¹ "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Katar Açıklaması," NTV, erişim Mayıs 19, 2022, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-katar-aciklamasi,PSVc-PrBg0yaA5TGMz0h5w>.

sebeplerinden birisi de Mısır parlamentosunda bir grup milletvekilinin Türkiye’den ithal edilen ürünlerin çokluğundan şikayet ederek bunun önlenmesi için çalışma yapılması gerektiği ile alakalı karar alınması istemleri olmuştur.⁷² Katar krizi dolayısıyla Türkiye ile Mısır’ın yeniden karşı karşıya gelmesi ticari ilişkileri de olumsuz etkilemiş, ticaret hacminde köklü bir değişiklik olmamasına rağmen Türkiye aleyhine değişmesine de neden olmuştur. Özellikle bu krizin tetiklediği bir diğer ekonomik nokta da Türkiye’den Mısır’a en büyük ihraç kalemleri arasında yer alan demir ve çelik için Kahire hükümetinin koymuş olduğu ek gümrük vergileri ile kendi kazancını maksimize etme girişimleridir.⁷³

Tablo 5: 2016 – 2017 Yıllarındaki Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi

Türkiye-Mısır Arasındaki Ticaret Hacmi		
(2016-2017 Milyon Dolar)		
	2016	2017
İhracat	2.832	2.547
İthalat	1.445	2.013
Ticaret Hacmi	4.830	4.977

Kriz ile birlikte Katar’a yönelik abluka uygulayan dört ülkeden bir olan Mısır’ın Türkiye ile alakalı izlediği politika son derece hasmane bir şekilde devam etmiştir. Yukarıdaki ticari veriler ve uygulanan ek vergiler de göz önünde bulundurulduğunda Mısır ile Türkiye ilişkileri Katar ablukasını ile daha da artmış ve Mısır’ın da içinde bulunduğu blok Türkiye’nin bölgedeki girişimlerini kendine tehdit olarak algılamış ve bu politikaları sekteye uğratmak için büyük bir çaba içerisinde

⁷² İsmail N. Telci, “Türkiye'nin Mısır Politikası 2017,” içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2017*, ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 1. baskı (Ankara: Seta Yayınları, 2018), 224.

⁷³ Telci, “Türkiye'nin Mısır Politikası 201,” 226.

hareket etmiştir. Ayrıca 3 Körfez ülkesi ile Mısır'ın Katar'a yönelik abluka uygulama nedenlerinden biri de Doha yönetiminin kendilerinin çizgisinde bir politika izlemeyip bölgede Türkiye ile birlikte hareket etmesi de yatmaktadır.

Türkiye ile Mısır ilişkilerin Katar ablukasını her ne kadar karşıt bloklarda yer edinmişlerse de ve bu durum ikili ilişkilere olumsuz yansımışsa da her iki ülkenin yetkililerin kriz esnasında birbirlerini veya ülkelerini direkt hedef aldıkları bir açıklamadan kaçınmaları önem arz etmektedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri de Türkiye'nin Katar ablukasında temel aktörün Suudi Arabistan ve BAE olduğu yönündeki ön görüşünden kaynaklanmaktadır. Krizin başlangıcında da diğer devletleri hedef alan açıklamalardan kaçınmış ve sorunun çözüm adresinin Suudi Arabistan Kralı Selman olduğuna işaret etmiştir. Bu da Türkiye tarafından Mısır'ın direkt açıklamalarla hedef alınmasına engel teşkil eden bir durum olarak ortada durmaktadır.

4.2.2. Filistin meselesi

4.2.2.1. Filistin meselesinin gelişimi

Filistin meselesini I. Dünya Savaşı'ndan önceye götürmek mümkündür. Osmanlı döneminde Siyonist hareketin gelişimi ile birlikte o dönem Osmanlı toprakları olan Filistin'e Yahudi göç hareketini başlatmıştır. Osmanlı yönetimi bu Yahudi göçlere olumlu olarak yaklaşmamıştır. Fakat o dönem ülkenin içinde bulunduğu durum ve merkezin denetiminin de az olması nedeniyle bu göçler yasa dışı biçimde Osmanlı toprakları olan Filistin'e devam etmiştir. I. Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin de savaşa girmesi ve İngilizlerin Filistin topraklarını işgal etmesiyle beraber 1917 yılında yayınlanan Balfour Deklarasyonu ile Filistin meselesinin çözülmez bir hal almasının önü de açılmış oldu. Ayrıca İngilizler Mısır ve Süveyş Kanalına bir geçiş olan Filistin'in kontrolünü kazanıp kaybetmek istemişlerdir. Bundan dolayı da İngilizler I. Dünya Savaşı'ndan sonra buranın kontrolünü kendileri için hayati bir mesele olarak görmüşlerdir.⁷⁴

---

⁷⁴ Tuğçe Ersoy, "Filistin/İsrail," içinde *Modern Ortadoğu Siyasi Tarihi*, ed. Hasan Öztürk (Ankara: Bilgesam Yayınları, 2016), 59–60.

Balfour Deklarasyonu ve bununla birlikte yoğunlaşan Yahudi göçü Filistin'deki demografik yapını süratli bir şekilde Araplar aleyhine bozulmasına neden olmuştur. İki savaş arası dönemde Filistin'de oluşturulan manda yönetimi göç eden Yahudi toplumu ile Araplar arasında cereyan eden çatışmalarda hem yanlı bir tavır sergilemiş hem de bu sorunların çözülmesinde etkisiz kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında artan göç ile birlikte savaştan sonra yaklaşık 2 milyon olan Filistin nüfusunun yüzde 32'sini Yahudiler oluşturmaktaydı. 1948 yılında İsrail Devletinin ilanından önce Yahudi işgalci terörist çetelerin köy ve yerleşim yerlerine yaptıkları baskın ve katliamlarla göçe zorlanan Filistinlilerin yerlerine Yahudi göçmenler yerleştirilerek büyük bir demografik değişiklik yapılmıştır. 1948 yılında İsrail'in ilanı ile birlikte Mısır, Ürdün, Lübnan ve Irak orduları birleşerek İsrail'e karşı savaş başlattılar. Fakat savaşa giren devletlerin her birinin farklı bir amaca hizmet etmesi ve farklı ajandalarının olmasıyla birlikte koordinesi eksik bir şekilde yürütülen savaş Araplar için büyük bir yenilgiyle sonuçlandı. Bu savaşla birlikte İsrail Filistin'de katliamlarını artırıp daha fazla insanın Filistin topraklarından göç etmesine fırsat bulmuştur.⁷⁵

Araplar ile Yahudiler arasında 1948 yılında cereyan eden savaş sonrasında gelişen olaylar İsrail'in, bölgede hep tek taraflı ve saldırgan bir pozisyon almasına neden olmuştur. 1956 yılında Mısır'a saldırması ve sonrasında çekilmesiyle birlikte Araplar ile İsrail arasında en önemli savaş 1967 yılında Haziran Savaşı olarak bilinen çatışmalar meydana gelmiştir. Tabii bu savaşla birlikte Ortadoğu'da Araplar tarafından bir İsrail gerçeği ve İsrail'in yenilmezlik havası hakim olmuştur. Haziran Savaşı'nın belki de en önemli sonucu Filistin meselesinde yavaş yavaş yerel güçlerin ortaya çıkmasıdır. Bu savaştan sonra birçok Filistinli küçük gerilla grubu Gazze ve Ürdün'de faaliyetlere başlamışlar. Bunların en önemlisi ve sonraki yıllarda Filistin meselesinin merkezinde yer alacak örgüt El-Fetih ve onun lideri Yaser Arafat'tı.

İsrail'in kutsal bayramı Yom Kippur gününde Mısır ve Suriye 1967 yılında hem kaybettikleri toprakları tekrar almak hem de İsrail'in mütevaciz hareketlerine son vermek için İsrail'e saldırı gerçekleştirdiler. Çatışmalar yoğunluklu olarak

---

⁷⁵ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 265–300.

İsrail'in Mısır'da aldığı Sina Yarımadası ile Suriye'den aldığı Golan Tepeleri'nde cereyan etmiştir. Bu savaşla birlikte görece Mısır'ın üstünlük sağlaması ve İsrail'e verilen ciddi zararlar Arap toplumunda psikolojik başarı hissi ve İsrail'in yenilmezlik düşüncesini yok eden bir durum ortaya çıkarmıştır. İsrail bu savaş ile birlikte bölge ülkelerini Filistin topraklarını işgal ettiği gibi kolay işgal edemeyeceğini anlamıştır. Bu savaşla birlikte Mısır kendi ülke çıkarlarını artık ön plana alan işgal edilen Filistin topraklarını ön planda tutmayan bir tutum içerine girmiştir. Sonuçta kısa bir süre sonra İsrail ile Araplar arasında doğrudan görüşmelerin başladığı ve Camp David anlaşmasının imzalanmasıyla bu durum da tescillenmiş oldu.⁷⁶

Yaser Arafat liderliğinde yeniden güçlü bir biçimde örgütlenen FKÖ, Mısır'ın İsrail ile yaptığı barış anlaşması neticesinde uluslararası platformlar nezdinde yoğun diplomatik çabalar içerisinde olmuştur. Bu çabalar sonuç vererek Filistin meselesinde meşru muhatap olarak FKÖ kabul edilmiştir. ABD'nin de FKÖ'yü muhatap alarak diyalog kurması kendisine büyük bir itibar kazandırmış ve bu durum Filistin'in geleceği adına önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir. 1987 yılında Gazze ve Batı Şeria'da İsrail işgaline karşı ayaklanan halk birinci İntifadayı başlatmıştır. Birinci İntifadın oluşturduğu hava ve uluslararası kamuoyunun desteğiyle, İsrail'in tüm tepkilerine rağmen Yaser Arafat Filistin devletini ilan etmiştir. Bunun neticesinde İsrail ile Madrid ve Oslo barış görüşmeleri gerçekleşmiş FKÖ barış yanlısı tavrı uluslararası kamuoyu tarafından da görülmüştür. Bu görüşmelerin en önemli neticesi de FKÖ'nün yok edilmesi gereken bir yapı olarak gördüğü İsrail'i iki devletli bir çözüm sunan BM kararını tanıyarak İsrail'i tanıyıp müzakere edecek bir seviyeye gelmiştir.⁷⁷

İsrail 2000'li yıllarla birlikte Filistin'e yönelik daha fazla mütecaviz hareketler içerisinde bulunmuştur. Filistin topraklarında yerleşim yerlerinin sayısını artırmak için yeni girişimler içerisine giren İsrail, Filistinli direniş gruplarının, HAMAS başta olmak üzere, yoğun direnişiyle karşılaşmıştır. HAMAS ve diğer Filistinli grupların bu direnişi İsrail'in artık Filistin'e yönelik saldırıları için bahane aramaksızın

---

⁷⁶ Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, 420.

⁷⁷ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 143.

önleyici saldırı adı altında yoğun hukuksuzluklarına neden olmuştur. İsrail'in altı doldurulmayan bahanelerle Filistin halkına yönelik gerçekleştirdiği saldırı ve katliamlar Filistinli bazı gruplar ve Araplar arasında İsrail ile barış görüşmeleri yapmanın sonuç vereceği düşüncesi yerini barış görüşmelerinin bitirilmesi gerektiği düşüncesine bırakmıştır. Bu da İsrail'in Filistinliler için tartışmasız bir düşman ve mücadele edilmesi gereken bir devlet olarak yansımıştır.⁷⁸

İsrail'in Filistin'e yönelik 2012 yılından sonra yoğunlaşan saldırıları gerçekleşmiştir. Bunun en büyük sebebi de şüphesiz ki Arap Baharı süreciyle birlikte bu halk ayaklanmalarının Filistin üzerinde olum etki yapması, Arap kamuoyunun Filistin'e olan desteğinin hızlı bir şekilde artması ve İsrail'in bölgede hiç de istemeyeceği bir sosyopolitik durumun ortaya çıkmasıdır. Bu tür durumların ortaya çıkardığı neticeden büyük bir endişe duyan İsrail'in Filistin'e yönelik politikaları daha sert ve agresif bir şekilde seyretmiştir.⁷⁹

4.2.2.2. Türkiye ve Mısır'ın Filistin meselesine bakışı

Türkiye'nin Filistin meselesinde ilk siyasal desteğini, FKÖ'nün 1964 yılındaki kuruluşuna kadar götürmek mümkündür. İsrail'in 1948 yılında kuruluşundan sonra yönetimsiz bir görünüm çizen Filistin'in FKÖ ile siyasal bir kimliğe kavuştuğu söylenebilir. FKÖ daha sonraki süreçte BM ve Türkiye dahil birçok ülke tarafından Filistin'in meşru temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan, Ankara yönetimi de 1970'li yıllarda FKÖ ile iletişim kurmuştur. Fakat Türkiye, FKÖ'nün çeşitli eylemleri, Kürt meselesine yaklaşımı, güvenlik ile terör gibi birçok konuda ayrı düşmesi sonucu FKÖ ile iletişimini en alt seviyeye düşürerek Filistin meselesinde aktif bir politika izlemekten çekinmiştir. Türkiye, 1980 yılında İsrail'in tek taraflı

---

⁷⁸ Selin M. Bölme, "İsrail'in Değişime Direnci: 2012 Gazze Saldırısı," *Seta Analiz*, no. 55 (2012), erişim Ağustos 8, 2022, http://file.setav.org/Files/Pdf/20121128162809_setanaliz_gazze.pdf.

⁷⁹ Ayşe Ö. Atmaca, "Filistin' Baharı: Yükselen Umutlar ve Kaybedilen Barış," *Filistin Araştırmaları Dergisi (FİAD)*, no. 1 (2017): 72, erişim Ağustos 8, 2022, <http://www.filistin.org/tr/download/article-file/326598>.

olarak Kudüs'ün ebedi başkent olarak ilanından sonra İsrail'deki elçiliğini kapatarak maslahatgüzarı da istişare için Ankara'ya çağırılmıştır.⁸⁰

FKÖ lideri Yaser Arafat'ın 1980'li yıllarda Türkiye'yi ziyareti sırasında, Ankara yönetimi FKÖ ve Filistin davasına, kendi kaderini tayin etme hakkı temelinde destek vermeyi vadedmiştir. Bu siyasi yaklaşım, Türkiye'de Özal'ın, Ortadoğu'da bir açılım politikası izlediği konusunda fikirlerin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu tür bir yaklaşım, aynı zamanda, Türkiye'nin bölgeye yönelik ılımlı politikalarının da ilk adımı olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Özal yaptığı konuşmada İsrail'i yaptıklarından dolayı eleştirmiş fakat sert söylemlerde bulunmaktan da kaçınmıştır. Filistin'e verilen destekle birlikte, İsrail ile olan siyasi ilişkilerin korunması da önemli görülmüş, bu yönde önlemler alınmıştır. Bu durumun Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde izlenen barışçıl tutumundan ileri geldiği ve İsrail'in destekçisi konumunda ABD yönetimini de memnun ederek rasyonel bir politika izlediği söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin sadece İsrail ile değil tüm bölge ülkeleri ile barışçıl bir siyaset güdülmeye çalışılmıştır.⁸¹

Türkiye'nin Filistin meselesinde 1990'lı yıllarla birlikte politikalarını yeniden dizayn ettiğini görmekteyiz. Bunun en önemli sebebi Soğuk Savaş'ın son bulması, SSCB'nin yıkılması ve ABD'nin uluslararası sistem içerisinde tek süper güç olarak konumlanması ile 1991 yılında başlayan 1. Körfez Savaşı'dır. Bu dönemde Türkiye ABD'nin etkisi ve Ortadoğu barış görüşmelerinin de verdiği cesaretle İsrail ile de ilişkilerini üst seviyeye çıkarmıştı. Özellikle Körfez Savaşı'nda FKÖ'nün Saddam'ı savunması birçok devlet gibi Türkiye'nin de FKÖ'ye yönelik bakışında olumsuz etki yaratmıştır. Yaser Arafat'ın Irak'ın Kuveyt'i işgali ile Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi arasında bağ kurması Ankara'daki yetkililerde FKÖ'ye karşı rahatsız uyandırmıştır. Fakat bu yıllarda cereyan eden barış görüşmelerinin de etkisiyle

---

⁸⁰ Erhan Keleşoğlu, "Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu ve Türkiye-Filistin İlişkileri," içinde *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Faruk Sönmezoglu, Nurcan Ö. Baklacıoğlu ve Özlem Terzi (İstanbul: Der Yayınları, 2012), 660–62.

⁸¹ Keleşoğlu, "Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu ve Türkiye-Filistin İlişkileri," 663.

Türkiye hem İsrail hem de Filistin ile ilişkilerini büyükelçilik seviyesine çıkarmıştır.⁸²

Türkiye'nin 2000'li yıllarda İsrail'de zaman zaman iktidara gelen aşırılık yanlısı yönetimlerle çatıştığı görülmektedir. Bu çatışmaların ana omurgasını da İsrail'in Filistin meselesindeki hukuksuz davranışları ve saldırıları oluşturmaktaydı. Bu çatışmaların Türkiye üzerinde kamuoyu baskısı oluşturarak Filistin'e daha fazla destek vermesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye, cumhuriyetin kuruluşunda günümüze değin, barışçıl tutumunu genel anlamda korumaya çalışmış ve bunu da başarmıştır. Uluslararası sorunların çatışma veya savaş yerine diplomatik ve diyalog yoluyla çözülmesi yönünde irade ortaya koymuştur. Bu anlamda, Filistin meselesinin çözülebilmesi için FKÖ'ye yönelik gösterdiği olumlu tavrı ve önemi İsrail'e yönelik de göstermiştir. Dış politikasını her iki tarafın da müdahil olmadığı hiçbir çözümün yeterli ve kalıcı olmayacağı düşüncesiyle şekillendirmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin politikası Filistin'in İsrail dahil uluslararası alanda bağımsız tam bir devlet olarak tanınması ve FKÖ'nün muhatap kabul edilmesi şeklinde vücut bulmuştur.

Türkiye, Filistin'in varlığını sürdürmesi adına, bu ülkenin desteklenmesi konusunda, ulusal bazdaki tüm yardım kuruluşlarının faaliyetlerini seferber etmiştir. Bu desteğin temelinde maddi yardımlar yer almıştır. Bu şekilde, insani yardım ve Filistin'in altyapı yatırımlarının kolaylaştırılması adına çeşitli adımlar atılmıştır. Filistin ekonomik olarak güçlendirilmesi konusunda kararlı olan Türkiye, İsrail'in saldırılarının yaraladığı ve uluslararası kamuoyunun yeterince odaklanmadığı Filistin'deki sorunların çözümü için büyük çaba göstermiştir. Türkiye, her ne kadar Filistin'in öncelikle siyasi anlamda güçlü olması konusuna önem verse de Filistin halkının yaşadığı olumsuz hayat şartlarının da bir an önce iyileşmesi adına büyük çabalar içerisinde olduğunu görmekteyiz.

Filistin'de 2006 yılında yapılan seçimlerde Hamas'ın seçimleri kazanmasıyla başlayan yeni süreçte Ankara yönetimi her ne kadar uluslararası kamuoyu tarafından

---

⁸² Mesut Özcan, "2000'li Yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri: Yeni Bir Denge Arayışı," içinde *2000'li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler*, ed. Özden Z. Oktav ve Helin Sarı Ertem, 1. basım (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015), 233–34.

eleştirilere maruz kalsa da Hamas'ı da Filistin'de sürecin içine katma çabası, Filistin-İsrail sorununu çözmeye diyalog sürecinin işletilmesi adına önemli bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Türkiye, Filistin-İsrail sorununda, sahadaki önemli tüm aktörlerin sürece dahil edilmesinin gerekli olduğunu görmüş ve bunu sürekli olarak değerlendirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin genel olarak Filistin meselesine bakış açısı son derece geniş kapsamlıdır. Buna göre Türkiye, Ortadoğu'da uzun yıllardır süren çatışmaların kalıcı olarak sona erdirilmesinin Filistin'in özgürlüğüne kavuşmasından geçtiğini ifade etmiştir. Ülkenin siyasi ortamında, güçlü bir konsensüs ile dile getirilen bu yaklaşıma göre Türkiye, Ortadoğu'nun istikrarlı bir barış ortamı için öncelikle Filistin'de kalıcı barışın şart olduğunu öne sürmüştür. Bunun yanı sıra Türkiye, Filistin'in komşusu olan Arap ülkeleri başta olmak üzere Arap coğrafyasında yer alan tüm ülkelerin bu sürece katılımının değerli olduğunu belirtmiştir.

Mısır'ın Filistin meselesi ile olan irtibatını bu meselenin ortaya çıktığı ilk ana kadar götürmek mümkündür. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan İsrail'e ilk tepkiyi vererek savaşan ülkelerin başında Mısır gelmektedir. 1952 Hür Subaylar darbesiyle beraber iktidara gelen Nasır dış politikasının temeline Filistin meselesini yerleştirmiştir. Arapların lideri düşüncesiyle hareket eden Nasır yönetimindeki Mısır, Arap kamuoyunun desteğini kazanmak için de Filistin meselesini ana gündem maddesi haline getirmiştir. Tabii Mısır dış politikası için Filistin meselesi düz bir seyirde seyretmemiştir. Günün koşullarına göre güncellenen ve son derece pragmatist bir şekilde oluşmuştur.

Filistin meselesi başlangıçta dini bir mesele olarak ele alınmıştır. Sorun Filistin-İsrail sorunu olarak değil de Müslüman-Yahudi meselesi olarak ele alınarak politika oluşturulmuştur. Bölgede zaten artmaya başlayan Arap milliyetçiliği, Nasır ile birlikte Mısır'ın dış politikasına şekil vermeye başlamıştır. Nasır Filistin meselesini Arap milliyetçiliği bağlamında ele alarak bir dış politika takip etmeye çalışmıştır. Nasır için Filistin meselesi bir Arap sorunuydu ve bunun çözüm yolu da Arap milliyetçiliğiydi. Fakat 1967 yılında İsrail ile yapılan savaş ve yaşanan ağır hezimet Mısır dış politikasında ciddi kırılmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu yenilgi Arap milliyetçisi düşüncesine büyük bir darbe indirmiştir aslında.

Savaştan sonra Mısır 1967 yılında kurulmasına destek verdiği FKÖ'nün daha da etkin bir şekilde sahada bulunması için çabalarını artırmıştır. Bu da aslında Mısır'ın kendi dışındaki aktörleri Filistin meselesinde ön plana atarak kendi milli çıkarlarını öncelenmesi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda Mısır 1967 yılından sonra Filistin'in özgürleşmesi için politikalar takip etmekten öte bu savaşta İsrail'e kaptırdığı topraklarını nasıl geri alabilirim diye stratejiler geliştirmek zorunda kalmıştır.⁸³

Mısır'ın İsrail Camp David anlaşmasını imzalaması kendisini hem Araplar arasında mevcut bulunan konumunu hem de Filistin meselesindeki öncü rolünü geri plana iterek dışlanmasına sebep olmuştur. Fakat 1980'li yıllarda bu politikanın Mısır'a zarar verdiğini gören politika yapıcılar Filistin ve Arap devletlerine yönelik yaklaşma çabalarına girerler. Bölgede İran'da gerçekleşen İslami devrim ile birlikte yükselişe geçen İslamcılığı İran karşısında dengelemek adına Mısır'ın tekrar Arap Birliğine dönüşü gerçekleşmiştir. Tabii bu dönüş Mısır'ın eski konumu ve gücünden ötürü değil bölgede İran'a avantaj elde edilmek için oluşan bir durumdur. Kısacası bu dönem Mısır meselesinde tamamen kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ettiği bir dönem olmuştur.⁸⁴

Mısır 1990'lı yıllarda özellikle de Madrid Barış görüşmelerinden sonra Filistin meselesinde aktif şekilde yeniden görünmeye başlamıştır. Bunun da en büyük neden hükümet katında İsrail ile güçlü ilişkiler ile toplumda oluşan İsrail karşıtı eğilimini dengelemek için böylesi bir siyaset takip etmeye başlamıştır. Bu dönem ve sonraki yıllarda Mısır daha çok Filistin ile İsrail arasında cereyan eden çatışmalarda arabulucu rolüyle ön plana çıkmaya çalışmıştır. Fakat Mübarek yönetimi ABD ve İsrail ile ilişkilerinin bozulmaması ve bu ilişkileri geliştirmek adına uzun soluklu bir politika üretememiştir. Her ne kadar Mübarek yönetimi İsrail saldırıları karşısında kamuoyunun çekincesinden dolayı tepki gösterse de genelde Tel Aviv yönetimine paralel politikalar takip etmiştir.⁸⁵

---

⁸³ Mehmet Özkan, "Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımaları," *Akademik Ortadoğu* 4, no. 1 (2009): 89–93.

⁸⁴ Özkan, "Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımaları," 94–96.

⁸⁵ Özkan, "Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımaları," 96–97.

‘Arap Baharı’ ile birlikte Hüsnü Mübarek’in devrilmesinden sonra yönetimi devralan Yüksek Askeri Konsey Mısır dış politikasının geleneksel dış politika önceliklerini korumak için çaba sarf etmiştir. Her ne kadar bu dönem İsrail ile ilişkilere devam edildiyse de Askeri Konsey Filistin meselesinde daha aktif bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Askeri Konseyin bu şekilde hareket etmesinin en büyük nedeni de o günlerde toplumsal kesimlerin İsrail karşıtı protestoları ve Gazze sınır kapılarının açılmasını talep eden çağrılarının yapılmasıdır.⁸⁶

Mısır’da seçimlerin yapılması ve Cumhurbaşkanı olarak iktidara Müslüman Kardeşler hareketinin adayı Muhammed Mursi’nin seçilmesi Filistin meselesinin yeni bir şekle evrilmesinin önünü açmıştır. Her ne kadar Muhammed Mursi daha önce İsrail ile varılan anlaşmaların devam edip onlara uyacağını söylemişse de Mübarek dönemi kadar İsrail ile yakın ilişkilerinin devam etmeyeceği son derece açıktı.⁸⁷ Bu sebeple de Mursi, Mısır dış politikasında özellikle ABD ve İsrail etkisini azaltmak için bölge ülkeleriyle yakın diyaloglar kurarak ve Filistin meselesinde aktif rol oynayarak bu amacını gerçekleştirmek istemiştir. Bu açıdan Mursi hem Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas hem de Hamas lideri Hamid Meşal ile bir araya gelerek taraflar arasında arabuluculuk görevi üstlenmiş ve İsrail’e karşı ortak mücadele etme noktasında inisiyatif almıştır.⁸⁸

Mısır’ın Filistin meselesinde yeniden aktif rol oynama girişimleri Mursi’nin kısa iktidar döneminde hız kesmeden devam etmiştir. Kasım 2012 yılında İsrail’in Gazze’ye saldırılarına çok sert açıklamalarla tepki gösteren Mursi ‘Mısır’ın eski Mısır’ olmadığını vurgulayarak aslında yeni Kahire yönetiminin Filistin meselesindeki konumunu net bir biçimde ortaya koymuştur. Ayrıca Başbakan Hişam Kandil ve beraberindeki heyeti Gazze’ye göndererek, alt yapı sorunlarını çözme ve diğer başka projeleri gerçekleştirme noktasında girişimlerde bulunmuştur.⁸⁹ Bu

---

⁸⁶ Fatma Z. Toçoğlu ve İsmail N. Telci, “Mısır’ın Filistin Siyasetinde Statükonun Devamı,” içinde Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*, 36.

⁸⁷ Altunışık, “Mısır Dış Politikasının Toplumsal ve Bölgesel Temelleri,” 25.

⁸⁸ Toçoğlu ve Telci, “Mısır’ın Filistin Siyasetinde Statükonun Devamı,” 31.

⁸⁹ Toçoğlu ve Telci, “Mısır’ın Filistin Siyasetinde Statükonun Devamı,” 39.

durum Mısır'ın yeni yönetiminin Filistin meselesinde Kahire yönetiminin eskiden olduğu gibi daha aktif ve belirleyici rol oynama isteği olarak okunabilir.

Muhammed Mursi'nin devrilip yerine geçen Abdulfettah Sisi, Filistin meselesinde Mursi'den farklı bir politika takip etmiştir. Sisi'nin İsrail dış politikasına yakın bir tutum izlemesi Mısır'ın Hamas'a karşı da tavır almasını kendisinin güvenliğine tehdit bir yapı olarak görmesine neden olmuştur. Sisi'nin bu tavrı öncelikle dönemlerle büyük bir farklılık oluşmasına neden olmuştur. Çünkü mübarek döneminde her ne kadar İsrail yanlısı bir politika izlense de Mısır ile Gazze arasındaki tüneller açık tutulurdu. Fakat Sisi yönetimi bu esnek tavrı yok ederek sınır kapılarını kapatmış ve tünelleri yok etmek için çalışmalar başlatmıştır. Sisi'nin Filistin karşıtı ve İsrail yanlısı bir politika takip etmesi Kahire yönetiminin Arap kamuoyunda etkisinin daha da azalmasına neden olmuştur.⁹⁰

4.2.2.3. Filistin meselesinin Türkiye ve Mısır ilişkilerine etkisi

Filistin meselesi tüm bölge ülkelerinin bölge politikalarında belirleyici bir rolünü oynamaktadır. Bundan dolayı bölgedeki hiçbir devlet bu soruna kayıtsız kalarak bölgede etkili olacağını düşünemez. Bu açıdan bakılınca tarihi olarak Mısır'ın Filistin meselesinde aktif rolü ve Türkiye'nin 2000'li yıllarla birlikte değişen ve gelişen dış politika yaklaşımı Türkiye-Mısır ilişkilerinin Filistin meselesi bağlamında kesişen ve çatışan yönlerinin olduğunu söylemek mümkündür. İkili ilişkileri normal seyrettiği dönemlerde nispeten sessizce yürüten ilişkiler özellikle Mursi iktidarı ile birlikte ortak politika izleme seviyesine bile gelebilmiştir. Fakat iki ülke farklı meselelerde karşı karşıya geldiği 2013 yılından sonra Filistin meselesi özelinden baktığımızda çatışmacı yönün iki devlet için ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Filistin meselesinin Türkiye ile Mısır ilişkilerinin de net bir şekilde sorun teşkil etmeye başladığı yıllar Türkiye iktidara gelen Ak Parti yönetimiyle birlikte başladığı söylenebilir. Türkiye'nin bölgesel güç olma, çok boyutlu dış politika adımları, tarihsel olarak rekabet içerisinde olan ve daha önceki yıllarda çok yakın ilişki kurmayan iki ülke arasında problemlerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. 2000'li

---

⁹⁰ Toçoğlu ve Telci, "Mısır'ın Filistin Siyasetinde Statükonun Devamı," 41–45.

yıllarda Türkiye'nin Filistin meselesinde inisiyatif olarak yaptığı girişimler Mısır tarafında sürekli bir biçimde tehdit olarak algılanmıştır. Çünkü Türkiye'nin bu girişimleri Mısır tarafından kendisinin Filistin meselesinin doğal hamisi olduğu inancıyla bu ayrıcalığının Ankara yönetimi tarafından elinden alınacağı inancına sevk etmiştir. Her ne kadar Türkiye böyle bir ajandasının olmadığını dile getirmişse de Mısırlı siyasi elitler bu minvalde hareket ederek Türkiye'ye sürekli bir biçimde mesafeli davranmışlardır.

Türkiye'nin öncülüğünde İsrail saldırıları sonucu 2012 yılında yapılan ateşkes anlaşmasına binaen Mısır'ın Gazze'ye ikinci sınır kapısı açmasına yönelik madde Sisi yönetiminin başa gelmesi ve Türkiye ile Mısır ilişkilerinin darbe sebebiyle bozulması sonucu Kahire yönetimi bu maddenin uygulanmasını engellemiştir.⁹¹ Bu durum yeni Kahire yönetimi ile Türkiye'nin darbeden sonra gerginleşen ilişkilerinin Filistin meselesinde kendisini tezahür etmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Sisi yönetimin HAMAS'a yönelik gittikçe artan sert yaklaşımının altında yatan sebeplerden biri de şüphesiz ki hareketin Türkiye'ye yakın duran pozisyonundan kaynaklanmış olabileceği değerlendirilmelidir.

2014 yılında İsrail'in yeniden Gazze Şeridi'ne saldırıları sonucunda yapılan ateşkes görüşmeleri Türkiye ile Mısır'ı tekrar karşı karşıya getirmiştir. Türkiye'nin Sisi rejiminin ateşkes görüşmeleri için yaptığı çabaların Gazze ve Filistin meselesini kullanarak kendi meşruiyetini ulusal, bölgesel ve küresel düzlemde yeniden sağlama olarak görülmüş ve buna yönelik sert açıklamalar yapılmıştır. Mısır tarafı da yapılan bu açıklamalar ise Türkiye'nin diplomatik teamüllere aykırı ve yapılan bu açıklamaların kabul edilemez olduğunu, Ankara yönetimin Gazze halkının kanından sorumlu olduğu açıklanmıştır.⁹² Aslında Türkiye'nin ateşkes görüşmelerinde Gazze'ye uygulanan ablukanın da kaldırılması gerektiğini ve bunun ateşkes maddeleri arasında yer almasının zorunluluğu üzerinde durması Ankara'nın Filistin meselesinde Gazze halkının çıkarlarını öncelediğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

---

⁹¹ Toçoğlu ve Telci, "Mısır'ın Filistin Siyasetinde Statükonun Devamı," 45.

⁹² *Al Jazeera*, "أردوغان يتهم السيسي بدعم حرب إسرائيل على غزة," Temmuz 18, 2014, erişim Ağustos 11, 2022, www.aljazeera.net/news/arabic/2014/7/18/أردوغان-يتهم-السيسي-بدم-حرب-إسرائيل-على-غزة.

Türkiye ile Mısır ikili ilişkilerinin Filistin meselesinde yukarıda bahsedilen tarihler arasında gerginleşmesine sebep olan bir diğer olay da 2016 yılında Mısırlı bazı basın yayın organlarında çıkan ‘Türkiye’nin Gazze Şeridi’nde etkili olmak adına oradaki yönetimi istediğine dair asparagas haberlerin yapılması olmuştur. Bu durumu hem Hamaslı yetkililer hem Türkiyeli yetkililer sert bir dille yalanmasına rağmen bunun Mısır tarafından işlenmesi ikili ilişkilerde kısa süreli de olsa gerginliğe sebep olmuştur.⁹³ Ayrıca yine bu yıl içerisinde Mısır basınının da Türkiye’nin üye olmadığı UNESCO yönetim kurulunda İsrail’in işgalci güç olarak tanınmasına yönelik kararı veto ettiği yönündeki yalan haberlere Ankara yönetimi sert karşılık vermiştir.⁹⁴

Türkiye, el-Fetih ile HAMAS arasında 2020 yılında İstanbul’da başlattığı birlik buluşmalarına ev sahipliği yapması Türkiye ile Mısır arasında gergin olan ilişkilere de yansımıştır. Her ne kadar bu dönem sessiz bir şekilde geçmişse de ve Mısır tarafının herhangi bir açıklama yapmamasına rağmen Türkiye ile Mısır’ın 2013 yılından sonra bölgede kendilerini farklı konumlandırmaları sebebiyle sürekli bir ihtiyat hali söz konusu olmuştur. Her ne kadar Mısır tarafından Türkiye’nin bu arabulucu rolü için sert bir açıklama yapılmamışsa da el-Fetih yetkililerin görüşme sonucunda Mısırlı yetkilileri bilgilendirmek için Kahire’ye gitmesi aslında Mısır’ın böylesi bir görüşmeye onay verdiği sonucu çıkarılabilir.⁹⁵ 2021 yılında İsrail saldırıları sonunda yapılan ateşkes görüşmeleri için Türkiye’nin inisiyatif alma girişimleri hem ABD’nin istememesi hem de Mısır’ın girişimlerinin sonucu olarak Kahire’de gerçekleşmiştir.⁹⁶ Bu durum Türkiye’nin Filistin meselesinde aktif olarak rol oynamasını istemeyen Mısır’ın kendi özel konumunu yeniden tesis etme girişimleri olarak okunabilir. Ayrıca Türkiye ile Mısır’ın Filistin meselesinde belki

⁹³ حركة حماس تنتظر هجوما مصريا "إعلاميا و رسميا" عليها مصوب تجاه "الخصم تركيا" حجتة مشاركة أنقرة في إدارة غزة مع " حركة-إسرائيل- /حماس-تنتظر-هجوم-مصر-إعلاميا-ور". Reyü'l Yevm, erişim Ağustos 11, 2022, www.raialyoum.com/

⁹⁴ "Mısır Basını: Türkiye Filistin'i Sattı," İstanbul Gerçeği, erişim Ağustos 11, 2022, https://www.istanbulgercegi.com/misir-basini-turkiye-filistini-satti_127244.html.

⁹⁵ Fehim Taştekin, "Türkiye Filistin Sürecinde Mısır'ın Yerini Alabilir mi?," *Al-Monitor*, Ekim 28, 2020, erişim Ağustos 11, 2022, <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2020/09/turkey-palestine-egypt-fatah-hamas-unity-talks-in-istanbul.html>.

⁹⁶ Fehim Taştekin, "İsrail-Gazze Ateşkesinde Mısır Nasıl Türkiye'den Çok Daha Etkili Oldu?," *BBC News Türkçe*, Mayıs 22, 2021, erişim Ağustos 11, 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57215134>.

de en önem verdikleri nokta bu meselenin çözümünde bir şekilde yer alarak kendi ulusal çıkarlarına katkı sunmaya çalışmak olmuştur. Bu girişimleri de yukarıda ifade edildiği gibi 2021 yılındaki ateşkes görüşmelerinde net bir biçimde görünmüştür.

SONUÇ

Bir yerin veya bölgenin alt sistem olarak isimlendirilmesinde dil, tarih, kültür ve coğrafi yakınlık etkili olmuştur. Ortadoğu bölgesel alt sisteminde de bunların çoğu gerçekleşerek Ortadoğu'yu bir alt sistem haline getirmiştir. Bölgesel alt sistem uluslararası sistem gibi aktörlerin çatışmacı ve iş birliği durumlarına göre devletlerin konumlarını belirlediği bir şekilde dönüşebilmektedir. Ortadoğu bölgesel alt sisteminde 20. yüzyıldan sonra bölgede gelişen olaylarla birlikte kurulan devletler arasında hem konumları hem de tarihsel arka planları ve bir devleti güçlü kılan başkaca unsurları kendi bünyelerinde barındırmalarından ötürü Türkiye ve Mısır bölgenin siyasetine etki edebilen en güçlü ve büyük iki devlet olarak temayüz etmişlerdir. İki ülke de tarihten gelen çekişmelerinin yanında II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ortaya çıkan konjonktürde farklı kamplarda yer almış bu da iki ülkenin siyaseten karşı karşıya gelmesinin önünü açmıştır.

Ortadoğu siyasi sistemini derinden etkileyen 2010 yılında başlayan halk ayaklanmaları Türkiye ve Mısır'ı hiç olmadığı kadar yakınlaştırmıştır. İki ülke de bölgede düzenin yeniden tesis edilmesi ve bu düzene şekil verme noktasında iş birliği içerisinde çalışma noktasında irade beyan etmişlerdir. Ayaklanmalardan sonra Mısır'da seçimlerle iş başına gelen yeni hükümetle iş birliği çerçevesinde bir araya gelen Türkiye, bölgenin sorunlarına da iki ülke olarak çözüm bulma noktasında beraber hareket etme isteğinde bulunmuşlardır. Fakat Mısır'da 2013 yılının ikinci yarısında gerçekleşen darbe ile birlikte Türkiye ile Mısır birlikteliği de kısa sürmüştür. Bölgede değişimden yan olanlar ile statükoyu savunanlar arasındaki çekişmede Mısır'da gerçekleşen darbe ile Türkiye karşılığında birleşen bazı bölge ülkeleriyle birlikte yeni Kahire yönetimi de Türkiye'nin bölgede gerçekleştirmek istediği politikalarının karşısında kendisini konumlandırmıştır.

Darbeden sonra Türkiye ile Mısır ilişkileri siyasi olarak iki ülkenin tarihinde olmadığı kadar kötüleşmiş ve iki devleti karşı karşıya getirmiştir. Bölgesel alt sistem nazarıyla olaya baktığımızda bölgedeki genel çatışmacı ortam iki ülkenin de ilişkilerinin çatışmacı bir seyir almasına neden olmuştur. Ayrıca ülkeler arası, küreselleşme ile birlikte sınırların anlamını yitirmesi, sosyal medya ağlarının

yaygınlaşmasıyla beraber iç ve dış politika arasındaki duvarların yıkılmasına ve bunun da her iki devletin dış politik davranışlarında etki etmesine neden olmuştur. Siyasi olarak ilişkiler her ne kadar gergin seyretmişse de bunun ekonomik ilişkilere yansımaları o denli yıkıcı olarak gerçekleşmemiştir. Her ne kadar ilişkiler siyasi olarak bozulmamış olsaydı bunun ekonomik ilişkilere etkisi daha büyük ve geniş alanda olduğu düşünülürse de siyasi ilişkilerdeki yıkıcı unsurun ekonomik ilişkilerde görülmemesinin sebeplerinden biri de kuşkusuz her iki taraftaki iş çevrelerinin kendi yönetimlerine siyasi olarak takip ettiği politikalardan nispeten bağımsız hareket etme istekleri de yatıyor olabilir.

Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ın 2020 yılında Türkiye'nin Mısır'la istihbarat örgütleri düzeyinde görüşmelerin yapıldığını açıklamasının ardından 2021 yılının başlarında Türkiye'nin hem Dışişleri Bakanı hem de Savunma Bakanı düzeyinde yaptığı açıklamalar Mısır ile bir yakınlaşma için görüşmelerin ilerletildiğini göstermesi açısından önemlidir. 2013 yılından beri ikili ilişkilerin en alt seviyede seyrettiği iki ülke ilişkilerinin bugün yeniden normalleşmesinin altında yatan sebeplere cevap vermek önemlidir. Ayrıca bu yakınlaşmanın, gerçeklik payının ne oranda olduğu ve bununla birlikte bu normalleşme sürecinin Türkiye-Mısır ilişkilerinin stratejik bir boyuta taşınma olasılığı sorularını gündeme getirmiştir.

Türkiye ile Mısır ilişkilerinin kriz alanları topluca şu başlıklar altında toparlanabilir. Öncelikle, iki ülke arasındaki ilişkilerin bu seviyeye gelmesine neden olan olay 2013 yılında Mısır'da meşru hükümete karşı girişilen darbe ve bu darbeye karşı Türkiye'nin göstermiş olduğu sert tutumdur. İkincisi, Arap Baharı sürecinde bölgede oluşan kamplaşma ve Mısır'daki darbeden sonra Türkiye ile Mısır'ın karşıt kamplarda konumlanması. Üçüncüsü, Doğu Akdeniz meselesinde askeri darbe ile gerilen ilişkiler neticesinde Sisi yönetiminin Türkiye'nin menfaatlerine karşı pozisyon takınması. Dördüncüsü, Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki anlaşması ve buna bağlı olarak Türkiye'nin Libya'ya askeri desteğinin Mısır tarafından kendi ulusal çıkarına tehdit olarak algılanması. Beşincisi, Mısır'ın da içinde olduğu Körfez ülkelerinin Katar'a uyguladığı ambargo ve Türkiye'nin Katar'ın yanında durması her iki ülke arasındaki kriz noktaları olarak sayılabilir. Altıncı ve son olarak da Filistin meselesinde iki ülkenin de hem Filistinli grupların

kendi aralarındaki arabuluculuk hem de İsrail saldırıları sonrasında yapılan ateşkes görüşmelerinde aktif rol oynayarak söz sahibi olma çabaları iki tarafı da zaman zaman karşı karşıya getirmiştir. Bunun da en büyük sebebi bölgede Filistin meselesi üzerinden liderlik rolünün etkin kullanılması ve kimin bu role sahip olacağı ile alakalıdır.

Tüm bu kriz alanları mevcutken Türkiye ile Mısır yakınlaşmasının nedenlerini de birkaç başlık altında zikredebiliriz. Öncelikli olarak Amerika'daki hükümet değişikliğinin iki ülke ilişkilerindeki normalleşme adımlarında önemli bir payı olmuştur. Yeni Amerikan yönetiminin özellikle Mısır'ın da içinde bulunduğu kampın başını çeken Suudi Arabistan ve BAE'ye Trump döneminden farklı yaklaşması bu ülkelerde tedirginliğe sebep olmuştur. Biden'ın Sisi yönetimi için, "Artık Trump'ın 'favori diktatörlerine' açık çek vermek yok" diye yaptığı açıklama da Kahire yönetimi için endişe verici bulunmuştur. Küresel düzlemde gelişen olaylar ve ABD gibi küresel bir gücün seçim sonrasında siyasetinde gerçekleşen değişiklikler bölge ülkelerinin de kendi politikalarını gözden geçirip yeni ABD yönetimine göre dizayn etmeye sevk etmiştir. İkincisi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yaşanan gerilimden ve Libya ile imzaladığı deniz yetki anlaşmasının aynısını Mısır ile de imzalayarak Yunanistan ile yaşadığı gerilimde masaya oturduğunda bu anlaşmanın sağlayacağı avantajı kullanmak istemesi Türkiye'nin Mısır ile yakınlaşmasına sevk etmişken, Mısır açısından da EastMed ülkelerinden olan İsrail'in BAE ile normalleşmesi neticesinde Süveyş Kanalına alternatif güzergahların konuşulması Kahire yönetimini Türkiye ile yakınlaşmaya yöneltmiştir.

Yukarıda sayılanlar ışığında her iki ülkenin görüşmelerinde masada olması muhtemel dosyaları da şu başlıklar altında zikredebiliriz. Öncelikle, Doğu Akdeniz sorunu en önemli dosya olacaktır, Türkiye'nin Mısırlı muhaliflere verdiği desteğin boyutu ve buna mukabil Mısır'ın özellikle FETÖ'ye verdiği destek ikinci dosya olarak masada duracaktır. Üçüncüsü, Libya ve Suriye meselesi ve her iki ülkenin Libya ve Suriye'nin istikrarında oynayacağı roller başka bir konu olarak masada olacaktır. Son zamanlarda Mısır'ın Körfez-İsrail normalleşmesiyle BAE ile Libya konusunda, Suudi Arabistan ile de Suriye konusundaki politik farklılaşması bu konuların masada önemli bir mesele olarak duracağını göstermektedir.

Tüm bu bahsedilenler ışığında Türkiye-Mısır normalleşmesinde üç boyutlu bir yaklaşmanın söz konusu olabileceği ön görülmektedir. Birincisi, her iki ülkenin geçmiş sorunlarını bir tarafa bırakıp stratejik bir ortaklığa adım atacağı; ikincisi, diplomatik misyonların açılarak krizin sonlandırılması ve son olarak da her iki tarafın birbirine karşı husumet teşkil edecek beyanatlardan kaçınmalarıyla birlikte ilişkilerin düşük seviyelerde seyretmesi.

İki ülkenin normalleşme için attıkları adımlar her kadar her iki yönetimin de arzuladığı bir durum olsa da bunun kolay gerçekleşmeyeceği çok açık bir biçimde ortada durmaktadır. Özellikle iç siyasi olayların dış politikayı etkilediği, hassaten Müslüman Kardeşleri terörist gören bir hükümetin ve Müslüman Kardeşler'in liderlerinin Türkiye'de yaşadığı göz önünde bulundurulduğu, ilişkilerin uzun soluklu stratejik bir ortaklığa evrilmesini imkânsız kılmaktadır. Bahsedildiği gibi Kahire yönetimi İhvan dosyasını masaya getirecektir ve Türkiye'nin Mısır'ın istediğini yapması da çok olası görünmemektedir. Aynı şekilde şu an için her ne kadar iki ülke açısından Libya ve Doğu Akdeniz dosyaları üzerinde mutabık kalıp kendi çıkarlarını maksimize etmeleri rasyonel bir davranış gibi görünse de olayların içinde diğer ülkeler bu yaklaşmanın gerçekleşmemesi adına her türlü adımları atmaya hazır olacağının da bilinmesi gerekir. Bu da yaklaşmanın ne denli hassas ve her an sonuçsuz kalabileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca her iki ülke liderinin özellikleri geçmiş yıllarda Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın genel olarak askeri darbelerle özelden ise Mısır'daki darbeye yönelik geliştirdiği sert söylem ve bu söylem üzerinden Arap sokaklarını etkileyerek oluşturduğu olumlu algı ile darbe karşıtlığı görüntüsüne zarar vermemek adına sert söylemler terk edilse de Sisi ile yakın bir ilişki içerisinde olması imkan dahilinde görünmemektedir. Aynı şekilde Mısırlı yetkililer nezdinde de Erdoğan profilinin olumlu karşılanmayacağı ve ihtiyatla hareket edileceğini söylemek güç olmasa gerek. Tüm bunlar bize göstermektedir ki her iki ülkede de normalleşmenin sebebi kanaatten doğan bir durumdan öte bölgesel ve küresel birtakım gelişmelerin sonucundaki bir zorunluluktan doğmuştur. Bu durum ilişkilerin stratejik bir düzlemde ziyade daha çok son yıllarda uluslararası arenada da görülen meselelere 'olay bazlı' yaklaşmayı doğuracaktır.

Özetle; Ülke içi aktörlerin, kamuoyunun, hükümet yapısının ve liderlerin algılamalarını ile ABD’de meydana gelen seçimler ve bu seçimler sonucunda başa gelen Biden hükümetini Türkiye ile Mısır hükümetlerinin algılama biçimlerinin aynı olması dış politika davranışlarına etki etmekte, yeni ittifak arayışı ve iç politik davranışlarını değiştirmeye sevk etmektedir. Ama bu sürecin uzun sürmeyeceği, iki ülkenin mevcut hükümetleri yönetimdeki ilişkilerinin stratejik bir boyut alacağı beklentisi uzak gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- AA. “Egypt Boosts Ties with Greece, Greek-Administered Southern Cyprus.” Erişim Mayıs 22, 2022. <https://www.aa.com.tr/en/politics/egypt-boosts-ties-with-greece-greek-administered-southern-cyprus/488838>.
- AA. “Mısır, BAE ve Fransa'ya 'Hafta'e Destek' Suçlaması.” Erişim Mayıs 22, 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-bae-ve-fransaya-haftere-destek-suclamasi-/1536402>.
- Abdulhamid, Eşref. “ما هو موقف مصر من انقلاب تركيا؟” *Al Arabiya*, Temmuz 15, 2016. Erişim Nisan 10, 2022. <https://bit.ly/3jmRpXj>.
- Acer, Yücel. “Perspektif: Türkiye-Libya Deniz Sınırı Antlaşması'nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi.” Erişim Ağustos 6, 2022. <https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasin-birlesmis-milletler-terafindan-tescilinin-onemi/>.
- Aftandilian, Gregory. “Egypt’s Reaction to Turkish Coup Attempt Scuttles Prospects of Rapprochement.” Erişim Nisan 10, 2022. <https://thearabweekly.com/egypts-reaction-turkish-coup-attempt-scuttles-prospects-rapprochement>.
- Akdevelioğlu, Atay, ve Ömer Kürkçüoğlu. “Ortadoğu'yla İlişkiler.” *İçinde Oran, Türk Dış Politikası*, 784–807.
- Al Jazeera*. “أردوغان يتهم السيسي بدعم حرب إسرائيل على غزة.” Temmuz 18, 2014. Erişim Ağustos 11, 2022. www.aljazeera.net/news/arabic/2014/7/18/-أردوغان-يتهم-السيسي-بدم-حرب-إسرائيل.
- Al Jazeera*. “يوميات الأزمة الخليجية.” Haziran 14, 2017. Erişim Mayıs 14, 2022. aljazeera.net/encyclopedia/events/2017/6/14/يوميات-الأزمة-الخليجية
- Al Jazeera*. “Point Blank: Egypt, Russia and UAE Sent Arms to Libya’s Hafta.” Erişim Mayıs 25, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/13/point-blank-egypt-russia-and-uae-sent-arms-to-libyas-hafta>.
- Al Jazeera Turk*. “Mısır, Yunanistan, Rum Yönetimi Zirvesi.” Erişim Mayıs 22, 2022. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misir-yunanistan-rum-yonetimi-zirvesi>.
- Al Jazeera Turk*. “Libya'da Siyasiler Anlaştı.” Erişim Mayıs 22, 2022. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/libyada-siyasiler-anlasti>.
- Allahoum, Ramy. “Libya’s War: Who Is Supporting Whom.” *Al Jazeera*, Ekim 1, 2020. Erişim Mayıs 23, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2020/1/9/libyas-war-who-is-supporting-whom>.

- Altunışık, Meliha. "Turkey's Relations with Egypt and Saudi Arabia: From Hopes of Cooperation to the Reality of Conflict." In *Aspring Powers, Pegional Rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia and the New Middle East*. Edited by Gönül Tol ve David Dumke, 17–39. Washington D. C., 2019.
- Altunışık, Meliha Benli. "Mısır Dış Politikasının Toplumsal ve Bölgesel Temelleri." İçinde *Ortadoğu Ve Dış Politika: Arap Ülkeleri Ve İsrail*. Ed. Meliha B. Altunışık, 9–32. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Anadolu Ajansı. "Türkiye'den Darbeye Sert Tepki." Erişim Mayıs 4, 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeden-darbeye-sert-tepki/229035>.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. Bursa: MKM Yayıncılık, 2012.
- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. 10. Baskı. Bursa: MKM Yayıncılık, 2013.
- Arslan, Abdurrahman. "Basra'da Katar Açmazı." *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi* 1, no. 1 (2018): 75–91.
- Aslan, Ali. "Türk Dış Politikasını Anlamak İçin Kavramsal Bir Çerçeve: Otonomi Arayışı." İçinde İnât; Aslan; Duran, *Ak Parti'nin 15 Yılı*, 17–40.
- Atacan, Fulya. "Otoriteryanizm Kısılcığında Mısır." İçinde *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu*. Ed. Fulya Atacan, 17–52. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2004.
- Ataman, Muhittin ve Nuh Uçgan. "Türkiye'nin Körfez Ülkeleri, Yemen, Ürdün, Mısır ve Lübnan Politikası 2010." İçinde Duran; İnât; Özcan, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 161–99.
- Ateş, Davut. "Uluslararası Sistem." İçinde *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Ed. Şaban Kardaş ve Ali Balcı. 4. Baskı., 431–41. İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Atmaca, Ayşe Ömür. "Filistin' Baharı: Yükselen Umutlar ve Kaybedilen Barış." *Filistin Araştırmaları Dergisi (FİAD)*, no. 1 (2017): 61–79. Erişim Ağustos 8, 2022. <http://www.filistin.org/tr/download/article-file/326598>.
- Başeren, Sertaç Hami. "Root Causes of the Eastern Mediterranean Dispute: Approaches of the Main Actors." *Insight Turkey* 23, no. 1 (2021): 11–22.
- BBC News Türkçe. "6 Soruda Katar Krizi." Mayıs 6, 2017. Erişim Mayıs 14, 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40159120>.

- BBC New Türkçe. "Mısır, Türkiye Büyükelçisini 'İstenmeyen Adam' İlan Etti." *BBC News Türkçe*, Kasım 23, 2013. Erişim Mayıs 4, 2021. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/11/131123_misir_turkiye.
- BBC News Türkçe*. "Berlin Konferansı - 55 Maddelik Libya Barış Planında Neler Var?," Ocak 20, 2020. Erişim Mayıs 23, 2022. <https://www.bbc.com/turkce/51171224>.
- Best, Edward, ve Thomas Christiansen. "Uluslararası İlişkilerde Bölgeselcilik." *İçinde Küreselleşen Dünya Siyaseti: Uluslararası İlişkilere Giriş*. Ed. John Baylis, Steve Smith ve Patrica Owen, 631–52. İstanbul: Küre Yayıncılık, 2021.
- Binder, Leonard. "The Middle East as a Subordinate International System." *World Politics* 10, no. 3 (1958): 408–29. <https://doi.org/10.2307/2009495>.
- Borsamatik. "TANAP Anlaşmaları Yürürlüğe Girdi - 18 Eylül 2014." *Borsamatik*, Eylül 18, 2014. Erişim Ağustos 3, 2022. <https://www.borsamatik.com.tr/tanap-anlasmalari-yururluge-girdi-18-eylul-2014-haber-6696>.
- Bölme, Selin M. "İsrail'in Değişime Direnci: 2012 Gazze Saldırısı." *Seta Analiz*, no. 55 (2012): 1–20. Erişim Ağustos 8, 2022. http://file.setav.org/Files/Pdf/20121128162809_seta_analiz_gazze.pdf.
- Brecher, Michael. "The Middle East Subordinate System and Its Impact on Israel's Foreign Policy." *International Studies Quarterly* 13, no. 2 (1969): 117–39. <https://doi.org/10.2307/3013941>.
- Brown, L. Carl. *International Politics and the Middle East: Old Rules, Dangerous Game*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1984.
- Buckley, Walter. *Society: A Complex Adaptive System*. International studies in global change v.9. Amsterdam: Gordon & Breach, 1998.
- Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 4. Baskı ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- Buzan, Barry, ve Richard Little. "The Idea of "International System": Theory Meets History." *International Political Science Review* 15, no. 3 (1994): 231–55. <https://doi.org/10.1177/019251219401500302>.
- Canlı, Enes. "Körfez'deki Katar'a Yönelik Abluka 3,5 Yıl Sonra Bitiyor." Erişim Mayıs 15, 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/korfezdeki-katara-yonelik-abluka-3-5-yil-sonra-bitiyor/2098597>.
- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. 2. Baskı. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2015.

- CNN Arabi*. “ما هي المطالب الـ13 التي قدمتها الدول الأربعة لقطر في عام 2017؟” Mayıs 1, 2021. Erişim Mayıs 14, 2022. <https://arabic.cnn.com/middle-east/article/2021/01/05/gcc-qatar-crisis-2017-list-demands>.
- Cnn Türk. “Gül'ün Mısır Ziyaretinde Önemli Temaslar.” *CNN TÜRK*, Mart 3, 2011. Erişim Mayıs 1, 2021. <https://www.cnnturk.com/2011/dunya/03/03/gulun.misir.ziyaretinde.onemli.temaslar/608839.0/index.html>.
- Çağatay, Gülşen. “Avrupa'nın Rus Gazına Alternatif Kaynak Arayışlarında Afrika'da Cezayir Ön Plana Çıkıyor.” Erişim Temmuz 8, 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/avrupanin-rus-gazina-alternatif-kaynak-arayislarinda-afrikada-cezayir-on-plana-cikiyor/2504085>.
- Davutoğlu, Ahmet. “Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007.” *Insight Turkey* 10, no. 1 (2008): 77–96.
- Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. 100. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- Davutoğlu, Ahmet. “The Crisis of Regional Order in the Gulf.” *Al Jazeera*, Temmuz 27, 2017. Erişim Mayıs 4, 2022. <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/7/27/the-crisis-of-regional-order-in-the-gulf>.
- Davutoğlu, Ahmet. *Sistemik Deprem ve Dünya Düzeni: Dışlayıcı Popülizme Karşı Kapsayıcı Demokrasi*. 1. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları, 2020.
- Dikerdem, Mahmut. *Ortadoğu'da Devrim Yılları: Bir Büyükelçinin Anıları*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- BBC News Türkçe*. “Doğu Akdeniz: Türkiye'nin Yayımladığı Son Navtex Neden Tartışma Yarattı?,” Ekim 12, 2021. Erişim Mayıs 21, 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58879247>.
- Duran, Burhanettin, ve Muhittin Ataman, ed. *Libya Krizi: Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*. 1. Baskı. İstanbul: Seta Yayınları, 2020.
- Duran, Burhanettin, Kemal İnat, ve Mustafa Caner, ed. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2020*. Ankara: Seta Yayınları, 2021.
- Duran, Burhanettin, Kemal İnat, ve Mesut Özcan, ed. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*. 1. Baskı. İstanbul: Seta Yayınları, 2011.
- Duran, Burhanettin, ve Emrah Kekilli. “Türkiye'nin Libya İnisiyatifi ve Değişen Dengeler.” İçinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 15–32.

- Dursun, Davut. “Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi.” İçinde *Birinci Ortadoğu Semineri: Bildiriler (29-31 Mayıs 2003)*. Ed. Mustafa Öztürk, Orhan Kılıç ve Enver Çakar, 21–29. Elazığ, 2004.
- “Dünyadaki Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri Nerelerdedir ve Ne Kadardır?.” Erişim Mart 13, 2022. <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/dunyadaki-petrol-ve-dogal-gaz-rezervleri-nerelerdedir-ve-ne-kadardir/251>.
- DW. “أردوغان ينصح المصريين بالإقتداء بالنموذج العلماني التركي.” Erişim Mayıs 1, 2021. <https://tinyurl.com/2pt5j9y2>.
- DW. “Türkiye’den Darbe Tepkisi.” Erişim Mayıs 4, 2021. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-darbe-tepkisi/a-16929127>.
- DW. “Kıbrıs Açıklarında Büyük Doğalgaz Keşfi.” Erişim Ağustos 7, 2022. <https://www.dw.com/tr/k%C4%B1br%C4%B1s-a%C3%A7%C4%B1klar%C4%B1ndaki-en-b%C3%BCy%C3%BCk-do%C4%9Falgaz-rezervi-ke%C5%9Ffedildi/a-47731821>.
- Efegil, Ertan. “Ortadoğu Ülkelerinin Dış Politikalarını Belirleyen Unsurlar.” *Ortadoğu Analiz* 4, no. 47 (2012): 53–66.
- Elpen, Levent. “Erdoğan, 23 Haziran’ı ‘Mısır Seçimlerine’ Dönüştürdü: Sisi Mi Binali Mi?” *Diken*, Haziran 19, 2019. Erişim Mayıs 7, 2022. <https://www.diken.com.tr/erdogan-23-hazirani-misir-secimlerine-donusturdu-sisi-mi-binali-mi/>.
- Eralp, Atilla, ed. *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. 9.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Ersoy, Tuğçe. “Filistin/İsrail.” İçinde *Modern Ortadoğu Siyasi Tarihi*. Ed. Hasan Öztürk, 55–82. Ankara: Bilgesam Yayınları, 2016.
- Fadel, Leila. “Egypt and Turkey: Why a Coup Succeeded In One and Failed In the Other.” *NPR*, Temmuz 27, 2016. Erişim Nisan 10, 2022. <https://www.npr.org/sections/parallels/2016/07/27/487495019/egypt-and-turkey-why-a-coup-succeeded-in-one-and-failed-in-the-other>.
- Fırat, Melek, ve Ömer Kürkçüoğlu. “Ortadoğu'yla İlişkiler.” İçinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 615–35.
- Fırat, Melek, ve Ömer Kürkçüoğlu. “Ortadoğu'yla İlişkiler.” içinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 124–48.
- Fırat, Melek, ve Ömer Kürkçüoğlu. “Ortadoğu'yla İlişkiler.” İçinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 551–67.

- Fuat, Halid, “Değişim ve Sabiteler Arasında Mısır Dış Politika Yapımı”, *Mecmuatu’l Tehfiz es-Siyasi*, 13 Haziran 2021, Erişim:20 Kasım 2022
<https://www.political-stimulus.org/صنع-السياسة-الخارجية-المصرية/>
- Tesnim Haber Ajansı*. “Fransa’dan Hafter Açıklaması.” Nisan 21, 2018. Erişim Mayıs 22, 2022.
<https://www.tasnimnews.com/tr/news/2018/04/21/1705820/fransa-dan-hafter-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1>.
- Gazete Vatan. “‘Rabia’ AK Parti Tüzüğüne Girdi.” Erişim Mayıs 6, 2022.
<http://www.gazetevatan.com/-rabia-ak-parti-tuzugune-girdi-1068812-gundem/>.
- Ghosh, Peu. *International Relations*. 5. Baskı. Delhi: PHI Learning, 2020.
- Goldstein, Joshua S., ve Jon C. Pevehouse. *Uluslararası İlişkiler*. 1. Baskı. Ankara: BB101 Yayınları, 2015.
- Gönlübol, Mehmet, ve Ömer Kürkçüoğlu. *Olaylarla Türk Dış Politikası*. 6. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1987.
- Gümüşlüoğlu, Feyza. “Katar Krizi: Terör Listesinde Kim Kimdir?” *Ortadoğu Analiz* 9, no. 81 (2017): 9–11.
- Güney, Nurşin Ateşoğlu. “Batılı Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları.” İçinde İnâat; Ataman; Duran, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 129–58.
- Güvel, Orhan. “15 Temmuz Kalkışması Ve Mısır’daki Askeri Darbe.” Erişim Nisan 9, 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-kalkismasi-ve-misirdaki-askeri-darbe-/615980>.
- Haas, Ernst B. “On Systems and International Regimes.” *World Politics* 27, no. 2 (1975): 147–74. <https://doi.org/10.2307/2009879>.
- Habertürk Gazetesi. “Başbakan Erdoğan Mübarek'e Seslendi!” *Habertürk*, Ocak 2, 2011. Erişim Mayıs 1, 2021. <https://www.haberturk.com/dunya/haber/597069-basbakan-erdogan-mubareke-seslendi>.
- Al Jazeera*. “Haftar's Assault on Tripoli: What's at Stake for Libya?,” Mayıs 19, 2019. Erişim Mayıs 22, 2022. <https://interactive.aljazeera.com/aje/2019/whats-happening-in-libya-explainer/index.html>.
- Hatsuse, Ryuhei. “International System.” In *Government and Politics*. Ed. Masashi Sakiguchi. 2 vols. 2. Oxford, 2009.
- Heykel, Muhammed Hasaneyn. *Kahire Dosyası*. 1. Baskı. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Heywood, Andrew. *Küresel Siyaset*. 6. Baskı. Ankara: Felix Kitap, 2019.

- Holsti, K. J. *International Policitcs: A Framework for Analysis*. 2. Baskı. S.l.: Prentice/Hall International, 1972.
- Hosny, Hagar. "Egypt Rallies Arab League to Counter Turkey's Regional Policies." *Al-Monitor*, Eylül 15, 2020. Erişim Mayıs 26, 2022. <https://www.al-monitor.com/originals/2020/09/egypt-calls-arab-league-unified-policy-turkey-region.html>.
- Hürriyet. "Türkiye, Mısır'la 2 Yıl Sonra İlk Resmi Temasını Gerçekleştirdi." Erişim Mayıs 5, 2022. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiye-misirla-2-yil-sonra-ilk-resmi-temasini-gerceklestirdi-40011994>.
- İnat, Kemal, Ali Aslan, ve Burhanettin Duran, ed. *Ak Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika*. 1. Baskı. İstanbul: Seta Kitapları, 2017.
- İnat, Kemal, Muhittin Ataman, ve Burhanettin Duran, ed. *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*. 2. Baskı. İstanbul: Seta Yayınları, 2020.
- İnat, Kemal, ve Burhanettin Duran. "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri." İçinde İnat; Ataman; Duran, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 9–30.
- İstanbul Gerçeği. "Mısır Basını: Türkiye Filistin'i Sattı." Erişim Ağustos 11, 2022. https://www.istanbulgercegi.com/misir-basini-turkiye-filistinini-satti_127244.html.
- İşler, Emrullah. "Türkiye-Libya İlişkileri: Tarihsel Perspektif, Güncel Analiz." İçinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 51–68.
- Johnson, Keith. "Turkey's Big Energy Grab." *Foreign Policy*, Temmuz 25, 2019. Erişim Mayıs 22, 2022. <https://foreignpolicy.com/2019/07/25/turkeys-big-energy-grab-cyprus-gas-aphrodite-calypto-eni-exxon/>.
- Kalabalık, Aydoğan. "Kahire Büyükelçiliği'nden Mısır'a Tepki." Erişim Nisan 10, 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/kahire-buyukelciliginden-misira-tepki/612169?amp=1>.
- Kalaycıoğlu, Sema. "Doğu Akdeniz Gaz Forumu ve Türkiye." *TASAM - Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Eylül 24, 2020. Erişim Mayıs 22, 2022. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56687/dogu_akdeniz_gaz_forumu_ve_turkiye.
- Kaplan, Morton A. "Variants on Six Models of the International System." In *International Politics and Foreign Policy*. Edited by James N. Rosenau, 250–320. New York: The Free Press, 1969.
- Kaplan, Morton A. *System and Process in International Politics*. Colchester: ECPR Press, 2005.

- Karpat, Kemal H. *Türk Dış Politikası Tarihi*. 1. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Kasapsaraçoğlu, Murat. "Harmonization of Turkey's Political, Economic, and Military Interests in the 1950s: Reflections on Turkey's Middle East Policy." *Turkish Studies* 16, no. 3 (2015): 332–48. <https://doi.org/10.1080/14683849.2015.1044445>.
- Deutsche Welle*. "Katar Krizi Ve Türkiye'nin Riskli Oyunu." Nisan 7, 2017. Erişim Mayıs 15, 2022. <https://www.dw.com/tr/katar-krizi-ve-t%C3%BCrkiyenin-riskli-oyunu/a-39543985>.
- Kekilli, Emrah. "Mısır'ın Libya Politikası: Siyasal İstikrarsızlığa Katkı." İçinde Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*, 94–111.
- Kekilli, Emrah. "Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği." İçinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 33–47.
- Keleşoğlu, Erhan. "Türk Dış Politikasında Filistin Sorunu ve Türkiye-Filistin İlişkileri." İçinde *21. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*. Ed. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Ö. Baklacioğlu ve Özlem Terzi, 655–75. İstanbul: Der Yayınları, 2012.
- Kissenger, Henry. *Dünya Düzeni*. 1. Baskı. İstanbul: Boyner Yayınları, 2016.
- Kissinger, Henry. *Diplomasi*. 13. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Köse, Talha. "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'da Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerini Keşfi." İçinde Duran; İnat; Özcan, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 621–63.
- Kurt, Emre, ve Soyalp Tamçelik. "Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır'ın Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları." İçinde *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu*. Ed. İbrahim A. Acar, Nesrin Demir ve Osman Tekir, 445–62., 2015.
- Kurt, Menderes, ve Talha İsmail Duman. "Bölge Ülkelerinin Doğu Akdeniz Politikaları." İçinde İnat; Ataman; Duran, *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, 159–82.
- Lampert, Donald E., Lawrence S. Falkowski, ve Richard W. Mansbach. "Is There an International System?" *International Studies Quarterly* 22, no. 1 (1978): 143. <https://doi.org/10.2307/2600113>.
- Layne, Christopher. "The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment." *International Security* 31, no. 2 (2006): 7–41. <https://doi.org/10.1162/isec.2006.31.2.7>.

- Marsot, Afaf Lütüf Al-Sayyid. *Mısır Tarihi: Arapların Fethinde Bugüne*. 1. Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- Matar, Cemil, ve Alaaddin Hilal. *Al-Nizam Al-İklimi Al-Arabi: Dirasetün Fi Al-Alakati Es-Siyasiyyeti Al-Arabiyya*. Beyrut: Dar al-Mustakbel al-Arabi, 1983.
- McClelland, Charles A. *Theory and the International System*. New York: Macmillan, 1966.
- Mearsheimer, John J. “Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War.” *International Security* 15, no. 1 (1990): 5–56. <https://doi.org/10.2307/2538981>.
- Middle East Monitor. “Qatar Refuses to Accept Goods Originating in Boycott Countries.” Erişim Mayıs 15, 2022. <https://www.middleeastmonitor.com/20170627-qatar-refuses-to-accept-goods-originating-in-boycott-countries-2/>.
- Miller, Rory. “Katar, Körfez Krizi Ve Uluslararası İlişkilerde Devlet Davranışı.” İçinde Miller, *Körfez Krizi Kısacasında Katar*, 99–109.
- Miller, Rory, ed. *Körfez Krizi Kısacasında Katar*. 1. Baskı. İstanbul: Küre Yayınları, 2019.
- Muhammed, Abdurrahman. “انقلاب تركيا. سقطة جديدة للإعلام المصري.” *Al Jazeera*, Temmuz 16, 2016. Erişim Nisan 9, 2022. <https://bit.ly/3xeuG7W>.
- Muriç, Kübra. “Katar’a Yönelik Ablukanın Kaldırılması Ve Körfez’de Birlik Arayışları.” Erişim Ağustos 3, 2022. https://insamer.com/tr/katara-yonelik-ablukanin-kaldirilmesi-ve-korfezde-birlik-arayislari_3592.html.
- Musa, Ahmed. “ما يحدث فى تركيا ثورة وليس إنقلاب.” Erişim Nisan 9, 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=55fLbk96yjE>.
- Nassar, Gamal. “Coup in Turkey and Egypt: Internal and External Dynamics.” *Insight Turkey* 18, no. 3 (2016): 55–69.
- Nonneman, Gerd. “Dış Politika Analizi Gözüyle Katar Krizi.” İçinde Miller, *Körfez Krizi Kısacasında Katar*, 111–22.
- NTV. “Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Katar Açıklaması.” Erişim Mayıs 19, 2022. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-katar-aciklamasi,PSVc-PrBg0yaA5TGMz0h5w>.
- Oran, Baskın, ed. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013; Cilt 1,2,3.
- Oran, Baskın. “Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği.” İçinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 17–53.

- Özcan, Mesut. “2000’li Yıllarda Türkiye-İsrail İlişkileri: Yeni Bir Denge Arayışı.” İçinde *2000’li Yıllarda Türk Dış Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Krizler*. Ed. Özden Z. Oktav ve Helin Sarı Ertem. 1. basım, 231–60. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Özkan, Mehmet. “Mısır Dış Politikasında Filistin Ve Bölgesel Yansımaları.” *Akademik Ortadoğu* 4, no. 1 (2009): 81–101.
- Öztürk, Selim. “Değişen ABD Politikalarının Bir Yansıması Olarak Katar Krizi.” Erişim Mayıs 14, 2022. <https://www.tasav.org/degisen-abd-politikalarinin-bir-yansimasi-olarak-katar-krizi.html>.
- Öztürkler, Harun. “Katar Krizinin Ekonomi Politiği.” *Ortadoğu Analiz* 9, no. 81 (2017): 78–80. Erişim Mayıs 14, 2022.
- Pirinçci, Ferhat. “Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Jeopolitik Bir Değerlendirme.” İçinde Duran; İnat; Caner, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2020*, 35–64.
- Reuters. “Qatar Says Won't Negotiate Until Economic Boycott Ends.” AccesErişimsed Mayıs 15, 2022. <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-minister/qatar-says-wont-negotiate-until-economic-boycott-ends-idUSKBN19A1TX>.
- Reyü'l Yevm. “حركة حماس تنتظر هجوما مصريا” “إعلاميا ورسميا” عليها مصوب تجاه “الخصم تركيا” “.” Erişim Ağustos 11, 2022. www.raialyoum.com/حركة-حماس-تنتظر-هجوم-مصري-إعلاميا-ور/.
- Rosecrance, Richard N. *Action and Reaction in World Ĝolitics: International Systems in Perspective*. Westport Conn.: Greenwood Press, 1977.
- Roskin, Michael G., Robert L. Cord, James A. Medeiros, and Walter S. Jones. *Polirical Science: An Introduction*. 12th ed. New York: Pearson, 2012.
- Said, Edward W. *Şarkiyatçılık: Batının Şark Anlayışları*. 4. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih: 1918-1994*. 25. Baskı. Ankara: İmge Kitapevi, 2015.
- Sarıaslan, Fatma. “Türkiye-Mısır İlişkilerinde Ekonomik Dinamiklerinin Etkisi.” *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no. 53 (2019): 526–59. Erişim Temmuz 4, 2022. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/912728>.
- Selim, Muhammed Seyyid. *Tahlili'l Siyaseti-l Hariciyye*. 2. Baskı. Kahire: Mektebü'l Nahdetü'l Mısıriyye, 1998.

- Shama, Nael M. "The Geopolitics of a Latent International Conflict in Eastern Mediterranean." Erişim Mayıs 22, 2022. <https://studies.aljazeera.net/ar/node/4529>.
- Sıddiki, Süheyr Z. M. "Körfez Krizinde Dini Argümanlar Ve Karşı Argümanlar." İçinde Miller, *Körfez Krizi Kıskaçında Katar*, 57–66.
- Silmi, Celal. "العلاقات التركية المصرية زمن جمال عبد الناصر." Erişim Haziran 21, 2015. www.turkpress.com.
- NTV. "Sudan'dan Getirilen Milisler Hafta'e Destek Veriyor." Kasım 8, 2020. Erişim Mayıs 22, 2022. <https://www.ntv.com.tr/dunya/sudandan-getirilen-milisler-haftere-destek-veriyor,DuAH9CUvZ0-CoUqoLg1p7g>.
- Şahin, İsmail. "Doğu Akdeniz'de Bölge Dışı Aktörlerin Rolü." İçinde Telci; Yorulmaz, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, 53–79.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. "Mısır Arap Cumhuriyeti Pazar Bilgileri: Mısır Ülke Profili 2022 Mayıs." Erişim Şubat 9, 2022. <https://ticaret.gov.tr/data/5f0d69cc13b8769ff05749b4/MISIR%20%C3%BCIke%20profili%202022%20may%C4%B1s.pdf>.
- Taştekin, Fehim. "Türkiye Filistin Sürecinde Mısır'ın Yerini Alabilir Mi?" *Al-Monitor*, Eylül 28, 2020. Erişim Ağustos 11, 2022. <https://www.al-monitor.com/tr/contents/articles/originals/2020/09/turkey-palestine-egypt-fatah-hamas-unity-talks-in-istanbul.html>.
- Taştekin, Fehim. "İsrail-Gazze Ateşkesinde Mısır Nasıl Türkiye'den Çok Daha Etkili Oldu?" *BBC News Türkçe*, Mayıs 22, 2021. Erişim Ağustos 11, 2022. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57215134>.
- Telci, İsmail Numan. "Mısır 2019." İçinde *Ortadoğu Yıllığı 2009*. Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Cenap Çakmak. 1. Baskı, 182–209. İstanbul: Küre Yayınları, 2011.
- Telci, İsmail Numan. "Mısır 2011." İçinde *Ortadoğu Yıllığı 2011*. Ed. Kemal İnat ve diğerleri. 1. Baskı, 213–55. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.
- Telci, İsmail Numan. "Türkiye'nin Mısır Politikası 2012." İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ufuk Ulutaş. 1. Baskı., 159–81. Ankara: Seta Kitapları, 2013.
- Telci, İsmail Numan. "Türkiye'nin Mısır Politikası." İçinde *Türk Dış Politika Yıllığı: 2013*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı. 1. Baskı. Ankara: Seta Kitapları, 2014.

- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2014.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balcı. 2. Baskı, 207–30. Ankara: Seta Yayınları, 2015.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2015.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2015*. Ed. Burhanettin Duran ve Kemal İnat, 195–218. Ankara: Seta Yayınları, 2016.
- Telci, İsmail Numan. “Arap İsyanları Sürecinde Türkiye Mısır İlişkilerinin Dönüşümü.” İçinde İnat; Aslan; Duran, *Ak Parti'nin 15 Yılı*, 297–316.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2016.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner. 1. Baskı, 223–46. İstanbul: Seta Yayınları, 2017.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2016.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 223–46. Ankara: Seta Yayınları, 2017.
- Telci, İsmail Numan. “Middle Eastern Supporters of Turkey's Failed Coup.” *Al Jazeera*, Temmuz 14, 2017. Erişim Nisan 9, 2022. <https://www.aljazeera.com/opinions/2017/7/14/middle-eastern-supporters-of-turkeys-failed-coup/>.
- Telci, İsmail Numan, ed. *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*. 1. Baskı. Ankara: Seta Yayınları, 2018.
- Telci, İsmail Numan, ed. *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*. 1. Basım. İstanbul: Seta Yayınları, 2018.
- Telci, İsmail Numan. “Mısır Dış Politikası: Tarihsel Bir Analiz.” İçinde *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*. Ed. İsmail N. Telci. 1. Basım, 19–29. İstanbul: Seta Yayınları, 2018.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2017.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2017*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner. 1. baskı, 213–30. Ankara: Seta Yayınları, 2018.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2018.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2018*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 113–30. Ankara: Seta Yayınları, 2019.
- Telci, İsmail Numan. “Sisi Döneminde Mısır'ın Libya Politikası: Darbeciden Darbe Desteği.” İçinde Duran; Ataman, *Libya Krizi*, 87–100.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye'nin Mısır Politikası 2019.” İçinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2019*. Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mustafa Caner, 145–62. Ankara: Seta Yayınları, 2020.

- Telci, İsmail Numan. "Türkiye'nin Mısır Politikası 2020." İçinde Duran; İnat; Caner, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2020*, 447–66.
- Telci, İsmail Numan, ve Recep Yorulmaz. "Bölgesel Rekabetten Küresel Güç Mücadelesine Doğu Akdeniz." İçinde Telci; Yorulmaz, *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*, 7–17.
- Telci, İsmail Numan, ve Recep Yorulmaz, ed. *Uluslararası Siyasette Doğu Akdeniz*. 1. Baskı. Ankara: Ortadoğu Yayınları, 2020.
- Terudi, Linda. "الأزمة الخليجية الراهنة الأسباب: دراسات جيوتاريخية: جذور الأزمة الخليجية الراهنة." In *الأزمة الخليجية الراهنة الأسباب*. Ed. Mahfuz Resul, 32–55.
- The Guardian. "Libya Crisis: Egypt's Sisi Backs Haftar Assault on Tripoli." Erişim Mayıs 26, 2022. <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/14/libya-crisis-egypt-sisi-backs-haftar-assault-on-tripoli>.
- Thompson, William R. "Delineating Regional Subsystems: Visit Networks and the Middle Eastern Case." *International Journal of Middle East Studies* 13, no. 2 (1981): 213–35. <https://doi.org/10.1017/S0020743800055306>.
- Tibi, Bassam. *Conflict and War in Middle East: From Interstate War to New Security*. 2nd ed. Basingstoke: Macmillan, 1998.
- Toçoğlu, Fatma Zehra, ve İsmail Numan Telci. "Mısır'ın Filistin Siyasetinde Statükonun Devamı." İçinde Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*, 33–49.
- Tuncer, Hüner. *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.
- Tuncer, Hüner. *Türk Dış Politikası: 2. Cilt Cumhuriyet Dönemi*. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017.
- Waltz, Kenneth N. "The Emerging Structure of International Politics." *International Security* 18, no. 2 (1993): 44–79. <https://doi.org/10.2307/2539097>.
- Waterbury, John. *Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes*. New Jersey: Princeton University Pres, 2016.
- Weltman, John J. "Systems Theory in International Relations: A Critique." *Polity* 4, no. 3 (1972): 301–29. <https://doi.org/10.2307/3233964>. <http://www.jstor.org/stable/3233964>.
- Yaycı, Cihat. "Türkiye-Libya Arasında İmzalanın Münhasır Ekonomik Bölge Andlaşmasının Sonuç Ve Etkileri." *Kriter Dergi*, no. 42 (2020).

<https://kriterdergi.com/dosya/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>.

Yeşilyurt, Nuri. “Ortadoğu'yla İlişkiler.” İçinde Oran, *Türk Dış Politikası*, 401–62.

Yeşilyurt, Nuri. “2011 Sonrasında Türkiye-Mısır İlişkilerinde Yaşanan Ani Yükseliş ve Sert Düşüşü Anlamak.” *Siyasal: Journal of Political Sciences* 29, no. 2 (2020): 337–65. <https://doi.org/10.26650/siyasal.2020.29.2.0083>.

Yetim, Mustafa, ve Tamer Kaşıkçı. “Devrim ve Karşı Devrim Sürecinde Katar'ın Mısır Politikası.” İçinde Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası*, 173–91.

Yılmaz, Nuh. “Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa: Türkiye'nin Bağımsız Dış Politikasının Etkileri.” İçinde Duran; İnat; Özcan, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, 549–77.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad, Soyad : Mehmet KURŞUNLU

Uyruğu : T.C

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	.....	.....
Lisans	Kamu Yönetimi	2010
Lise	Fatih Lisesi	2005

İŞ DENEYİMİ

Yıl	Yer	Görev
.....	.....	.....

YABANCI DİLİ

Arapça, İngilizce

YAYINLAR

1. ...

2. ....